ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

اوزبیکستان ادبیاتی وصنعتی

МУСТАҚИЛ ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

1992 ЙИЛ, 16 ОКТЯБР, № 42 (3198) ЖУМА

ЙЎЛ БОР ЖОЙДА ҲАЁТ БОР

Қўшнини танлаб бўлмайди. Бундай имконият йўқ. Лекин ёнма-ён қўшнилар билан дўстона муносабатлар ва яқин алоқалар ўрнатиш имконияти доимо мавжуд. Бундай яқинлик халқларнинг қарор топган тарихий анъаналари, ҳаётий эҳтиёжлар ва замонавий манфаатларга тўла мувофиқдир.

Дарҳақиқат, мамлакатимиз Президенти Ислом Каримов давлатлараро муносабатларни йўлга қўйиш учун Афғонистон Ислом давлати раҳбари Бурҳониддин Раббоний жаноби олийларини юртимизга таклиф этиб, даъватнома юборган эди. Шунга кўра Афғонистон Ислом давлати раҳбари жумҳуриятимизга ташриф буюрди.

Олий даражадаги учрашувларда ҳар икки давлат раҳбарлари халқларимизни тарихий қардошларча дўстлик ва ҳамкорлик ришталари боғлаб турганлигини, Совет империяси даврида узилиб қолган алоқаларни қайта тиклаш зарурлигини таъкидладилар, можароларни тинч йўл билан бартараф этиш, хусусан Афғонистонда тинчлик ўрнатиш катта ҳаётий, сиёсий аҳамиятга эга эканлигига тўхталдилар.

Музокаралар давомида сиёсий, иқтисодий, маданий ҳамкорликни ҳар томонлама ривожлантиришга келишилди, савдо-иқтисодий алоқалар ва бошқа кўплаб муҳим масалалар тўғрисида аҳдлашувга эришилди. Элчихоналар даражасида дипломатия муносабатлари ўрнатилди, Тошкент билан Кобул ўртасида ҳаво йўли очилди.

Музокаралар чоғида Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов Тошкент — Карочи йўли тезроқ қурилиши минтақадаги барча давлатлар манфаатларига мос эканлиги ҳақида гапириб, «Сув бор жойда ҳаёт бор», деган ўзбек халқ мақолини мен «йўл бор жойда ҳаёт бор», деб ўзгартирган бўлардим, деди.

Дарвоқе, йўллар мамлакатларни бирлаштириб туради, дўстлик ва меҳр йўллари эса юракларни қовуштиради. Олий даражадаги учрашув очган йўл афғон ва ўзбек халқлари ўртасидаги дўстлик ва қардошлик йўлидир!

ҲАЁТИЙ МАНФААТЛАР ВА ТАРАҚҚИЁТ

Буюк шарқ шоири Муҳаммад Иқбол Лоҳурий шеърларидан бирида: Осиё бутун сув ва тупроқдан яралган бир бадан, афғон миллати бу баданда қалб ўрнида туради. Унинг фаровонлиги ва ороми бутун Осиё ороми ва фаровонлиги, унинг бузилиши бутун Осиёнинг бузилиши билан баробардир, деб башорат қилган эди. Ўтган ўн тўрт йиллик уруш даврида бу сўзлар нечоғлик тўғрилигини ҳаммамиз кўрдик.

Афғонистондаги урушда бир ярим миллион афғон нобуд бўлди. Ярим миллион киши ногиронга айланди. 5 миллиондан ортиқ афғонлар саргардон бўлиб ўзга мамлакатларга кўчиб кетдилар. Афғонистон уруши фақат афғон мамлакатинигина эмас, балки унинг барча қўшнилари — Эрон, Покистон, Ўзбекистон, Тожикистон, Туркманистон ва бошқа ўлкаларни ҳам кўп замон нотинч қилиб турди.

Мана, уруш тугаганига ярим йилча бўлиб қолди. Лекин ҳозир ҳам жангталаб баъзи гуруҳлар ўз ифротий, исломнинг асосий қоидаларига қарши бўлган ғояларини мусулмончилик ниқоби остида амалга ошириш учун зўр бериб, урушни давом эттирмоқчилар.

Афғонистон ислом давлати, ҳукумат қуролли кучлари ва Афғонистон халқининг кўпчилиги уларга қарши кураш олиб бормоқда. Бу кураш, иншооллоҳ, қатъий муваффақият қозонмоқда. Ушбу сиёсатни амалга оширишда Афғонистон ислом давлати раҳбари муҳтарам Бурҳониддин Раббоний жаноби олийлари катта саъй-ҳаракат кўрсатмоқда.

Ўзбекистон давлатининг тинчликсеварлик, қўшилмаслик, холис, инсонпарварлик сиёсатига биноан жумҳурият президенти Ислом Каримов жаноби олийларининг даъватлари билан Бурҳониддин Раббоний ҳазратларининг Ўзбекистонга келиши улкан тарихий аҳамиятга эга бўлиб, ҳар икки мамлакат халқлари дўстлигини янги бир поғонага кўтаради. Бутун қадимги Ўрта Осиёда тинчликни қатъий таъминлаш учун хизмат қилади. Ҳар икки давлат ўртасида сиёсий, иқтисодий соҳаларда имзоланган ҳамкорлик протоколлари бу давлатлар ҳаётида жуда катта рол ўйнайди.

Ўзбекистон ва Афғонистон ўртасида имзоланган битимлар, жумладан, Термиз—Карочи йўлини қуриш ҳар икки ўлкани Ҳинд ярим ороли, Осиё Жануби-Шарқий ўлкалар ва, ниҳоят, Европа мамлакатларига чиқишни беҳад осонлаштиради. Айниқса, узоқ йиллик мустамлака зулми остида дунёдан узилиб қолган Ўзбекистон ва бошқа Ўрта Осиё давлатлари учун бу йўл — уларнинг ҳаётий манфаатлари ва тараққиётлари учун хизмат қилади.

Абдулҳаким. Шаръий ЖУЗЖОНИЙ

ИМКОНИЯТ ҚИДИРАЁТГАНЛАР

Қисқа муддатли ёмғирли кунлардан сўнг ҳаво илиб, жумҳуриятимиз пахтазорларида яна иш қайнади. Республикамиз пахта хирмони кун сайин бўй чўзиб бормоқда.

Андижон вилоятининг Комсомолобод туманида пахта йиғим-теримига бу йил пухта тайёргарлик кўрилди. Шунинг учун ҳам терим унумли бўлаяпти. Шу кунларда далаларда 300 дан кўпроқ машиналар ишлаб турибди. Туман меҳнаткашлари пахтани деярли юз фоиз машиналарда териб олишни мўлжаллашган.

— Президентимизнинг режадаги 5 фоиз ва режадан ташқари етиштирилган ҳосилнинг ҳаммасини хўжаликларнинг ихтиёрига бериш тўғрисидаги Фармони туфайли туманимиз ўтган йилда катта фойда кўрди,— дейди туман ҳокими Сайфуддин Қодиров. — 1991 йилда пахта топшириш режаси 115 фоиз қилиб адо этилган эди. Шу ҳосилнинг 95 фоизини 100 миллион сўмга, қолган 20 фоизини эса 300 миллион сўмга сотдик. Пахтакорларимиз режадан ташқари қанча кўп пахта етиштирса, шунча кўп даромад қилишларини тушуниб етдилар. Ҳосил учун кураш ҳам шунга яраша бўлаяпти.

Ҳозирги иқтисодий қийинчиликлар даврида бировдан иш талаб қилишдан аввал, унинг кўнглини тўқ қилиб ишлаши учун шароит яратиш лозим. Комсомолобод туманида бу ишга масъулият билан қаралмоқда. Хўжаликларда анча пайт нақд пул етишмаслиги туфайли меҳнаткашларга маош бериш кечикиб амалга оширилди. Бундай шароитда пул ўтказиш йўли билан барчага талондаги маҳсулотлар етказиб бериб турилди. Шунингдек, ҳар ҳафтада кўп болали оилаларга икки, янги оилаларга эса бир килограммдан гўшт тарқатилди. Бу гўшт асосан давлат ва жамоа хўжаликларидан олинди.

Ўтган йили туман хўжаликларида етиштирилган 2000 тонна буғдой ҳар бир оилага 200—300 килограммдан бўлиб берилган эди. Бу йил дон ҳосили анча мўл бўлди. Демак, нон кўп бўлади.

Шу кунларда пахта билан бирга шоли ўрими ҳам авжида. Эрта-индин 1000 гектар ерга экилган шоли ҳосили йиғиб олиниб, меҳнаткашларга арзон нархда сотилади.

Ҳозирги кунда қурилиш материаллари етишмаслигидан ҳатто катта-катта шаҳарларда ҳам қурилишлар тўхтаб қолган. Кўпгина ишчи ўринлари қисқармоқда. Комсомолободда эса бунинг акси. Режалаштирилган қурилишларнинг ҳаммаси деярли ўз вақтида фойдаланишга топширилди. Туманнинг Сарижўға массивида қурилган 200 ўринли ёзги, 100 ўринли қишки чойхона, Мирзааҳмедов номидаги давлат хўжалигида қурилган 100 ўринли касалхона, «Оқ олтин» давлат хўжалигида фойдаланишга топширилган 800 ўринли мактаб, Улуғнор давлат хўжалигидаги 400 ўринли мактаб ва яна кўплаб иншоотлар шулар жумласидандир.

Шу ерда ўз-ўзидан бир савол туғилади. Хўш, иқтисодий қийинчиликлар энг юқори нуқтасига чиққан ҳозирги шароитда бунча қурилиш материаллари қаердан келаяпти. Халқимизда, «Хоҳлаган имкон, хоҳламаган баҳона топади», деган нақл бор. Туман раҳбарлари имкон топаётганлардан. Улуғнор давлат хўжалигида ғишт заводи бор. 7-ПМКда эса ғишт цехи ишлаб турибди. Унда ғиштдан ташқари оҳак ҳам ишлаб чиқарилмоқда. Мирзааҳмедов номидаги давлат хўжалигида полиз маҳсулотларини айирбошлаш ҳисобига 27 вагон ёғоч олиб келиб, меҳнаткашларга тарқатилди. Бу ёғоч биринчи навбатда иморат қилаётганларга, муҳтожларга берилди. Хўжаликда консерва цехи ҳам мавжуд. Цех маҳсулотлари металлга алмаштирилмоқда. Хуллас, туманда пахтакорлар кўнглини тўқ қилиб бемалол ишлашлари учун барча шароит яратишга ҳаракат қилинмоқда. Демак, етиштирилган мўл ҳосил қисқа муддатда териб олинишига кафолат бор.

Б. ЭГАМҚУЛОВ

КИНОАНЖУМАН: МЕҲР ҚУЁШИ

Эркин САМАНДАРОВ:

ДИЛ ЁҒДУСИ

САВОЛ: Ҳурматли раис, тўрт йил танаффусдан кейин ниҳоят, Тошкент Халқаро кинофестивали тикланди. Фестивалнинг аҳамияти ҳақида сизнинг фикрингиз?

ЖАВОБ: Ҳар қандай мамлакатнинг обрўйи биринчи навбатда унинг юксак маънавияти, санъати ва маданияти билан ўлчанади. Мустақиллик эълон қилганимизга куни кеча бир йил тўлди. Шу давр ичида санъат соҳасида ҳам бирмунча сифат ўзгаришлари рўй берди. Киночилар амалда ўзларини кўрсатиш имкониятига эгалар. Тошкент кинофестивали жуда нуфузли анжуман, унда юздан ортиқ мамлакат вакиллари қатнашади. Шундай экан, имкониятдан фойдаланиб, бой маданий анъаналаримизни, инсонпарварлигимизни, одобимизни, байналмилалчилигимизни намойиш этайлик. Айни пайтда қадриятларимизни эъзозлайдиган ғурурли халқ эканлигимизни кўрсатайлик. Ҳар қандай тадбирнинг, шу жумладан, фестивалларнинг ҳам аҳамияти, уларнинг қандай савияда ўтказилиши билан ўлчанади. Ноқавон кимсалар томонидан пала-партиш ва нўноқларча ўтказилган маросимларнинг нафи ва самараси бўлмайди. Демак, фестивалнинг қандай аҳамият касб этиши ўзимизга, уни қандай ўтказишимизга боғлиқ.

САВОЛ: Ўзбек киночиларининг фаолиятини қандай баҳолайсиз?

ЖАВОБ: Гап шундаки, оддий фуқаро менга «Ўзбек киноси ёқади ёки ёқмайди» деб айта олиши мумкин. Аммо давлат арбоблари бирор санъат тури ёки жанрини камситиб гапирмаганлари маъқул. Ёқадими, йўқми барча жанрларни бирдек тенг кўриш, уларнинг ривожига бирдек тенг шароит яратиб бериш лозим. Мен шу ақидага риоя қиламан.

САВОЛ: Дейлик, бир дақиқага оддий томошабинга айландингиз...

ЖАВОБ: Унда чиданг, дўст ачитиб гапиради, деган қабилида суҳбатлашамиз. Албатта, ўзбек киносининг маълум ютуқлари бор. Наби Ғаниев, Шуҳрат Аббосов, Латиф Файзиев, Равил Ботиров каби бир қатор режиссёрларнинг фильмлари ўзбек киноси хазинасидан муносиб ўрин эгаллаган. Қувончли ҳоллардан яна бири бадиий жиҳатдан саёзроқ бўлса ҳам миллий фильмлар яратила бошланди. Нарвонга бирдан чиқиб бўлмаганидек, сабр қилсак келажакда тўлақонли бадиий пухта миллий фильмлар пайдо бўлишига шубҳам йўқ. Бироқ барибир, ўзбек киночиларининг фаолияти мени қониқтиради, дея олмайман.

Кейинги пайтда ҳар хил киностудиялар ташкил этилиб, уларда кино санъатидан жуда узоқ, асосий мақсади пул ишлаш бўлган сценарийчи ва режиссёрлар кўпайиб кетди. Натижада қабиҳ, риёкор, порахўр, мансабпараст, виждонсиз шахслар ҳақида савияси паст фильмлар бодраб чиқяпти. Наҳотки, бутун ўзбек халқи нокаслардан иборат бўлса?! Ахир, санъат асари кишиларни олижанобликка, одобга, яхши хулққа, меҳр-шафқатга ўргатиши, даъват этиши керак-ку! Нега ўша ибрат олса бўладиган саховатли ва мард, оддий ва меҳнатсевар, имонли ва диёнатли, софдил ва танти инсонлар экранда ўз аксини топмаяпти?

Давоми олтинчи бетда

6-БЕТ

СУРАТДА: киноанжуман қатнашчилари Самарқанд вилояти хўжаликларида

УСТИВОР ИСТИҚЛОЛ ҚОНУНИ

КЕЙИНГИ ОЗОД ВА ЭРКЛИ БИР ЙИЛДА эмин Ўзбекистонимизда бир қанча қонунлар қабул қилиндики, уларни халқнинг ўзи фаол муҳокама чиғириғидан ўтказди, ҳадиксиз, одил бу қонунларда Ўзбекистоннинг ўктам ўзлиги имкон қадар намоён бўлган.

Муҳокамага қўйилган «Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси» лойиҳаси, айтиш кераккки, анча пухта тузилган. Унда мустақил Ўзбекистонимизнинг, унинг фуқароларининг ҳақ-ҳуқуқлари, бурчлари, қисқаси, мураккаб ва мунтазам ҳаётининг барча ҳуқуқий жиҳатлари ўз аксини топган. Уни тузишда жаҳон қонунчилигининг улкан ва бой тажрибасидан унумли ва ўринли фойдаланилганлигини сезиш қийин эмас.

Конституциянинг 4-моддасидан мутлақо табиий ва қонуний равишда «Ўзбекистон Республикасининг давлат тили ўзбек тилидир» деб ёзиб қўйилган. Агар аввалги Асосий Қонунларимизда ҳам бу модда мавжуд бўлганда ва у адолатли тарзда бажарилганда эди, бугунги давлат тили ҳақидаги қонунга зарурият ҳам бўлмасди. Лекин бугунги ижтимоий-тарихий шароитда айни моддани ўз ичига олган янги Конституциямиз қабул қилингандан кейин ҳам давлат тили ҳақидаги қонунимизга бўлган эҳтиёж йўқолмайди. Чунки давлат тили ҳақидаги қонунимизда тилимизнинг давлат тили рутбасини қўлга киритиш йўллари ва тартиботи аниқ кўрсатиб берилганким, бу қонун янги Конституциямиздаги мазкур модданинг тўлиқ жорий қилиниши учун муҳим дастуриламал вазифасини ўтамоғи шубҳасиздир. Ҳадиси шарифларда, абадий муқаддас исломнинг теран ва таранг фалсафасида миллатидан, ғайридинлигидан қатъи назар бирон-бир шахсни, қай тарзда бўлмасин, камситиш муслимнинг иши эмаслиги бот-бот уқтирилган. Ўзбекдай бағри кенг ва ҳақиқатпарвар халқ бу қоидани азалдан ўзининг имон байроғига ёзиб қўйган, ўзбекнинг қалбида тенглик, биродарлик ва саховатпешалик ҳамиша устивор бўлиб келган. Шунинг учун ҳам мазкур модданинг давомида «Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудида истиқомат қилувчи барча халқларнинг тиллари, урф-одатлари ва анъаналарининг ҳурмат қилинишини таъминлайди, уларнинг ривожланиши учун шароит яратиб беради» деб ёзиб қўйилиши бизнинг минг йиллик миллий-маданий тузукларимизга доимо содиқлигимизнинг далилидир. Миллатнинг, тилнинг, миллий қадриятларнинг камситилишидан юракларга тўладиган жабру жафолар, беадоқ оғриқлари узун ҳузунларнинг чандиқлари бизга бегона эмас, биз уларни афсус-надоматлар билан бошимиздан кечагина кечирганмиз. Шунинг учун ҳам биз бу ҳасратли кечмишни асло бировга раво кўрмаймиз, у кунлар ҳеч кимнинг бошига тушмасин. Бирон-бир миллат вакилига ўз миллий қадриятларининг топталишини, энг ками ҳурмат қилинмаслигини кўриш насиб этмасин. Асосий Қонунимизнинг 8-моддасида ҳам бу фикр ўринли равишда яна таъкидланган: «Ўзбекистон халқини, миллатидан қатъий назар, Ўзбекистон фуқаролари ташкил этади». Асосий Қонунимиз Ўзбекистоннинг ана шу барча халқининг ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилишдай олий мақсадга қаратилганким, унинг заминида инсонийлик, холислик ва адолатпешалик каби улуғ мезонлар ётибди. Шунинг учун мазкур модда Ўзбекистон Республикасининг миллий республика, давлат эканлигидан иборат мутлақ ҳақиқатга бирон-бир даражада соя сола олмайди. Буни бизнинг барча дўстларимиз чуқур англаб етадилар деб ўйлайман. Яна бир фикр. Лойиҳанинг 89-моддасидан Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига «давлат тилини яхши биладиган» Ўзбекистон фуқароси сайланиши мумкинлиги жуда тўғри таъкидланган. Менимча, бунга қўшимча равишда «миллати ўзбек бўлган» деган сифатни ҳам кўрсатиш лозим, ҳамонки, Ўзбекистон мутлақо мустақил миллий давлат экан, айни сифат ҳеч бир бошқа миллат вакилининг ҳамиятини оғритмайди.

Лойиҳадаги 32-модданинг сўнгги жумласида «Махфий жамиятлар ва бирлашмалар тақиқланади» дейилган. Тақиқланмаса, жамиятни махфий тузишга зарурият йўқ, жамият ҳамонки махфий тузилган экан, демак, у тақиқлаш натижасидир. Аслида бу қисмга зарурият йўқ, унда айтилмоқчи бўлган фикр бошқа моддаларда ифодаланган. 92-модданинг 13-қисмидаги фикр агар «зарур ҳолларда» ибораси қўшиб қўйилмаса, ғалат чиқади, гўёки Президентнинг вазифаси идоралар ва ҳокимлар қабул қилган ҳужжатларни бекор қилишдан иборатдай бўлиб қолади.

Асосий Қонунимизнинг мазкур лойиҳасини умуман маъқуллаш керак. Айрим камчиликлар, албатта, бартараф этилади, бунга шубҳа йўқ. Устивор Конституциямизни тўла ҳуқуқ ва асос билан бизнинг муқаддас, олий ҳужжатимиз дейишга ҳақлимиз.

Низомиддин МАҲМУДОВ, филология фанлари доктори, профессор

ОРҚАДА ҚОЛИШНИ ИСТАМАЙМИЗ

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»ни деярли чиқа бошлаган кунидан, яъни, 1956 йилдан бери бир сонини ҳам қўймай ўқиб келмоқдаман. Ҳафталик бир менга эмас, барча оила аъзоларимизга ниҳоятда манзур бўлади. Келгуси сонини сабрсизлик билан кутамиз. Ҳозирги қоғоз танқис, нархи ғоятда баланд бўлган шароитда уни бунчалик қизиқарли, мазмундор қилиб чиқаришнинг ўзи бўлмайди, бунинг учун таҳририят аъзоларидан миннатдормиз. Мен ўтган йили ҳам ютуқлар лотореяси ўйинида қатнашдим, аммо бахт кулиб боқмади. Лекин хафа бўлмадим, чунки гап ютуқда эмас, гап йил давомида маънавий озиқ олиб, тафаккурни бойитиб боришда.

Бу йил ҳам ҳафталикка обуна бўлдим ва обуна квитанциясини сизларга юбордим, ютуқлар лотореясининг бу йилги ўйинида балки омад менга кулиб боқар.

Мен меҳнат фахрийсиман. Қишлоғимизда ушбу ҳафталикнинг муштарийлари жуда кўп. Уни ўқиб, тушунтириш йўли билан бошқаларни ҳам унга ёзилишга даъват этаётганимизни ҳам эслатиб ўтмоқчиман. Бизнинг «Бирлашган» қишлоғимиз обунада биринчи ўринни эгаллаши учун қизғин ҳаракатдамиз.

Мусохон АБДУРАЗЗОҚОВ
Янгиқўрғон тумани

8-БЕТ

1992 ЙИЛНИНГ 21 ОКТЯБРИДА «ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ТИЛИ ҲАҚИДА»ГИ ТАРИХИЙ ҚОНУНГА УЧ ЙИЛ ТЎЛАДИ

Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ

ЯНА ТИЛ ВА ЁЗУВ ҲАҚИДА

ИСТИҚЛОЛ УЧУН КУРАШ ўзбек (туркий) тилининг қадрини ошириш ва қаддини тиклаш учун курашдан бошланди. Мана, жумҳуриятимизда мустақиллик ўрнатилганига ўн тўрт ой бўлиб қолди.

Демак, тил учун эндиги кураш бошқача бўлиши керак. Чунки, мустамлака шароитида тил учун кураш ҳам ташқи мухолифларга — марказдагиларга, ҳам ички мухолифларга — ўзимиздан чиққан «иккитилчиларга», шовинистларга, она тилисини унутганларга, лоқайдларга, бефарқларга, беғамларга ва шу кабиларга қарши олиб бориларди. Энди мустақиллик шароитида, марказнинг ўзи тарқаб кетган бир шароитда ташқи мухолифлар қолмади ҳисоб, бироқ ички мухолифлар онгида ўзгариш сезиларли даражада эмас: давлат тили ҳақида қонунни бажара бориб, уни ўрганганлар жуда оз, мустамлакачилик иллати билан оғриган калондимоғ шовинистлар ҳамон пинакларини бузишмайди, қоидамизни тан олишни истамайди ҳам. Бунга ўзимиз ҳам айбдормиз, қонун дини, миллати, дунёқарашидан қатъи назар барча фуқаро учун баравар.

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши чиқарган ва чиқарадиган ҳар бир қонун ва қарор, Ўзбекистон Республикаси Президенти имзо қўядиган ҳар бир қонун, фармон ва қарор барча учун баравар, улар ўзбек фуқароларига қанчалик дахлдор бўлса, жумҳуриятда яшовчи рус, украин, қозоқ ва бошқа миллатларга мансуб ҳамма фуқароларга ҳам шунчалик тааллуқлидир. Чунки, жумҳуриятимиз барча фуқароларининг тенг ҳуқуқлилигини кафолатлайди. Тенгҳуқуқлилик эса ўз навбатида жумҳуриятнинг ўзбек миллатига мансуб фуқаросига ҳам, рус миллатига мансуб фуқаросига ҳам бир хил масъулият юклайди. Фуқаро учун қонун, фармон, қарорларни бажариш зиммасидаги биринчи масъулиятдир. Ўзбекистон барча фуқароларига бирдек ватандир. Ватанни севмоқ, эъзозламоқ, қонун-қоидаларини муқаддас деб билмоқ ҳар бир фуқаро учун миллатидан қатъи назар ҳам қарз, ҳам фарздир.

«Ўзбекистон ССРнинг Давлат тили ҳақида»ги қонун бажарилиши жиҳатидан 5 босқичли эди: 30 та модданинг 23 таси қонун қабул қилинган кун — 1989 йилнинг 21 октябридан, 22-модда 1991 йилнинг 1 январидан, 16-моддаси 1991 йилнинг 1 сентябридан кучга кириб бўлган. 5- ва 24-моддаларнинг тўла кучга кириб бўлиш муддати яна бир неча кундан кейин — шу йилнинг 21 октябрида тугайди. Муддат тугаб бўлади, лекин қонун тўла бажарилдими — ҳамма гап ана шунда...

Қонуннинг 4-, 7- ва 8-моддалари 8 йил давомида кучга кира бориши белгиланган эди. Мустамлакачилик шароитида, собиқ марказ тазйиқи остида бундай узоқ муддат белгиланган эди. Энди давр ўзгарди, эркин замон келди, истиқлол қўлга киритилди, ўша моддаларда тилга олинган «Умумиттифоқ тасаррufидаги корхоналар» аллақачон мустақил жумҳуриятимиз ихтиёрига олинди.

Шундай қилиб, ўз пайтида прогрессив ҳисобланган «Ўзбекистон ССРнинг Давлат тили ҳақида»ги қонун эндиликда маънавий жиҳатдан ҳам, ҳуқуқий жиҳатдан ҳам эскирди, амалий жиҳатдан эса ижтимоий-сиёсий тараққиётга, тил равнақига тўсиқ бўлиб бораётир. Шу ҳолларни ҳисобга олсак, Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг навбатдаги сессияларидан бирида Давлат тили ҳақидаги қонун кўриб чиқилиши лозим, деб ҳисоблаймиз.

Хуллас калом, ўзбек (туркий) тилимизнинг қаддини қонуний ўрнига кўтариш ва қадрини эса давлатимиз обрўйи даражасига етказиш учун ички мухолифларга қарши курашни янги босқичга олиб чиқиш лозим. Тўғри, ички мухолифлар доираси тобора торайиб бормоқда. Масалан, «иккитилчилар» икки тилликни тарғиб этувчи лойиҳалар эълон қилишни бас этдилар, пусиб қолдилар. Бироқ барибир, ички мухолифлар билан курашиш оғир ва узоқ кечса керак, чунки улар ўз одамларимиз, бироқ уларда космополитизм руҳи кучли, қон-қонларига сингиб кетган. Уларга қараганда фарзандлари эртароқ миллийлашсалар ажаб эмас.

Ички мухолифларга қарши кураш асосан тушунтириш йўли билан олиб борилишини мақбул деб биламиз. Бунда энг таъсирчан усул давлатимиз ҳудудида барча ташкилотлару муассасаларда, корхоналару жамоат жойларида, ҳамма билан давлат тилида сўзлашишдир. Давлат тили ҳақидаги қонун қабул қилинганидан кейин ҳам ўзбек тили давлат тили мақомига тўла эриша олмаётганига асосан ўзимиз — ҳаммамиз айбдормиз. Мутлақ кўпчилигимиз овруполикни кўрдикми, Ўзбекистон ҳудудида эканимизни унутиб юбориб, дарҳол ўрисча мулоқотга киришиб кетамиз. Бошқа мамлакатларда, шу жумладан, Россияда сиз ким бўлишингиздан қатъи назар, ўрисча савол берадилар, жавобни ҳам ўрисча қиладилар. Ўзбекистондаги кўпчилик европаликлар бу ерда ҳам шу одатга амал қиладилар, Ўзбекистонда яшаётганликларини ҳамон тан олгилари келмайди. Улар тан олгилари келмаса олмасинларда ўзимиз ўз қадримизга етайлик, қонун доирасида Давлат тили қонунига риоя этайлик. Шу давлатда яшаб туриб унинг қонунларига риоя қилиш ҳам фуқаролик масъулияти, ҳам инсонийлик бурчидир. Мен бир фуқаро ва адиб сифатида барча ўзбекистонликларни миллатлари, дин ва дунёқарашларидан ташқари давлат, жамоат ишларида давлат тилини қўллашларини таклиф этаман, ўзаро ва оилада ким қайси тилда сўзласа, унинг шахсий иши.

Энди иккинчи масалага ўтаман. Бу эса тилимизга шундан келиб чиқиб жумҳуриятимизга ўзининг асли номларини қайтариб бериш масаласидир.

Бугунги Ўзбекистоннинг ҳудуди қадимги Туроннинг маданий маркази — юрагини ишғол қилгани, бу муқаддас замин азалдан Туркистон деб келингани сабабли жумҳуриятимиз Туркистон Жумҳурияти деб қайта номланиши — асли номини олиши зарур. Амир Темурдан тортиб Алишер Навоийгача, Авлонийдан тортиб Айнийгача юртимизни Туркистон деб атаганлар. Тилимиз эса барча мумтоз муаллифлар томонидан туркий дейилган. Кимки бунга ишонмаса, истаган қўлёзма асарни варақласин...

Учинчи масала — бу лисоний муҳит масаласидир. Тилимиз давлат тили мақомига тўла ва ўз вақтида эга бўлиши кўп жиҳатдан шу муҳитга боғлиқ. Ахир, тил қўлланилиши учун унда гаплашувчилар, уни она тилим деб билувчилар бўлиши, бўлганда ҳам камида муайян маҳалла, шаҳар, туманлар аҳолисининг 75 фоизини ташкил этиши зарур экан. Акс ҳолда тил ҳақидаги ҳар қандай адолатли қонун аскарсиз амирдек бетаъсир бўлиб қолаверади. Масалан, Давлат тили ҳақидаги қонун Тошкент ёки Чирчиқда жуда суст бажарилаётгани бу шаҳарларда ўзбек лисоний муҳити етишмаслигидир. Бу ҳақда илгариги мақолаларимда ҳам тўхталгандим. Яна сўз очишимга сабаб шуки, бир давлат ҳудудида иккинчи бир давлатнинг халқи тўпланиб қолиши мақбул эмас экан. Болтиқ бўйи, Днестрбўйи, Қорабоғ, Абхазия, Тожикистон фожиаларидан келиб чиқиб шу мулоҳазани айтмоқдаман.

ЧОР РОССИЯСИНИНГ мустамлакачилик сиёсати оқибатида XVIII асрнинг тўртинчи чорагида Қирим хонлиги забт этилиб, 2 миллионга яқин қирим халқи Туркияга бош олиб кетгани ва Совет ҳокимияти йилларидаги қатағонлар, кўчириб юборишлар туфайли ҳозир бу диёр аҳолисининг атиги 5 фоизи қирим халқидир. Яқингинада Эстонияда ўтказилган Президент сайловида 38 фоиз аҳолининг вакиллари қатнашиш ҳуқуқига эга бўлолмади, чунки улар 1940 йилдан кейин, мустамлакачилик даврида бу ўлкага кўчиб бориб қолган аҳоли ва уларнинг авлодлари экан. Демак, тарки ватан айлашда ҳам узоқни ўйлаб иш тутиш, фарзандлар тақдирини ўйлаб иш тутиш керак экан. Днестрбўйидаги жанжаллар Молдова давлатининг бу ҳудудида молдован тилини давлат тили мақомига қаршиликдан бошланиб кетди. Маълумки, Чор Россияси Кавказни забт этганида абхаз халқи қул бўлишни сира истамаган, ўтган асрда 100 мингдан ортиқ абхаз казак аскарларидан жон сақлаб қолиш учун Туркияга бош олиб кетишга мажбур бўлган. Абхазлардан холи бўлиб қолган қишлоқларга чор ҳукумати грузинларнинг кўчиб келишига бош бўлган. Натижада бугунги кунга келиб ҳозирги Абхазия ҳудудида яшовчи аҳолининг 17 фоизи тубжой халқ — абхазлар, қолгани грузинлар ва бошқалардир. Амалда абхазлар ўзларининг тарихий ва бирдан-бир мамлакатида майда миллат даражасига тушиб қолишган. Бу ҳолни ўз ватанида майда миллат даражасига тушиб қолган, айниқса, кам сонли халқнинг вакилигина тўла ва теран тушуниши мумкиндир. Чунки танаси бошқа дард билмайди. Қиссадан ҳисса шуки, юртимизнинг ҳар бир гўшасида ҳам жумҳуриятда асосий миллат бўлмиш ўзбеклар аҳолининг 75 фоизини ташкил этишига эриша бориш керак, чунки республика нуфусининг шунча фоизини ўзбеклар ташкил этадилар, бошқа эл ва элат вакилларининг бир жойга ғуж бўлиб қолиши бир кунмас бир кун айрим ғаламисларнинг иғволари, қутқулари туфайли ёмон оқибатларга сабаб бўлиши эҳтимолдан холи эмас. Масалан, бу ўринда мен (илгари ҳам айтганимдек) Тошкент ёки Чирчиқ, Самарқанд ёки Зарафшон, Фарғона ёки Олмалиқ шаҳарларидаги корхоналарда бўшаб қоладиган ва янги иш ўринларига қишлоқларимизда беиш юрган ёшларни жалб этишни, уларга касб-ҳунар ўргатишни мақбул йўл деб биламан. Хуллас, башорат қилишга ўрганайлик, узоқни кўзлаб иш тутайлик. Мустақиллик дегани — бу ўзинг учун қайғур, мустақил фикрла дегани ҳамдир.

Бу дунё бир неча дунёлардан иборат. Ҳар бир йирик халқнинг ўз дунёси бор. Араб дунёси, инглиз дунёси, испан дунёси, славян дунёси бўлганидек, турк дунёси ҳам азалдан мавжуд: Румодан Ёқутистонгача, Қозондан Кушкагача — жуда улкан ҳудудда турк эли яшайди. Бироқ турк дунёси бошқа дунёларга қараганда жуда тарқоқ. Бунга Туркиядан бўлак турк давлатлари узоқ йиллар давомида асоратга тушиб қолгани ва ҳамон каттагина турк замини мустамлака ҳолатида экани ҳам сабабдир. Бироқ ўтган йили Туркистон жумҳуриятлари ва Озарбойжон истиқлолни қўлга киритгани ва бошқа турк элларида ҳам миллий уйғониш бошлангани кишини қувонтиради. Жаҳон тараққиёти яқин келажакда Ер юзида мустамлакалар ва тутқун халқлар қолмаслигини кўрсатмоқда. Миллий уйғониш суръатлари жуда тез. Бундан 50 йил аввал араб дунёсининг асосий қисми асоратда эди. Бугун араб дунёси деярли ҳур!

Турк дунёсидаги тарқоқликка чек қўйишда матбуот, радио ва ойнаи жаҳоннинг ўрни каттадир. Айниқса, бутун турк дунёси учун ягона ёзув қабул қилинса, ўзаро яқинлашиш кучайиши жуда тезлашиб кетиши турган гап. Ёзув бу, халқни мустаҳкам боғлаб турувчи маънавий камардир. Ёзувга иши тушмаган, кунда ёзмаган, ўқимаган одам йўқ. Ўзи истамаган ҳолда ҳам ёзувга кўзи тушиши табиий ҳолдир.

Шуни унутмаслик кераки, кирилл ҳарфига ўтиш туфайли кўрилган маънавий зарардан кўра собиқ СССР ҳудудида яшовчи турк халқларининг ҳар бири учун алоҳида-алоҳида алифболар жорий этилгани кўпроқ зарар келтирди. Агар бу ҳудудда яшовчи барча турк халқлари учун ягона нусха кирилл алифбоси қабул қилинганда турк миллати бу қадар парокандаликка учрамаган, унинг тушунган вакилидан «кимсан» деб сўраганда ҳозиргидек «ўзбекман», «қозоқман» демасдан, сира иккиланмай «турк бўламан» дерди, деб ўйлайман. Биргина кириллицадан йигирмадан ортиқ «кириллицача» ясаб, турк халқини бўлиб ташладилар.

Маълумки, ҳозир лотин ёки араб ёзувига қайтиш хусусида гап кетяпти. Қайси бирига ўтишни келажакнинг ўзи кўрсатади. Лекин қайси бирига ўтишимиздан қатъий назар барча турк халқлари учун (шу жумладан туркиялик турклар учун ҳам) ягона турк ёзуви жорий этилиши шарт. Ҳозир, масалан, ўзбек ёзуви ҳам, қозоқ ёзуви ҳам кириллицага асосланган бўлса-да, уч-тўртта «ёт» ҳарф киритилганда (марказ томонидан атайин шундай қилинган), бу ёзувлар ўртасига тўсиқ қўйиб қўйилган. Шу тариқа ўзбек алифбоси, қозоқ алифбоси, қирғиз алифбоси ва шу кабилар «яратилган». Натижада тошкентлик газетхон Олмаотада чиққан газетни ўқий олмайди ва аксинча, ҳам худди шундай. Таклиф қилардикки, яна ягона бир араб ёки лотин ёзувларидан ўнлаб туркий «ёзувча»лар яратмайлик. Барча турк қардошлар ўзаро келишиб, ягона ёзувни ёқлаб чиқайлик ва қабул этайлик. Ана шундан кейин ҳақиқий турк дунёси вужудга келиши тайин ва аниқ. Барча турк ўлкалари (Туркия, Озарбойжон, Ўзбекистон ва бошқалар) ҳамда ҳамма турк халқлари (гагауз-кўкўғуз, болқор, нўғой, уйғур ва бошқалар)нинг вакиллари қурултой ўтказиб, тил ва ёзув муаммоларини ҳал этиб олишларини тезкор замоннинг ўзи тақозо қилмоқда.

Бу мақолада сўнгги сўзим шуки, Ўзбекистон Республикасининг қаерида ўзбек (туркий) тили қўлланилмаётган экан, ўша жойга ҳали истиқлол етиб бормабди, деб ҳисоблайман.

ЭНГ СЎНГГИ МАЪЛУМОТЛАРГА қараганда, Ер юзида 30 миллиондан ортиқ ўзбек (туркий) тилида сўзлашувчи халқ яшайди ва шундан 13 миллион аҳоли (ўз давлатида яшовчи халқ миллат дейилади, ўзга давлат ҳудудида яшовчи халқ аҳоли бўлади) ҳозирги Ўзбекистон Республикаси доирасидан ташқарида қўшни жумҳуриятларда, Афғонистон, Хитой, Покистон, Ҳиндистон, Эрон, Туркия, Саудия Арабистони, АҚШ, Олмония, Россия ва бошқа жойларда кун кечиради. Бу ҳол жумҳурият ҳудудидан ташқарида яшовчи ўзбек (туркий) халқ муаммолари ва уларни еча бориш хусусида Ўзбекистон Республикасининг дастурини тузиб, парламентда тасдиқлатиб олиб ишга киришишни тақозо этади. Бу ҳаммиллатлик бурчимиздир. «Эл» халқаро ўзбеклар (туркистонликлар) жамиятининг бир ярим йиллик фаолияти — нима ишлар қилинди — хусусида кенг жамоатчилик иштирокида давра суҳбати ўтказилса яхши бўларди. «Ўзбек тили» жамияти йиллик фаолиятидан ҳам жамоатчилик воқиф бўлиши лозим. Чунки мазкур муассасалар ўзбек (туркий) тилининг ҳолати ва равнақи учун бевосита ва билвосита масъулдир.

МУҲОКАМА УЧУН МАВЗУ

МИЛЛИЙ ТАФАККУР МАНЗАРАСИ

Абдулла ШЕР

● МИЛЛАТНИНГ ҚИЁФАСИНИ НИМА БЕЛГИЛАЙДИ? ● ФОРОБИЙНИНГ АМРИҚОЛИК ШОГИРДИ ● ФАЛСАФАНИ ЎҚИТИШ НОЗАРУРМИ?

ФАЛСАФИЙ ФАНЛАР, айниқса, улардан учтаси — фалсафа, ахлоқшунослик (этика) ва нафосатшунослик (эстетика) шўро ҳокимияти даврида қаттиқ тазйиққа учради. 20-йилларнинг ўрталаридан бошлаб бу фанлар собиқ СССР ҳудудида ривожланишдан тўхтади. Уларнинг ўрнини аста-секинлик билан КПСС тарихи, илмий коммунизм, илмий атеизм деган сохта фанлар эгаллади.

Нима учун шундай бўлди? Чунки ҳар бир ақли расо фуқаро фалсафа орқали — яшашимдан мақсад нима ва мен ҳақиқатга қандай етишим мумкин деган саволга, ахлоқшунослик орқали — қандай қилсам виждонли, пок, ҳалол инсон бўла оламан деган саволга, нафосатшунослик орқали — гўзалликни чуқурроқ ҳис этиб, ўзим ҳам гўзаллик яратишим учун нималарни билишим керак деган саволга бир умр жавоб излайди. Табиийки, бундай фуқаро ноҳақ тузумга, ёлғон сиёсатга қарши курашади, дунёқараши бошқача бўлгани учун ўзга бировни отиб ташлашни, қамашни, қийнашни виждонсизлик деб билади, миллий маданият ва урф-одатларни оёқ ости қилмайди, мачитни отхонага, Зангиота мақбарасини даҳрийлик музейига айлантирмайди, китобларни ёқмайди. Бекларбеги мадрасасини портлатиб, Маҳмуд Торобий мақбарасини текислатиб юбормайди, яъни маънавият боғини пайҳон этмайди. Бундай фуқаро қўл билан тутиб, кўз билан кўриб бўлмайдиган омма деб аталган «ижтимоий ҳайвонлар» (Аристотель) йиғиндисининг бир мурвати эмас, балки ўзига хос дунёқарашга эга бўлган конкрет шахс деб аталади ва у Ленин, Сталин, Гитлер, Мао Цзе-дун, Пол-потлар бошқарган қонхўр тузум учун душман ҳисобланади.

Шу сабабли болшевиклар ҳукуматининг бошлиғи Ленин, кейинроқ Сталин файласуфларнинг бир қисмини бадарға этди, бошқа бир қисмини отишга ҳукм қилди, қолганларини қамоқларга ташлади. Натижада ҳур фикр бўғилди, шахс йўқотилди, фуқаролар лоқайд оммага айланди. Ниҳоят, яқиндан бери, мустақиллик шарофати билан, яна эркин фикрлашга йўл очилди, фалсафий фанларга эътибор кучайди.

Лекин, афсуски, кейинги пайтда фалсафанинг нима кераги бор, нафосатшунослик ё ахлоқшунослик қоринни тўйдирармиди, деган гаплар эшитилмоқда. Кўпгина олий ўқув юртларида эса фалсафа, ахлоқшунослик ва нафосатшунослик сингари кафедралар қўшиб юборилмоқда. Аниқ предмети бор фалсафий фанлар маданият тарихи, маданиятшунослик деган жуда умумий илм билан қориштириб ташланяпти. Иккинчидан, ижтимоий фанлар деган сохта атама фалсафий фанларнинг аҳамиятини ерга уриш учун қўл келяпти, гўёки фалсафий фанлар КПСС тарихи, илмий коммунизм ва илмий атеизмга яқин фанлар эмиш. Ваҳоланки, бу учаласининг фалсафий фанларга алоқаси йўқ. Улар фан эмас, балки болшевикча мафкуранинг тарғибот усули, ахир! Натижада аслида ярим асрдан ортиқ КПСС тарихи, илмий коммунизм ва илмий атеизмдан жабр кўриб келган фалсафий фанлар бугун улар учун жавобгар бўлиб қоляпти, ижтимоий фанлар деб камситиляпти. Ваҳоланки, учала сохта фан эса бир юмалаб номларини ўзгартириб олдилар. Ҳозирги пайтда фалсафий фанларни емаган сомсага пул тўлашга мажбур қиляптилар. Бу қандай бедодлик?..

Бир қанча вақтдан бери менга тинчлик бермай келаётган мана шу дардлар газетанинг 25-сонидаги «Ҳуррият ва миллий эстетика» мақоласини ўқигач, аламли фикрларга айланиб қоғозга туша бошлади. Фийсабулло айтганда, «ЎзАС» ҳам, мақола муаллифи профессор М. Нурматов ҳам ниҳоятда долзарб масалани кўтариб, катта савоб иш қилганлар. Зеро, ошқозон қўшиғию қорин рақси ижро этилаётган маънавиятга зид, баъзан эса гўзаллик ва санъат оёқости бўлаётган шароитда салкам бир ярим аср мобайнида деярли қулга айлантириб қўйилган миллатни эркин тафаккур юритишга, миллий фикрлашга чорлаш ғоят муҳимдир. Мақолада эстетика, умуман, фалсафий фанлар ривожи йўлидаги тўсиқларга анчагина батафсил тўхтаб ўтилган. Мен ҳам яқинда пайдо бўлган ана шундай ғовлардан бир-иккитаси ҳақида фикр билдирмоқчиман.

ФАЛСАФИЙ ФАНЛАР РИВОЖИ йўлидаги яна бир тўсиқ, бу — олий мактаб ўқувчиларининг муаллимлари масаласи. Фалсафий фанлар учун бир йиллик расамад 550 соат эди. Ўтган ўқув йили у 650 соатга кўтарилди. Бу йил учун, яъни 1992—93 ўқув йили учун 720 соат қилиб белгиланди. Куйяйинми, кулайинми, дегани шу бўлса керак. Нега деганда, деярли мустақилликка эга бўлгунимизга қадар фалсафа, ахлоқшунослик ва нафосат илми борасида асосан бир оқим — марксча йўналиш ўқитилар, бошқа оқимлар тан олинмасди. Натижада кафедраларга истисно тарзида келган ижодий уюшмаларнинг аъзоларидан ташқари, яъни фалсафий фанларни махсус дарс бериш учун эмас, балки ўзи севгани учун ўрганган домлалардан ташқари, асосий ўқитувчилар контингенти фақат марксча оқим вакиллари назарияларини ўрганган олимлардан иборат эди. Ваҳоланки, бунақанги оқимлар ўнлаб эмас, юзлаб. Бунинг устига замонавий номарксча фалсафа намояндаларининг асарлари нафақат ўзбекча, ҳатто рус тилида ҳам босилган эмас, нашр этилганлари ҳам ман қилинган эди. Ҳозир марксча қарашлар бир ёқлама эканлиги, В. И. Лениннинг нафосатшуносликка, ахлоқшуносликка алоқаси умуман йўқлиги, унинг файласуф эмас, балки кўпроқ мақоланавис экани ҳаммага маълум бўлиб қолди. Хўш, айтинг-чи, ўн йиллар мобайнида марксча оқимни бутун бир фан сифатида ўқитиб келган муаллим энди нима қилиши керак?

Биринчи галда қадимдаги диққатга сазовор барча намунавий файласуф, ахлоқшунос ва нафосатшунослар асарларининг юзидан бир хилдаги қип-қизил рангни артиб ташлаб, яъни Маркс, Энгельс, Ленин ва бошқа марксчиларнинг фикрий иштирокисиз, мафкуравий ниқтовисиз, ўз эрки билан қайта ўқиб чиқиши керак. Ундан кейин яқин ўтмишдаги — XIX асрнинг иккинчи ярмидан XX асрнинг иккинчи ярмигача пайдо бўлган янги оқимларни ўрганиш ва бу оқимлар намояндаларининг асарларини ҳам мутолаа қилиш шарт. Демак, муайян домла ўзининг ҳар иш кунидан беш соатини бир неча йил мобайнида ўз устида ишлашга, мутолаага бағишлаши керак. Бундан ташқари, кафедра мажлислари, жамоат ишлари, ётоқхоналарга бориш, амалий машғулотларни ўтказиш учун талабаларни театр, музей, рассомлар устахоналари, архитектура мажмуълари сингари жойларга олиб бориш зарур. Яна бунинг устига, домла агар илмий даражага эга бўлмаса, номзодлик диссертациясини ёзиши керак. Ваҳоланки, докторлик диссертациясини ёқлаб бўлган профессорнинг ўртача уч-тўртта аспиранти, беш-олтита дипломанти бўлади ва у шулар ҳисобигаёқ ўз мажбурий соатларининг асосий қисмини бажариб қўяди. Нари борса бир-икки гуруҳга дарс бериши мумкин. Оддий ўқитувчи шўринг қурғурнинг эса, дарс беришдан бошқа соат тўлдирадиган манбаси йўқ. Демак, у умрини асосан дарс беришга бағишлаши керак. Бундай ҳолда, табиийки, диссертация ёзиш ҳақида гап бўлиши ҳам мумкин эмас.

Сўнгги пайтларда баъзи бир сафарга бориб келган олимларимиз ўйламай-нетмай Туркиянинг фалон дорилфунунида нафосатшунослик ўқитилмас экан, Покистоннинг фалон ўқув юртида фалсафий фанларни ўқитиш ихтиёрий экан, деган гапларни ҳатто телеэкрандан ҳам айтиб юбормоқда. Бундан баъзи олий ўқув юртлари раҳбарлари фалсафий фанларни ўқитиш шартми, деган иккиланиш ҳолатига тушиб қолмоқда. Бу иккиланиш ножоиз. Чунки Туркия, Покистон, Саудия Арабистони ва бошқа Шарқу Ғарб мамлакатларидаги кўпгина фанлар ҳамда фундаментал тадқиқотларнинг ривожи Ўзбекистондагига нисбатан йигирма-ўттиз, ҳатто эллик-олтмиш йил орқада. Туркияда йўқ экан деб, жаҳонда ягона Саъди Сирожиддиновнинг математика мактабини тарқатсак, Покистонда йўқ экан деб, Бек Тошмуҳамедовнинг машҳур лабораториясини ёпсак, Англияда йўқ экан деб, Ҳабиб Абдуллаевнинг геология-металлологиядаги жаҳоншумул кашфиётларидан кечсак, Фарангистонда йўқ экан деб, Собир Турсуновнинг доришунослик борасидаги кашфиётларидан юз ўгирсак, Саудия Арабистонида йўқ экан деб, тиббиёт соҳасидаги Наби Мажидовнинг даволаш услубларини тан олмасак, қай аҳволга тушишимизни тасаввур қилиш қийин эмас.

Очиғини айтганда, фундаментал илмий тадқиқотлар, кашфиётлар, умуман, илмий қудрат борасида Ўзбекистоннинг потенциал кучини АҚШ, Япония, Русия, Олмония сингари бир неча давлатгагина муқояса қилиш мумкин. Бу давлатлар орасида республикамизнинг биринчи ўринни олмаганлиги сабабларини жамиятимиздаги илмий-тадқиқий хулосаларга, кашфиётларга ўтакетган эътиборсизликдан, шу пайтгача ҳукм суриб келган улуғ давлатчилик шовинизмидан, Московнинг янги мустамлакачилик сиёсати ва тоталитар тузумдан қидириш керак.

МАЪЛУМКИ, ҲАР БИР МИЛЛАТ ОНГИНИНГ даражаси ўша миллат генофонди — ирсият жамғармасига боғлиқ. Ўзбек — турк халқининг миллат бўлиб шаклланаётган пайтида вужудга келган ирсият жамғармаси, айниқса, унинг интеллектуал қисми юзлаб, ҳатто минглаб йиллар мобайнида сақланиб қолиши табиий. Тафаккур учун яхши шароит вужудга келганида, у юзага чиқади. Шу сабабдан ҳам, Фарғоний, Хоразмий, Форобий, Беруний, ибн Сино каби даҳоларни вужудга келтирган генофонд Улуғбек, Қозизода Румий, Навоий, Бобур ва Машрабни яратиши керак эди. Бир неча асрлардан кейин эса уларнинг номи Ҳабиб Абдуллаев, Абдулла Қодирий, Саъди Сирожиддинов, Иброҳим Мўминов бўлиб ўзгарди. Шу нуқтаи назардан келиб чиққанда, миллатнинг савиясида табиий истеъдод катта рол ўйнайди, дейиш мумкин.

Тарихий жараён мобайнида фалсафий фанлар ҳақида жаҳон илмий жамоатчилигида ўзига хос фикр, ёзилмаган қоида пайдо бўлган. Фақат буюк миллатгина фалсафий тафаккур қилишга қодир, фалсафий фикрлай олган миллатгина буюкдир, деган қараш мавжуд. Бундай қарашни биз немис намунавий фалсафасининг намояндаларида ҳам, ундан кейинги давр файласуфларида ҳам учратишимиз мумкин. Ҳатто милоддан аввалги юнон файласуфларида ҳам шундай қараш мавжуд бўлган. «Машҳур файласуфларнинг ҳаёти, таълимоти ҳамда ҳикматлари ҳақида» деган китобнинг муаллифи, қадимги юнон файласуфи Диоген Лертсий, ўз асари муқаддимасида фалсафа ҳақида фикр юритиб, антиқа ўжарлик кўрсатади. У биринчи бўлиб дунёда ҳиндулар, эронийлар, мисрликлар, бобилликлар фалсафа билан шуғулланганликларини тасдиқовчи ўзигача яшаб ўтган юнон олимларининг далилларини келтиради. Лекин, шунга қарамай, фалсафа билан фақат юнонларгина, яъни буюк миллатгина шуғулланиши мумкин, илми ҳикматга бошқа миллатларнинг тиши ўтмайди, деган фикрни илгари суради. Демак, фалсафий фанлар билан шуғулланиш улуғ миллатга, худо ярлақаган миллатга хос иш, деган қараш қадим-қадимдан мавжуд. Зеро, фалсафа — фанларнинг подшосидир, деб бежиз айтилмаган. Ўзбек — турк миллатининг буюк хоразмшоҳлар ва ғазнавийлар даврида, IX—XII асрларда эришган илмий ютуқлари асосан фалсафий фанлар тараққиёти билан боғлиқ. Чунки, муслим фуқаронинг ҳақиқатга, нафосатга ва ахлоқий комилликка интилиши натижаси ўлароқ алгебра, физика, геометрия, тригонометрия, маъданшунослик сингари кўплаб аниқ фанлар ривожланди, янги-янги кашфиётлар дунёга келди. Фалсафий фанларнинг ривожи туфайли қудратли давлат яратилди, мусулмон цивилизацияси пайдо бўлди ва бу цивилизация бутун дунёни маданий яшашга чорлади. Шу сабабдан ҳам Форобий, Беруний, ибн Сино ва бошқа буюк олимлар ўзларини ҳакимлар, яъни файласуфлар деб билганлар. Энди бугунги кундаги фалсафий фанларни ўқитиш шартми, деган гапларга келсак, улар амалпараст ва жоҳил одамлардан чиққан тор фикрликдир. Зеро, миллатнинг ғурурини, давлатнинг маънавий мустақиллигини ўйлаган одам ҳеч қачон бундай гап айтмайди. Ваҳоланки, ривожланган буюк мамлакат бўлмиш АҚШда фақат фалсафа, нафосатшунослик, ахлоқшунослик каби фанлар борасидагина эмас, балки уларнинг муайян йўналишлари бўйича ҳам фундаментал илмий текшириш мавжуд. Бунга Жоржия штатидаги Биологик ахлоқшунослик (Биоэтика) институти далил бўла олади. Қолаверса, АҚШ нафосатшунослар уюшмаси президенти нафосат илмидаги позитивизм оқимининг етакчиси профессор Томас Манро ўзини Форобийнинг шогирди билиб, унинг нафосатшунослигидаги йўналишини давом эттириб турган пайтда, бизлар бу ёқда фалсафани ўқитамизми йўқми, деб турсак, бу мамлакатимизга ҳам, ўзимизга ҳам обрў келтирмайди.

Фалсафий фанларнинг аҳамиятини ерга урмоқчи бўлганлар шуни билиб қўйсинларки, фалсафий мушоҳадасиз, нафосатшуносликдан, ахлоқ назариясидан, одоб илмидан бехабар мутахассис, агар академик бўлса ҳам жуда яхши программалаштирилган роботдан фарқ қилмайди.

ШУ САБАБЛИ ҲОЗИРГИ ДАВРДА фалсафа, ахлоқшунослик, нафосатшунослик, мантиқ, руҳшунослик, ижтимоийшунослик, сиёсатшунослик сингари илмларни ўқитиш ва шу соҳаларнинг домлаларига эътиборни кучайтириш жумҳуриятимиз мустақиллик дастурининг асосий қоидаларидан бири бўлмоғи лозим. Айниқса, бозор иқтисодиётига ўтишда нафосатдан йироқ «қорин-тўйдирар» замонда жамиятимиз учун нафосат илми алоҳида аҳамиятга эга эканини ҳисобга олмоқ зарур. Шундан келиб чиққан ҳолда газет-журналларимиз, радио-телевидениемиз нафосатшуносликка ва эстетик тарбияга оид материалларни мунтазам бериб боришни йўлга қўйишлари мақсадга мувофиқ. Бунинг учун агар ҳар бир оммавий ахборот воситаси, жумладан севимли ва обрўли газетамиз «ЎзАС» ҳам эстетикани ўз бағрига олиб, алоҳида рукн ташкил этса, айни муддао бўлур эди.

ИЖОДИЙ ҲИСОБОТЛАР

Заҳматкаш халқимиз мустақил жумҳуриятнинг моддий ва маънавий бойликларини кўпайтириш йўлида тер тўкаётган айни кунларда таниқли адиблар, шоир ва ёзувчиларнинг меҳнат аҳллари ҳузуридаги ижодий ҳисоботлари ҳам қизғин тус олмоқда. Ўтган ҳафтада Қашқадарё вилоятининг бир қанча туманларида таниқли адиблар, Ўзбекистон халқ ёзувчилари — Ўткир Ҳошимов, Муҳаммад Али, олимлар — Бегали Қосимов, Пирмат Шермуҳамедов, шоир Икром Отамуродов ва бошқа адиблар ижодий сафарда бўлдилар. Китобхонлар, адабий нашрларнинг муштарийлари билан бўлган бу учрашувларни уюштиришда Ўзбекистон халқ демократик партияси Қашқадарё вилоят кенгаши ва Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси вилоят бўлими ташкилотчилик қилди.

Касбидаги Усмон Юсупов номидаги мактаб залига район мактабларининг ўқувчи ва ўқитувчилари яқинда «Ўзбекистон халқ ёзувчиси» унвони билан тақдирланган шоир Муҳаммад Алининг 50 йиллигига бағишланган учрашувга йиғилдилар. Уни туман ҳокимининг ўринбосари Болта Каримов очди. Ў. Ҳошимов, П. Шермуҳамедов, Б. Қосимов, И. Отамуродов, М. Очил, М. Абдулла, Ж. Бекназар ва бошқалар М. Алининг ижодий ютуқлари, унинг шеър ва достонлари, «Сарбадорлар» романи хусусида сўзладилар. Усмон Юсупов номидаги мактаб ўқувчиси Манзура Шарипова, Манзура Бекназарова ва бошқа ўқувчилар шоир ижодидан намуналар ва ўзларининг шеърларидан ўқиб беришди. Учрашув сўнггида М. Али ўзининг янги шеърларидан ўқиб, мухлисларнинг кўплаб саволларига жавоб берди.

Бундай учрашувлар вилоятнинг Муборак, Косон ва Қамаши туманларида ҳам бўлиб ўтди. Ўзбекистон Халқ демократик партияси Қашқадарё вилоят кенгашининг биринчи котиби Фармон Омонов Муборак районы меҳнаткашлари, шунингдек, Косон туманидаги «Гулбоғ» давлат хўжалигида пахта тераётган Қарши давлат дорилфунуни табиат-жуғрофия куллиёти талабалари билан бўлиб ўтган учрашувларда шоир ва ёзувчиларнинг меҳнаткашлар ҳузуридаги ижодий ҳисоботлари бугунги кунда айниқса муҳимлиги, жумҳуриятнинг долзарб муаммоларини ҳал этишга умумий сафарбарликни кучайтириш йўлида бундай учрашувларнинг аҳамияти беқиёс эканлиги хусусида сўзлади. Учрашувларда Муборак тумани ҳокими Ж. Қурбонов, Косон тумани ҳокими Қ. Тўйчиев, шунингдек, Қамаши тумани ҳокими Р. Бозоров иштирок этишди.

Шуни алоҳида таъкидлаш зарурки, китобхонлар билан бўлиб ўтган бу учрашувлар фақатгина бир адиб ижоди билан чегараланиб қолмай, бугунги воқелик, адабий жараён, мустақил жумҳуриятнинг қутлуғ қадамлари, унинг янги Конституцияси лойиҳаси, шунингдек, адабий ойнома ва нашрларнинг 1993 йилги обунаси билан боғлиқ жонли суҳбат, баҳс ва мунозараларга ҳам айланиб кетди.

Бу учрашувларда «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталигининг муштарийлари ҳам фаол иштирок этиб, жумҳуриятимиз ёзувчиларининг янги асарларини нашр этиш, уларнинг публицистик чиқишларини ўз вақтида халққа етказиш билан боғлиқ қизиқарли таклиф ва мулоҳазаларни ўртага ташладилар. Ҳафталикнинг ўз вақтида муштарийларга етказиб берилишини таъминлашга доир фикрларини айтдилар. Бир қанча меҳнат жамоаларининг фаоллари эса ҳафталикка кўпчилик бўлиб обуна бўлишни уюштириш ҳаракатида эканлигини маълум қилдилар.

ДУНЁДА УМИД ЎЛМАСИН ЭКАН!..

Шуҳрат РИЗАЕВ

ШАХСИЙ МУЛОҲАЗАЛАР

ОДАТДА ГАРАНГСИБ, ЙЎЛИНИ, ҚИЛАР ИШИНИ билолмай каловланиб қолганда киши карахт аҳволда бўлади. Назаримда, бугун бизнинг ижтимоий ҳаётимизда, маънавий дунёмизда шундай ҳолат юз бераяпти. Йўлсизлик, кўзимизга туйқус яхши кўринган, сезгиларимизга дабдуруст таъсир этаётган ҳодисалар қарашларимизни чалғитиб, аксар боши берк кўчаларга олиб кириб қўймоқда. Халқимизда яхши ибора бор: «бошдан дўппини олиб қўйиб ўйлаш керак» деган. Сўнгги пайтларда шу гапни кўп эслаяпмизу, аммо амалга келганда яна шошма-шошарлик, яна юзаки хулосалар, яна сароблар ортидан қувиш... Ҳамиша ҳар бир нарса-ҳодисанинг ё у бурчидан, ё бу бурчидан тутамиз. Оралиқ йўл бизга ҳамиша бегона. Тўғри, бизга ё униси, ё буниси — учинчи йўл йўқ деб ўргатиб келишган. Ҳақиқатан ҳам, иккидан бирини танламасак, гўё мунофиқ бўлиб қоламиз. Бироқ учинчи йўлнинг, оралиқ йўлнинг ўзи нима? Бу савол ҳамиша берилмай келади. Гўёки, биладигандекмиз. Аслида эса, ҳеч вақони билмаймиз. Таажжубки, биз ё йиғлаймиз, ё куламиз. Биз учун ҳаётда трагедия ва комедия бор. Бошқасини табиатимиз кўтармайди. Юқоридаги ҳар икки ҳолда ҳам эҳтирос белгиловчи. Одатий, эл қатори кундалик турмуш: кундалик меҳнат, кундалик ташвиш, яъни табиий ҳаёт йўқ. Кўзларимиз фақат икки рангни кўради, холос. Дунё товланиб ётган юзлаб ранглардан бунёд экани негадир сезилмайди. Ўтаётган ҳар бир кун, ҳафта, ойлар кишини ҳадикка, хатарга солади. Ҳар куни эшитилаётган хабарлар, чиқаётган қарорлар карахтлик ҳолатини, кайфиятни кучайтиради [illegible] сира тарқатмайди. Телевизорда, газеталарда, кўча-кўйларда бир хиллик. Сийқаси чиққан шиор энди ёлғон иқрорлар, сохта чақириқлар... Ўтиш даврининг қийинчиликлари. «Кимга дод дей, бу бедодингнинг дастидан» деган шоирни тушунгандек бўласан киши. Кеча хор қилдик, бугун борларидан-да бор, кеча курашчи эди, бугун «қатордаги нор»... Санайверса, умумқонимга қўшилиб, «модадаги» сафсатабозга айланиб кетиш ҳеч гап эмас. Аммо мени қийнаётган бўлак нарса. Бу — ҳар ерда ҳамма соҳаларга қўланка ташлаётган мутаассибона жоҳиллик, билмай туриб билағонлик, ҳакамлик. Ҳукм чиқаришни бунчалик яхши кўрмасак! Гўё бизнинг ҳукмимиз билан шундай бўлиб қоладигандек. Ахир, биздан аввал ҳам яшаганларидек, биздан кейин ҳам яшайдилар-ку?! Ўтмишу келажак олдида юзи қора бўлганимиз етар!..

Яхшиси, мубҳам фалсафани қўйиб, билганимдан сўз юритай.

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг 1992 йил 29-сонида Ашурали Жўраевнинг «Шахсий мулоҳазалар» рукни остида «Ўтмишнинг касали» мақоласи чиқибди. Мақсад яхши, фикр бор, балки у қадар азоб бермаётгандек таассурот уйғотса-да, дард ҳам бордир бу «шахсий мулоҳазалар»да. Бироқ фикрни асослаш учун келтирилган мисоллар кишини ўйлатади, қуйилиб эътирозлар туғилаверади. Балки шунданми, дарднинг дардлиги сезилмайди. Мана, ўша эътироз туғдирган «шахсий мулоҳазалар»: «Биринчилик иллати маданият, санъат ва адабиёт оламини ҳам чеклаб ўтмади. Балки канадек бу соҳаларга ҳам ёпишиб олди. 30—40-йилларда чинакам истеъдодларни бадном қилган биринчиларнинг кўпчилиги кейинчалик адабиёт ва санъатнинг йирик арбоблари бўлиб етишдилар. Салкам ўзларини биринчи деб ҳисобладилар. Вулқондек отилиб чиққан талантлар йўлига тўсиқ бўлдилар. Лекин уларнинг орасидан барибир биринчи чиқмади».

Эътироз қўзғайдиган илк «мулоҳаза» ана шу.

Аввало, «биринчи чиқмади» деган фикр шубҳали. «Улар» деганда агар Ойбек, Ғафур Ғулом, Абдулла Қаҳҳор, Мақсуд Шайхзода, Миртемирлар ҳам тушунилаётган бўлса, буларнинг ҳаммаси санъаткорлигини намоён қилолган улкан истеъдодлардир. Балки, уларнинг «истеъдодларни бадном қилишда» қўллари бордир, йўқдир. Чунки қандайдир шубҳали қоғозлар тагига қўйилган имзолар ҳали далил деган эмас. Аммо шу нарса ҳам аниқки, бадном этилган истеъдодлар бу истеъдодлардан ортиқ бўлгани учун қатағон қилинган эмас. Қолаверса, яшаб қолганларнинг истеъдоди маҳв этилганлар истеъдодидан кам ҳам эмас! Бу билан «бадном қилиш сиёсати»ни оқламоқчи эмасман. Бироқ бунинг сиёсат эканини, яшаш учун яраш эканини унутмаслик керак. Курашларда эса «сен уни бўлмаса, у сени» деган фалсафа ҳукмронлик қилади.

«Вулқондек отилиб чиққан талантлар йўлига тўсиқ» бўлиш хусусида яна савол туғилади. Кимлар эди ўша «вулқонсимон талантлар». Агар Қодирий, Фитрат, Чўлпонлар бўлса, уларнинг иқтидори йигирманчи йиллардаги бор бўйи билан намоён бўлиб, аксинча, 30-йиллар ўрталаридан кўра, воқеликка мослашиш тамойиллари пайдо бўлган эди. Демак, 30—40-йилларда «вулқондек отилаётган талантлар» булар бўлолмасдилар. Хўш, унда кимлар эди улар? Бугун уларнинг юксак санъатга дахлдор бирор етук асарини мисол келтира оласизми? Ўша вулқонсимон талантлар асарларининг ҳам аксариси давр касали билан заҳарланган — маддоҳлик, Ленин, Сталин, партия шарафига, шулар номи билан боғлиқ гоҳ «ҳужум», гоҳ «ерислоҳоти», гоҳ «беш йилликлар» кампанияларига «бадиий» ҳайбаракаллачиликдан нари ўтолган эмасдир балки?! Яхшиси, далилларга мурожаат этайлик: ўша «вулқон» деб фараз қилганларимиздан бири айни илҳоми жўш урган палла достонсифат шеърларидан бирида учта мубҳам ҳодисани тириклиги, яшашининг асос-асоси, деб билади. Мана, унинг ўз иқрорлари:

Билмас эди бу уфқни умрим нигоҳи,
Сен сабабсан, яшашимга эй улуғ доҳий!

Бу камдек туюлади, шекилли, энди комсомолни ҳаёт бағишловчига айлантиради, ҳатто уни «онам» деб атайди:

Ҳаммамизга ҳаёт берди шонли комсомол,
Юрагимда комсомоллик илҳом билан мўл.
Мен мажбурман хизматига ўлгунга қадар,
Мен мажбурман. Агар борди тугаса мадор,
Сўнгги минутларим келса... барибир, топмай,
Иложим йўқ, бу онамни эсимга олмай!
Иложим йўқ. Чунки умрим — унинг меваси;
Бутун кучим, шоирлигим — унинг эвази!

Шоирнинг мадҳиябозлиги шу ерда ҳам якун топмайди. У энди оддий мантиқни унутиб, учинчи бунёдкорини излашга тушиб кетади ва:

Аён бўлди бор ҳаётим бахти чинакам,
Сен сабабсан ҳаммасига улуғ Партиям!

МАНА, ЭНДИ «ВУЛҚОНДЕК ТАЛАНТ»НИ тасаввур қилинг: онаси «комсомол», отаси ё «улуғ доҳий», ё «улуғ Партия»! Албатта, жисмонан маҳв этиш ёвузлик, аммо бундай шеърнинг «йўлига тўсиқ» бўлмасликнинг ўзи ҳам гуноҳ. Кимларнидир оқлаш ёки қоралаш мақсад эмас. Балки, ҳар бир ҳодисанинг зоҳири бўлганидек, ботини ҳам бор. Ҳар нарсага яхлит, кўламли ва теран нигоҳ билан қарай билмоқ керак, ахир. Умуман, ошкоралик бошланиб, ҳақиқатларни баралла айтиш имкони туғилгач, бундан оқил ҳам, жоҳил ҳам бирдек фойдаланиш йўлига ўтиб олди. Оқил-ку, ўткинчи ибораларга осилиб олиб, сафсата сотаверишдан вақтида ўзини тия олди, бироқ жоҳиллар ҳар гапда тайинли фикр тополмай, қатағон қурбонлари, дея саноқ санашдан бўшамай қолдилар. Тўртта ноҳақлик қурбонининг номини эслатавериш адабий найрангбозларнинг қуролига айланди. Ювиқли ювиқсиз, кимки Ватан, миллат, мустақилликдан гапирса, дарров «Қодирий, Чўлпон, Фитрат ва Усмон Носир» деган навбатчи «ибора» тилига келади. Муқаддас тушунчаларнинг сийқаланиши шундай дастакка айланиш туфайли содир бўлса ажабмас. Қолаверса, бир мулоҳаза қилиб кўриш ҳам йўқ — шундай саноқ жоизми-йўқми? Ахир, уларни фақат қисмат бирлаштириб турибдими ёки истеъдод даражаси? Истеъдод даражаси бўлса, бу нохолис саноқ. Аммо қисмат муштараклиги бўлса, бу саноққа яна ўнлаб номларни ҳам қўшиб санаш лозим.

Шу маънода «шахсий мулоҳазалар»нинг яна айримлари билан ҳам баҳслашмай илож йўқ: «Ўртамиёна ва саёз ижодкорлар эса биринчилик пойгасида анча илгарилаб кетдилар. Дастлаб босмачиларни яксон қилган «Осиё устида бўрон», «Қора консулнинг ҳалокати», «Фавқулодда комиссар», «Хоразм афсонаси», «Кўкон воқеаси» сингари фильмларни яратдилар. Сўнг «Севишганлар», «Оловли йўллар», «Карахтлик» каби даврнинг турли воқеаларини акс эттирган бадиий ленталар экранларга чиқди. Миллий ҳаётдан йироқ, халқ шаънини сохталик билан ифодалаган барча биринчиликка даъвогар фильмлар умри бугун барҳам топди. Бундай бачкана ва саёз асарлар ҳайкалтарошликда, рассомликда, композиторлар ижодида ҳамда бадиий адабиётда кўплаб яратилди. Афсуски, «биринчилик» касали бугун ҳам давом этаётир...»

Тўғри, биринчиликка сунъий йўллар билан эришишнинг номақбуллиги ҳақидаги фикр ўринли, ҳатто унинг «бугун ҳам давом этаётгани» ҳақ гап. Бироқ муаллифнинг «бачкана ва саёз» дея санаётган асарларини шундай деб бўлармикан? Аниқроғи, ҳаммасини бир қозонга солиш инсофданмикан?! Аввало, «Осиё устида бўрон» ва «Қора консулнинг ҳалокати» «босмачиларни яксон қилган» фильмлар эмас. Биринчиси, босмачининг ижобий қаҳрамонга айланишини кўрсатса; иккинчиси, нисбатан мустақил бир давлат — Бухоро амирлигининг болшевистик истибдодга солинишини ижобий ҳодиса сифатида тақдим этади. Аммо учинчи фильм — «Фавқулодда комиссар» эса алоҳида тўхталишни тақозо қилади. Мазкур фильмни «босмачиликка қарши асар», деб қўя қолсак, ҳақиқатни хаспўшлаган бўламиз. Босмачилик ва босмачиларга 20-йиллардан кейин, орадан чамаси 45—50 йиллар ўтиб, нисбатан холисроқ нигоҳ билан қарашга уринган биринчи асар шу бўлса керак. Чунки санъат асари марказига «босмачи» образининг чиқарилиши ёқ мафкуравий турғунлик авжига минаётган 70-йиллар шароитида фавқулодда ҳодиса эди. Бу биринчидан, иккинчидан — Туркистон истиқлоли учун курашиб, оқибат қатағонга учраган Низомиддин Хўжаев образининг бош ижобий қаҳрамон сифатида илк бор экранда пайдо бўлиши яна ҳам улканроқ ҳодиса эди. Учинчидан, бир буюк миллатни дўсту душманга айириб, биродаркушликни мақсад қилиб олган шўролар сиёсатига кўр-кўрона эргашмай, ана шу ҳақиқатни Мадаминбек изтироблари, руҳий қийноқ ва иккиланишлари орқали ифодалашга интилиш «Фавқулодда комиссар» фильмининг яна бир фазилати эди. Назаримда, фильмнинг жуда кўп ғайриодатий лавҳалари эътиборимиздан четда қолгандек туюлади. Балки, тарихий ҳақиқатлардан фильм яратилган кезлари бехабар бўлганимиз учун, лоқайд қолгандирмиз. Балки, фильм сюжетининг шиддаткорлиги, саргузаштлилик диққатимизни кўпроқ жалб этгандир. Ваҳоланки, фильмдаги Мадаминбек билан Низомиддин Хўжаевнинг мулоқот ва мунозараларида, Хўжаевнинг 20-йиллар бошларида Туркистон ҳукумати раҳбарлик лавозимларини тўла эгаллаб олган рус ва бошқа ғайримиллат сиёсатдонлари билан кескин фикрий тортишувларида, уларни маҳаллий халқ шароитларини билмасликда айблаганида бугуннинг нафаси уфуриб турар эди. Фильм режиссёри Али Ҳамроев шитобли воқеалар тагзаминида 20-йиллар мураккабликларини, «босмачилик» босқинчилик эмас, балки Мадаминбек мисолида миллий озодлик учун кураш эканини кўзда тутгандек туюлади. Босмачиликка нисбатан холис нигоҳ билан қараш, уни жўн тушуниш ва тушунтиришдан қочиш, ҳатто Мадаминбекни ижобийлаштиришга уриниш «Фавқулодда комиссар» фильмининг бош концепцияси эмасмикан, деган мулоҳазага ундайди. Ҳарқалай, «Қўрқув билмай», «Инсон қушлар ортидан боради», «Триптих» каби мураккаб тўқимали ва серқатлам маъноли фильмларни яратган ижодкор мазкур фильмда ҳам тайёр йўлдан юриб, оқу қора рангга берилиб кетмагани аниқ.

МОДОМИКИ, МАВЗУ КИНОСАНЪАТИ ТОМОН бурилар экан, яна шуларни ҳам айтиб ўтайлик. Тўғри, «Карахтлик», «Оловли йўллар» фильмлари санъатдан кўра сиёсатга, социологияга берилиш, мавзуга муносабатнинг саёзлиги, сохталиги билан кўпгина норозиликларга сабаб бўлди. Бироқ «Севишганлар»ни шу қаторга қўшмасликни ва сўнгги йилларда норозилик уйғотган фильмларнинг пайдо бўлиш сабаблари «биринчилик» ғаразидан кўра чуқурроқ эканини таъкидлагимиз келади.

Элёр Эшмуҳамедов «миллий ҳаёт»дан ҳар қанча йироқ туюлмасин, назаримда, у ўзбек киноси тарихидаги энг истеъдодли санъаткорлардан экани шак-шубҳасиз. Бинобарин, уни ижодкор сифатида «саёз»ликда мутлақо айблаб бўлмайди. Ҳатто «Нафосат», «Севишганлар», «Учрашув ва айрилиқлар», «Даҳонинг ёшлиги» фильмларини миллийликдан йироқ дейиш ҳам унча тўғри эмас. Ҳамма гап миллийликни қандай тушунишда. Шахсан мен моҳиятан умуминсоний қадриятлар, инсоний туйғу ва кечинмалар билан омухталашиб кета олмайдиган асарни ҳеч қачон миллий деб ҳисоблай олмайман. Гарчи унда қаҳрамонлар бошларига дўппи кийиб, ўзбекча гапирсалар ҳам (аниқроғи, «тошкентча» гапирсалар ҳам) ва бундай асар ҳеч қачон санъат асари бўлаолмайди. «Севишганлар»даги қаҳрамоннинг биргина сел тошқинида тарвузлар билан қўшилиб оқиб, деҳқонлар тўрига илиниб омон қолиши лавҳасининг ўзида ҳам миллийлик, ҳам инсоний туйғуларнинг ажиб омухталиги борлигини инкор этиб бўладими? Бундай манзарани (айнан тарвузлар билан оқишни) фақат биздагина кузатиш мумкин. Бундай ҳолатни эса қалбида ёруғ туйғулари бор ҳар бир кимса бошдан кечириши мумкин. Ёки «Учрашув ва айрилиқлар» фильмидаги Европанинг қоқ ўртасида, европача қиёфадаги кишилар оғзида жаранглаган «Рамазон» термаси ўзбекона тепаётган юракдан далолат эмасми?! Ёки, яна «Нафосат»даги Анҳор ариғида олачипор камераларда сузиб, мажнунтол панасида хаёлга чўмган қизни кузатиш манзарасининг ўзи бир поэзия-ку!.. Бунинг ҳаётийлигига, балки миллийлигига эса ҳозир сочларига оқ оралаган ўрта ёшли тошкентликлар гувоҳ. Ботир Зокировдек шахсларнинг катта санъати бир чеккаси ана ўша манзара ва муҳит маҳсули. Буни унга авлоддош ва давомчи бўлган элликнинг нари-берисидаги яна қатор шаҳарлик рассом, бастакор ва адиблар тасдиқлаши мумкин. Қолаверса, бу бизнинг ҳам болалигимиз. Шу маънода Э. Эшмуҳамедов ўзи жонли гувоҳи бўлган 50—60-йиллар шаҳар ҳаёти, беғубор ўсмирлар дунёси манзараларини чизади. Уларнинг инсон сифатида шаклланишидаги илк босқичларни бадиий тадқиқ этади. Нозик лиризм билан йўғрилган бу фильм бутун бир авлоднинг болалик билан ҳазин, ним табассумли видолашуви таассуротини қолдиради.

ЎЗБЕК КИНОСИНИНГ ЯНА БИР ТАНИҚЛИ ва истеъдодли вакили Шуҳрат Аббосов ҳақида ҳам, хусусан унинг илк ижоди ҳақида ҳам юқоридагидек илиқ фикрлар айтиш мумкин. У ҳам илк қадамларини хайрли бошлади. Бугун қайта-қайта кўриб, завқланадиганимиз «Маҳаллада дув-дув гап» ўзбекона характерлари, тил ва турмушнинг ўзбекона бетакрор хусусиятларини намойиш этиб, ёш кинорежиссёрнинг истеъдодига умид ва қизиқиш туғдирган эди. Шу илк паллаларида Ш. Аббосов яратган «Сен етим эмассан», «Тошкент — нон шаҳри» фильмлари ҳам айрим мантиқий ножўяликларга қарамай, санъаткор диди ва қўли билан бунёд бўлган асарлар экани шубҳасиз. Аммо буёғига турмуш «муши» кўпгина санъаткорларнинг қисмати каби, бу уч ижодкорнинг ҳам ўй-қарашлари ва интилишларини «эсанкиратиб» қўйди. Гоҳи унвон, гоҳи пул ғарази уларни ўз комига тортди. Кейинроқ эса, уларни «миллий эмасликда, ўзбек киносини ўрис ё яҳудий киносига айлантириб юборганликда айблаб, муқояса учун грузин киносини дастак этавериб, ўзимиз довдиратдик. Оқибат улар ўзи карахт ҳолга тушиб, шунга яраша ғоявий долзарб, аммо бадиий саёз «сериал»лар ишлашга берилиб кетдилар. Буларни «ёмон»у «яроқсиз»га чиқаргач, энди улар ўрнига кимнидир, кимларнидир байроқ қилиш керак эди. Зеро, «байроққа» ёки «шахсий мулоҳазалар» муаллифи айтганидек, «биринчилик»ка даъвогарлик «болшевистик оғу» билан заҳарланган онгимиз, турмуш тарзимизнинг талаби, тақозосидир. Бинобарин, айни ўзимиз ўртамиёналарни, гўёки миллий тил ва миллий турмуш бўёқлари билан ғоят ночор кўринишда ниқобланган уч-тўртта дилетантни биринчига айлантириб олдик. Сўнгги тўрт-беш йил ичи телевидениеда ҳам, матбуотда ҳам шуларни жабрдийда кўрсатиб, охир-оқибат уларни миллий ўзбек киносининг Наби Ғаниевдан кейинги замонавий асосчиларига чиқариб қўяёздик. Ваҳоланки, уларнинг «миллий» фильмлари туфайли киномизга уқувсиз, профессионалликдан мутлоқ йироқ, гоҳи оддий касб саводи бўлмаган тасодифий кишиларнинг кириб келишига кенг йўл очиб бераяпмиз. Албатта, буларга ҳозирги жамият ва санъатимиздаги буҳрон ғоят қўл келмоқда. Бироқ бу карахтлик ҳам бир кун келиб ўтар-кетар. Аммо унда киномизнинг қиёфаси қандай бўлади? Ахир «қизил» боболаримиз бир вақтлар илгари сургани каби, пролеткултчасига яқин ўтмиш меросимиздан юз бурган бўлсак... «Миллий» деб кўкка кўтарганимиз эса бадиий уқувсизликнинг намунаси сифатида кулги ва истеҳзодан бўлак туйғу қўзғамаса... Яна эски ҳаммом, эски тос. Шўрлик авлодларимиз яна кун-паякун қилинган эҳромлар вайроналарида қийшиқ пойдеворлар тиклашлари керакми?! Шу тариқа, бутун бир миллат яна юз йиллар жаҳоний рўёбини кўрмай, ўз жаҳолатининг қурбони бўлиб қолаверадими?!

Яқинда Собир Назармуҳамедов деган санъаткорнинг «Тушларимда кўриб йиғлайман» номли фильми телевизорда намойиш этилди. Киночилар уйидаги илк намойишда, ҳақиқий санъатдан киши ўзига сиғмагани каби, ютоқиб чиққан эдим. Фикрлар тизими, унинг бадиий ифодаси мувозанатимни бузди. Кўрганларимни охиригача «ҳазм қилиб», бутун мажози ва фалсафасини ўша замон ўқиб-англай олган бўлмасам-да, бир оддий ҳақиқатга имон келтирдим. Ўзбек киносида яхши бир фильм яратилибди, ўзбек киносига жаҳоний бадиий мулкни ўзлаштириб, уни миллий тафаккур билан уйғунлаштириб, инсон ва ўзлик ҳақда салмоқли бирор фикр айта оладиган истеъдод кириб келибди. Тўғри, уни ҳозирги бизнинг кенг томошабин қабул қилмаслиги мумкин. Зеро, бу санъаткорнинг томошабин кетидан судралишни истамагани, журъати учун табрикламоқ керак. Аммо ўз салафлари каби турмуш «муш»ларидан эсанкирамаса, «синмаса», бас. Замонлар ўтиб ўз ўзбек томошабинини ҳам тарбиялаб олади. Чунки фильм қаҳрамонининг кечинмалари қай бир ўзгачароқ шаклдаги менинг ҳам кечинмаларим.

Ишончим комилки, улар яна кимларнингдир ҳам ўзгачароқ шаклдаги кечинмалари ва келгусида қайси бир дили шикастанинг ҳам кечинмалари бўлиб чиқаверади. Ҳарқалай, мафкура ё манфаатни эмас, санъатни асосий мезон деб белгилаган бир-икки навқирон ижодкор етишаяпти. Умид ўшаларда. Дунёда умид ўлмасин экан!..

УМУМАН, БУ МУЛОҲАЗАЛАР ФАҚАТ Ашурали Жўраевнинг «шахсий мулоҳазалар»и туфайлигина пайдо бўлгани йўқ. У сўнгги йилларда матбуот ва телевидениеда истеъдод билан истеъдодсизлик мезонлари бузилгани учун, истеъдоднинг қадридан кўра, истеъдодсизнинг «йўл топарлиги» муҳимроқ бўлиб қолгани боис туғилган азобли мушоҳадаларнинг қоғозга кўчиши учун туртки бўлди, холос. Чунки кўкрагига уриб, кимлардир талантига йўл бермаётганидан шикоят қилиб юрганлар, имкон топилиб, бирор фильм суратга олгач ёки катта саҳнада спектакл қўйгач, маълум бўлаётирки, ўз ижодий уқувсизлигини демагоглик билан яшириб юрган «ўткинчи»лар экан. Энг ачинарлиси, номлари юқорироқда зикр этилган баъзи иқтидорли киночиларимиз ўшаларга қўшилиб, тижорат замонининг мақомларига йўрғалаш билан машғуллар. Бу аҳволда маънавий карахтликдан қачон қутуламиз, номаълум. Элнинг етакловчи сарбонларики, шу тахлит юраверар экан, ҳадемай карахтлик телбаликка айланиб кетиши ҳеч гап эмас. Чунки мақсадини, маслагини аниқ белгилаб олмаган одам, ўзини ҳар ёнга ураверib, телбаланиб қолади. Айтмоқчи, ўша баъзиларнинг бири сўнгги пайтда суратга олган фильмнинг номи «Ким жинни?» Бу таг-дор сўроқнинг тасдиқ жавоби «баъзи»ларнинг ўзларига ҳавола....

ТАДҚИҚОТ * АХБОРОТ

ВАДУД МАҲМУД

ВАДУД МАҲМУД ЎЗБЕК АДАБИЁТИ МАЙДОНИГА Самарқанд адабий муҳити орқали 20-йиллари кириб келди. Даврининг ижтимоий муаммолари, айниқса, адабиётшуносликка доир мақолалар, баъзан шеърлар ёзди. Ўз иқтидорини адабий танқид ва адабиёт тарихига тегишли бўлган «Бу кунги шеърларимиз ва санъаткорларимиз», «Ҳинд ихтилолчилари», «Адабий танқидга бир назар», «Турк шоири Ажзий», «Фузулий Бағдодий», «Алишер Навоий» каби илмий мақолаларида намоён қилди. Замонасининг илғор фикрли кишилари билан илмий-ижодий мулоқотда бўлди. Илм ва маориф соҳасида Маҳмудхўжа Беҳбудийнинг васиятига содиқ қолди, Фитратга эргашди, Чўлпон билан дўст тутинди. Вадуд Маҳмуд ғайрат-шижоати жўш уриб, қалби олов каби ёниб турган бу сиймоларнинг шахси ва ижодиётига ўз даврида энг тўғри баҳо берган адабиётчилардан бири ҳамдир. У 1920 йили Беҳбудийни улуғлаб: «Маҳмудхўжа Туркистоннинг янгилик даври тарихинда ёруғ бир чироғ эди. Маҳмудхўжанинг оти Туркистон тарихида зийнатлик мумтоз ўрун олишга муносиб отдир», — деган сатрларни битади. Фитратнинг «Чин севиш», «Ҳинд ихтилолчилари» драмаларини таҳлил этади, форс тилида ёзилган асарлари «руҳ ва фикр» жиҳатидан Туркистонда яшайдиган «икки тил билан сўйлайтурғон бир миллат» қалбининг таржимаси эканини алоҳида таъкидлайди. Маълумки, Чўлпоннинг ҳар бир янги тўплами тезда илмий-адабий жамоатчилик назарига тушган. Тўпламларга тақризлар ёзилган. 20-йиллардаги таниқли зиёли Аҳмад Шакурий «Уйғониш»ни ўқиб Чўлпонни Шекспирга қиёсларкан: «Чўлпон — лирик. Чўлпон — шоир. Чўлпон — чўлпондир», — деб ёзди. Бу ҳаяжонли сатрларга уйқаш фикрларни «Тонг сирлари»ни ўқиган Абдулла Қодирий ҳам изҳор этган эди.

Шоирнинг дастлабки — «Булоқлар» тўпламига Вадуд Маҳмуд ёзган тақриздан эса қуйидаги мисраларни ўқиймиз:

«Бу кун ўзбек адабиётига яна янги бир тўн кийгизилди. Чўлпоннинг «Булоқлар» отлиқ янги бир шеърлар тўплами босилиб чиқди.

Чўлпон ўзбекнинг янги шоиридир. Шунинг учун ўзбек элининг бу кунги руҳи, ҳоли, сезгиси «Булоқлар»да қайнайдир. Ўзбек тили, ўзбек оҳанги «Булоқлар»да сайрайдир, ўқуйдир. Ўзбекнинг руҳи тўлқунлари бунда кўпирадир, кўклар томон учадир, кўтариладир. «Булоқлар»да ўзбек сезгиси инграйдир, сизлайдир, титрайдир. Шунинг учун бу тўн шундай бир тўндирки, ўзбекнинг руҳидан, жонидан битгандир; унинг баданини асрамоқ, қўрумоқ учун ўз бағрига босқондир...» («Туркистон» газеси, 1923 йил, 10 декабрь).

Қизил мафкуранинг жароҳлик қиличи адабиёт устида ўз нағмаларини бошлашидан бир оз илгари, аниқроғи, РК(б)П МКнинг 1925 йил 18 июнда «Бадиий адабиёт соҳасида партия сиёсати тўғрисида» деб чиқарган қарори адабий жараёнга ўз таъсирини ўтказишдан сал олдин адабиётда, матбуотдаги фикрларда шу сингари эркинлик бор эди. Бу қарор эса совет танқидчисининг зиммасига «масъулиятли вазифа»ни юклаган эди: «Коммунистик танқид коммунизм позициясини бир минут ҳам қўлдан бермай, пролетар идеологиясидан заррача ҳам чекинмай, турли адабий асарларнинг мазмунидаги объектив синфий маънони очиб ташлаб, адабиётда контрреволюцион ғояларга қарши шафқатсиз курашуви керак». Ҳужжатдаги «юксак талаблар»га кўра, пролетар адабиётини яратувчи марксчи талқинчилар жазавага туша бошладилар, дунёқарашлар силкинди, фикрлар чалкашди, хуллас, барча имкониятларнинг умидли йўли беркила борди. Биргина йўл қолди. У адабиётнинг, сўз санъатининг ҳақиқий санъатлик моҳиятидан маҳрум бўлиб, давр мафкурасининг ғоявий тарғиботчисига айланиш йўли эди. Адабиётнинг азалий ва абадий қонун-қоидалари ижодкорлардан юксак санъаткорликни талаб этди. Кимдир унга бардош берди, кимдир замон гирдобининг тўлқинлари ичида қолди. Ранг-баранг гуллар жилвасида нақшланган адабиёт гулзорида якрангликка ружу қўйилди. Бу ҳукмрон мафкура моҳиятини ифодаловчи «тарихий» қарор талаби ҳам эди. Илмий, адабий-танқидий соҳада ҳам бир хил йўналиш юзага кела бошлади. Барча сўз дурдоналарини қолипга соладиган тайёр тафтиш қуроллари пайдо бўла борди. Адабий танқид соҳасидаги эндигина тетапоя бўлаётган турли текширув услублари тарих саҳифаларидан ўрин олди. Менингча, XX аср биринчи чорагидаги ўзбек адабиётшунослигининг ўша ранг-баранг саҳифаларини алоҳида давр сифатида белгилаш ва ўрганиш мақсадга мувофиқдир. Бу даврда сиёсий қолиплар доирасидаги йўналишдан фарқли ўлароқ, субъектив материалистик ёки тасаввуф фалсафасига таянган, В. Г. Белинский ёки ўрис формал мактаби вакилларига эргашган, жаҳон адабиёти даражаси ёки бирор-бир миллат мавқеини мезон қилиб олган турли оқимларни кузатиш мумкин бўлади. Даврни теран текшириш натижасида 20-йиллар ва классик адабиёт хусусида ёзилаётган бугунги янгича мулоҳазаларнинг ибтидоси ўша замонларга бориб тақалишига, ҳар икки давр руҳан яқинлигига ишонч ҳосил этиш мумкин. Шунда ўз замондошлари ижодига, адабиёт тарихига холис баҳо берган адабиётчилар қаторида Вадуд Маҳмуднинг бўлиши табиийдир. Лекин В. Маҳмуд ҳам ўз илмий фасоҳати, гўзалликка ошно қалбининг сезими туфайли ихлос қўйган сиймоларининг ижодини батафсил талқин қилишга мушарраф бўлмади. Даврнинг қора кўланкаси унинг бошига соя солди. 1927 йилдаёқ Ўзбекистон маданиятчиларининг иккинчи қурултойи залидан «чўлпонлар маддоҳи» айби билан ҳайдаб чиқарилади. «Қизил маданиятчилар» «вадудлар» чиқиб кетгунига қадар ўринларидан туриб қарсак чалиб турадилар. Ҳа, таҳқирловчи қарсак узоқ чалинди, унинг гумбирлаган овози 80—90-йилларгача етиб келди. Танқидчининг ижоди тадқиқ қилинмади. Номига тақалган салбий сифатлар салмоғи эса анча кенгайди. Турли даврларда ёзилган илмий адабиётларда унга нисбатан «эскича талқинлар тарафдори», «идеалист танқидчи», «миллатчи ёзувчи» тарзида айтилган тавсифлар учрайди. Аслида унинг дунёқараши ўз ўлкасини озод кўришни истаган, унинг истиқболи учун қайғуга ботган, ўтмиш маданиятини эъзозлаган илғор курашчан маслакдошларининг қарашлари кабидир.

ДАРВОҚЕ, 20-ЙИЛЛАР АДАБИЁТЧИЛАРИНИНГ эътиборини тортган асосий муаммолардан бири ўтмиш маданиятига, маданий меросга муносабат масаласидир. Бу муаммони ким қандай ҳал этганини аниқлаш, асосли хулосага келмак учун ўша давр адабиётлари муҳим манба. Газета ва журналлардаги ҳар бир кичик танқидий мақола ёки публицистик асар катта аҳамиятга эгадир. Муаммоларнинг мазкур доирасида ҳам Вадуд Маҳмуд билан боғлиқ гапларда юзакилик бор. Танқидчининг классик адабиёт мағзини ташкил этувчи асосий мотивлар билан қизиқмаганлиги хусусидаги эски гап «Ўзбек совет адабий танқиди тарихи» (1987) китобининг дастлабки бобида «ижодий ривожлантирилган»: Вадуд Маҳмуд «айниқса, Лутфий ва Навоийдан бошлаб етакчи тамойилга эга бўлган антиклерикал мотивларни» «англамаганлиги» таъкидланган. Фикр исботи учун бирор-бир салмоқли далил йўқ. Хулоса қилиб: «Бинобарин, совет адабиёти улардан (ўтмиш адабиётидан — Б. К.) фойдалана олмайди — мана, Вадуд Маҳмуднинг хулосаси» каби асоссиз гап айтилади. Бу мулоҳаза адабиёт майдонида холислик билан қалам тебратган адиб хизматлари учун нолойиқдир. Китобда унинг маданий мерос, адабиёт тарихи, айниқса, Алишер Навоий фаолиятига қизиқишлари теран тадқиқ этилмайди.

Алишер Навоий ижоди мусаффо кўзгуга ўхшайди. Оддий инсонлар унинг қаршисида ўзини кўради, ўзлигини англайди. Нодонлар тош отади. Илм соҳиблари унинг мўъжизаси билан ҳам қизиқади. Шу ўринда Вадуд Маҳмуднинг қизиқишларини ойдинлаштириб ўтиш лозимдек туюлади. Негаки, адабиётшунос олим С. Эркинов юқорида тилга олинган ўзбек танқидчилиги тарихига дахлдор китобдаги далилларга суяниб «Фитрат — Навоийшунос» («Ўзбек тили ва адабиёти» журнали, 1990 йил, 3-сон) мақоласида шундай деб ёзади: «Ўзбек совет адабий танқиди тарихи» асарида 20-йиллари адабий меросни, жумладан, Алишер Навоий меросини баҳолашда бир-бирига зид йўналишларнинг мавжуд бўлганлиги қайд этиб ўтилади. Китобда таъкидланишича, бу даврда адабий меросни ёқловчи илмий-маърифий йўналиш билан бирга, унга нигилистча ёндашган Ж. Бойбўлатов, В. Маҳмуд каби ғайриилмий қараш эгалари ҳам бўлган».

КУЗАТИЛГАН БАЪЗИ МАНБАЛАРДА Ж. Бойбўлатов меросини бутунлай инкор этгани, В. Маҳмуд эса унга «миллатчилик» билан ёндашгани эътироф қилинган. Илмий фикр ривожи энди ҳар иккала ижодкорга бир хил тош қўйиш даражасига етибди. Ваҳоланки, уларни бир хил илмий атама билан сифатлаш тўғри эмас. Хўш, Вадуд Маҳмуднинг Алишер Навоийга муносабати қандай? Адабий меросга-чи? Жавоб беришга уринайлик. 1924 йилги «Туркистон» ҳамда «Зарафшон» газеталарининг бир неча сонида Абдураҳмон Саъдийнинг «Ўзбек ёш шоирлари» ва Вадуд Маҳмуднинг «Адабий танқидга бир назар» сарлавҳалари остида мунозарали мақолалари босилган. А. Саъдий билан баҳсга киришган В. Маҳмуд унинг шеърни тушунмаслигини танқид қилади ва қўшимча далил сифатида «Адабиёт дарслиги»дан мисол келтиради. Унда А. Саъдий Алишер Навоийнинг:

Саҳар ховар шаҳи чарх
узраким, хайлу хашам
чекти,
Шуон хат била кўҳсор
уза олтун алам чекти, —

матлаи билан бошланувчи ғазалини танқид этган ва уни англашда қийналган эди. В. Маҳмуднинг ўзи бу ғазални «энг юксак ва бизнинг асрий завқимизга ҳам мувофиқ фасоҳат ва балоғатнинг санъаткорлик билан уста уюшдирилғон» асари, Алишер Навоийнинг ўзини «ўзбек ёш шоирларининг бобоси» деб атайди. Шу мулоҳаза муносабати билан икки мунаққид ўртасидаги мунозара мавзуи адабиёт тарихи, ўзбек тилининг, хусусиятлари, ўзбекларнинг келиб чиқиши каби масалалар устига кўчади. Бу борадаги баҳс бошқа сарлавҳа остида давом этади.

А. Саъдий «Зарафшон» газетаси саҳифаларида «Адабий-тарихий саводсизликка қарши» мақоласини эълон қилади. Ўрни келганда шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш керакки, гарчи Абдураҳмон Саъдий 1949 йилда Алишер Навоий ижоди бўйича Ўзбекистонда биринчи бўлиб докторлик диссертациясини ёқлаган бўлса-да, унинг улуғ ўзбек шоирига нисбатан дастлабки қарашларига қўшилиб бўлмайди. Буни В. Маҳмуднинг Алишер Навоийга берган юксак баҳосига қарши бўлғуси профессорнинг ўша пайтларда ёзган қуйидаги сатрлари кўрсатади: «Навоий каби сарой шоирларининг услублари «асримиз завқига» ҳам, эҳтиёжига ҳам тамомила яроқсиздир»; «Эронлилар ўртасидаги Ҳиротда ҳукм сурган чиғатой хонларининг сарой шоирлари бўлғон Навоийнинг эса мавзуи бутун сувратн эронлик ва классик шоирларнинг эскирган мавзуи эди. Шунинг устига яна Навоий иккинчи ёқдан Форс доҳий шоири мавлоно Жомийнинг шогирдларидан бўлғон бир форс шоири эди». Шулар қаторида у «ёшларга ортиқ навоийпараст бўлмоқликнинг ҳозирги вақтда энди фойдали бир натижа бермаслиги»дан маслаҳат берган эди.

В. Маҳмуд «А. Саъдийнинг саводи» сарлавҳали жавоб мақоласида баҳс доирасидаги бошқа масалаларга узоқ тўхталади: баъзан ўзининг ҳақ, баъзан бирёқлама фикрларини мунозара майдонига ташлайди. Сал кейинроқ ёзган «Илмий-адабий вазифалар қаршисида» мақоласида Алишер Навоийга бўлган муносабатини шундай баён этади: «Навоий турк адабиётининг отасидур. Навоий адабиёт дунёсида жуда катта хизматлар қилғон бир кишидур.

Навоий турк тилининг отасидур.

Навоий буюк адиб, буюк шоир, буюк доҳийдур.

Фақат қани уни биз танийимизми? Унинг хизматларини биламизми? Унинг ким эканидан хабаримиз борми?! Ҳалигача унинг таржимаи ҳолини босмадик. Бир расмини чиқарғон бўлсак ҳам аслига унча мувофиқ эмасдур». Бу ўзига хос тарзда А. Саъдий даъволарига жавоб эди. Муаллифнинг Навоийни ўрганиш, даҳолигини кенг оммага кўрсатиш учун қанчалик жон куйдиргани шарҳ талаб этмайди. Кўриниб турганидек, унинг улуғ шоирга нисбат берган сифатлари ҳозирги тавсифлардан фарқ қилмайди. Вадуд Маҳмуд ўша мақоласида Ўзбекистонда илмий муҳит юзага келтириб, ўтмишдаги бошқа шоирлар ижодини ҳам тадқиқ этиш лозимлигини, улар орасида адабиёт тарихида муҳим ўрин тута диганлари борлигини, бошланган ишни охирига етказиш келгуси авлодлар елкасидаги вазифа эканини алоҳида уқтиради.

«Навоийнинг асли муҳит шахсияти на мутасаввуфлиги, на шоирлиғи, на тарих ёзғонидир. Унинг мумтозлиғи шундай қайнағон ва юзларча йилдан бери сингиб кетган форслиқнинг марказида турклар муассасаларини қуришидир...».

«Алишербек бундан беш юз йил илгари форс тилига қарши исён қилди ва ўзининг «Муҳокамат ул-луғатайн» отли асарида туркчанинг форсийдан ҳеч вақт қолишмаслиғини, балким ундан қат-қат ортуқ ва бой эканини исбот этди...»;

«Навоийнинг Султон Ҳусайн ва ундан кейинги даврға қилғон хизмати ва қолдирғон таъсири кучли ва кўбдир. У доим илм, фазл эгаларини тарбият қилар, уларга вазифалар белгилар ва асарлар ёздирар эди...»

ЎҚУВЧИ УНИНГ «МАОРИФ ВА ЎҚИТҒУВЧИ» ЖУРНАЛИДА (1925 йил, 3-сон) босилган «Алишер Навоий» сарлавҳали мақоласидаги ана шундай фикрларни ўқиб ҳам ҳеч бир илмга ёт мулоҳазага дуч келмайди. Аксинча, улуғ шоир шахсияти, дунёқараши, яшаган даври ва мулоқот доираси ҳақидаги дастлабки маълумотларни ёритишда Вадуд Маҳмуднинг ҳам ҳиссаси борлигига қаноат ҳосил қилади. Умуман олганда, бу адабиётчи ўзининг мустақил адабий-илмий фикрлари, ўзига хос дунёқараши туфайли янги адабиёт майдонига сиғмади; хизматлари 20-йиллар адабий жараёнини тадқиқ этган мутахассислар назаридан четда қолди. Бугун унинг ўша йиллар адабий саҳнасидаги фаолияти тўғри баҳоланиб, илмий қарашлари ўз қадрини топиши керак. Муайян бир шахс ижоди хусусида айтилган кечаги бирёқлама фикрлардан воз кечиш пайти келди.

Баҳодир КАРИМ,
ТошДД аспиранти

ҚУТЛИБЕКА

МЕН

Ўзимга бағишладим

Кўнглим ҳануз синиқ: ҳануз битмади,
Қурбимнинг қўли шол, оёғи чўлоқ.
Менинг ҳеч балога кучим етмади
Иккита қоракўз туғишдан бўлак.
Севмакликдан устун иқтидори йўқ —
Телба бир эркакка тегишли қулман.
Умрим сориғ кийди, ечиб қизил, кўк
Мен ёлғиз муҳаббат билан
машғулман.
Суйиб-суйиб орзу қиларман бир кун,
Бир кун куйиб-куйиб қиларман армон.
Дунёда қул йўқдир мен каби эркин —
Дардига дардларни этолган дармон.

ЁНИҚ

Сувга қорилди оташ,
Қонлар қонга қотилди.
Кўнглимни синдирган тош —
Ўз тоғимдан отилди.

Тош гарди парда бўлди —
Кўзимга офтоб қора.
Менда тўққиз Мен ўлди,
Қолди бир Мен — бечора.

Қўрқув еган, кемирган —
Юрак бўлик, яримдир.
Евларим-чи — темиртан,
Ниқоблари — чармдир.

Билганимиз «оҳ», куюк,
«Оҳ» озиқдир жаллодга.
...Войким, Ватан — битта юк,
Биз бир юкмиз Оллоҳга.

БИР ЛАҲЗА

Шамол ой нурини сепади,
сўнг ўзи қиз бола теракнинг
ойли тилларидан ўпади.

Юлдуз тизгинчига тегинар шамол,
осмон юлдузлари энди сувюлдуз;
сурмаюз анҳорда бир илоҳий ҳол.

Шамол мажнунтолининг сочига пуфлар,
тўзғитар тўзғиган кокилларини,
юз ёшли чинорлар йигитдай «уҳ»лар.

Кесаклар ялтирар: гиёҳлар аниқ,
кечанинг тўрт тараф, саккиз бурчида
тирикликнинг жонбахш кўзлари ёниқ.

Улимлар тиладим, тилаганим чин.
Эна юрт, лекин мен кетмак бўлганда
бу дунё шу қадар кетгисиз нечун?

КИНОЯ

Аҳ-ҳа, айтганлардай айтдингиз, Бикам,
Аҳ-ҳа, қайтганлардай қайтдингиз,
Бикам...

Тузуклар — ясанган фоҳиша,
Кучаник сўзловлар — бўш шиша.

Қувончлар, илинжлар — музқаймоқ,
Ваъдалар — симқармоқ, чўпқармоқ.

Сўзингизга гуллар қадайсиз, Бикам,
Улгингиз келмаса, чидайсиз, Бикам.

Садоқат — бўйсунгич — чўри-қул,
Ғурурлар — ўчган кул — совуқ кул.

Собитлик — ёлғиздир — оролдир,
Озодлик — яримжон хаёлдир.

Сўзингизга гуллар қадайсиз, Бикам,
Улгингиз келмаса, чидайсиз, Бикам.

Жасорат — ўрага кўмик мих,
Адолат — майсага қўнган чиғ.[1]

Иқтисод— тиламчи тўрваси,
Бировлар... бировнинг йўрғаси.

Сўзингизга гуллар қадайсиз, Бикам
Улгингиз келмаса, чидайсиз Бикам.

БАХТ

Эшикни ёпасиз, ҳабибим,
Йўқ, олам афтини ёпасиз.
Сиз менинг ишонган табибим,
Узик томирларим топасиз.

Қизариб, қизийман лаҳзада,
Умид куртакларим бўртади.
Бир бизлар тушунар лаҳжада
Севинчлар шивирлар ўртада.

Ўзимдан баландлаб кетаман,
Кўнглим — йўл кўрсатгич девона.
Дунёни қайғуриб нетаман,
Дунёки — ғалати, бегона.

Йиғилиб, лабимга келар жон,
Товуши адашар сўзимнинг.
Ўзгача ҳолатга ҳеч қачон
Мен бергим келмайди ўзимни.

Эшикни ёпасиз, ҳабибим,
Йўқ, олам афтини ёпасиз.
Сиз борсиз, кетмасман, табибим,
Кетсам, севиб-севиб топасиз.

НАФРАТ

Эшигингни ёп, Бикам,
Бахт ичир: Дардни ўлдир.
Бу дунё боши ҳар дам,
Тожлидир, эгни жулдур.

Эшигингни ёпгин зич:
Кирмасин тур-тур ҳидлар.
Ахир, кўчангда ғиж-ғиж —
Суяк талашар итлар.

Эшигингни ёп, Бикам,
Қишлоқлар олис-олис.
Етиб келолмайди Ғам —
Ғам қуш эмас— мажруҳ қиз.

Эшигингни ёпгин зич,
Уйинг чаман, гул бўл сен.
Бу нотинч денгизда тинч —
Ухлаб билар кўл бўл сен!

ЮРТ ЎНГЛАНСА

Тилло балдоқларим рақс этса
Ойнинг бўлагидай қулоқларимда.
Ишқли қароқлари акс этса
Туннинг бўлагидай қароқларимда.

Тилло ковушларим куйласа
Кумуш бўлагидай оёқларимда.
Куйига сочларим ўйнаса,
Насимлар мушкланса ҳар ёқларимда.

Тилло кўйлакларим чўғланса
Куннинг бўлагидай жисмимда.
Эна юрт ўнгланса, ўнглансак...
«Хон» қўшиб айтилса исмимга.

ТАСКИН

Умидим — ним яшил ниш,
Ёвим — қаҳри қаттиқ қиш,
Ўртада Ватан ёлғиз.

Умидим — ташна булбул,
Ёвим айёр илон — ғул,
Ўртада Ватан ёлғиз.

Умидим — йиртиқ байроқ,
Ёвим — чархланган қайроқ,
Ўртада Ватан ёлғиз.

Оғринмагин, Яратган,
Бизни қайта яратгин,
...Ўртада Ватан ёлғиз...

ТЎХТАМ

Оғир гуноҳ, енгил «оҳ»дан қоч,
Бикам, кўнглинг бир Оллоҳга оч.

Ой, юлдузнинг йўлларинда хоч,
Бикам, кўнглинг бир Оллоҳга оч.

Муҳтожликка кўнганлар муҳтож,
Бикам, кўнглинг бир Оллоҳга оч.

Кир чориққа кийдирилмас тож,
Бикам, кўнглинг бир Оллоҳга оч.

Эркка ўтмас кўз тўлаган бож,
Бикам, кўнглинг бир Оллоҳга оч.

...Оғир гуноҳ, енгил «оҳ»дан қоч,
Бикам, кўнглинг бир Оллоҳга оч,
Бикам, кўнглинг бир Оллоҳга оч!

●

Кўнглим ҳануз синиқ, ҳануз битмади,
Ҳасрат, севинчларим майда-майдадир.
Қурадим, бутлашга қуроқ етмади,
(Кўнглимдай яна бир кўнгил
қайдадир).
Синиқдир-бутундир ҳисларим маним,
Бизга шу ёзғитни ёзмишдир Худо.
Фақат ботирланиб келмасин ғаним:
Синган жисм кесгич бўлади мудом.

1. Чиғ — шабнам.

НУРАФШОН МУТОЛАА.

Раҳмонали АКБАРАЛИЕВ сурат-лавҳаси

ЯХШИЛИК ЎЛМАЙДИ

ШУКРУЛЛО, Ўзбекистон халқ шоири

ҚАНДАЙДИР САБАБ БИЛАН БИРОР ОДАМ ҲАҚИДА гап очилгудек бўлса, бундай пайтларда отам:

— Майли, ким бўлмасин, яхшими-ёмонми, сен ҳам бир фикр билдирмоқчи бўлсанг, хато қилмаслик учун халқимизнинг «беайб парвардигор» деган ҳикматини албатта хотирингга келтир. Яна қўшимча қилиб, бировни айбини айтганингда, ўзим ҳам парвардигор эмасман, мен ҳам нуқсондан холи бўлмасам керак, деган гапни ҳам, албатта, эслаб қўй, — деб таълим берарди.

Ҳақиқатдан ҳам, камчиликсиз, хато қилмайдиган одам топилармикан?

Дунёда ҳаммага баробар маъқул келадиган подшолару энг мўътабар сиймоларни-ку, қўяверайлик, ҳатто авлиёни ҳам топиш қийин бўлса керак. Лекин, афсуски, одамларга баҳо берганимизда, баъзан бирёқлама, гўё ҳеч қандай ижобий фазилати йўқ, умрида бирор хайрли иш қилмаган, бутун вужуди гуноҳдан иборатдек қилиб кўрсатамиз.

Йирик давлат арбоби, таниқли ёзувчи Шароф Рашидов вафотидан кейин у киши ҳақида ҳам баъзан шошма-шошарлик билан, баъзан ўз манфаатларини ўйлаб, ғараз билан айтилган гаплар бўлмадими? Шароф ака билан менинг орамга ҳам совуқчилик тушган пайтлар бўлган, баъзан менга ҳам қаттиққўллик қилган.

Лекин Шароф ака ҳар қандай ҳолатда яхши ниятли, қаҳри ҳам, раҳми ҳам бор раҳбар эди.

Шароф ака Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасига раҳбарлик қилган йилларда у киши билан бирга ишлашганман. Шу даврда менга ҳайфсан ҳам берган. «Правда Востока» газетасида иккита шеърим босилиб чиқди. Ваҳоланки, мен ўзим бу шеърларни таржимонга ҳам, газетага ҳам бермагандим.

Шароф Рашидов мени чақириб:

— «Правда Востока»ни кўрдингизми? Табриклайман. Яхши шеърлар экан таржима қилиб чиқартирдим. Яхши бўлсангиз, мана шундай бўлади, акс ҳолда...

Кечиримлиги ҳамда меҳрибонлиги учун мен Шароф акага миннатдорчилик билдириб, энди бундан буён «акс ҳолда»га йўл қўймаслигимни айтдим. Иккаламиз кулишдик. Хўш, энди бу икки ҳолатнинг қай бирини дилда сақлаб қолиш лозим?

Шароф ака ҳамма ёзувчиларга баробар меҳрибон, ниҳоятда талабчан ва интизомли раҳбар эди.

Ёзувчилар союзида бўлган мажлислардан бирига академик Воҳид Зоҳидов вақтида етиб келмади.

Шароф ака:

— Буни қандай тушуниш керак? Бу ёзувчилар союзининг эътибори қолмаганиданми ёки бу академикларимизнинг менсимай қарашларими... Нима бўлмасин биз ҳамма ёзувчиларнинг иштирокисиз, уларнинг фикрларини эшитмай иш қилолмаймиз. Биз Воҳид Йўлдошевични жуда ҳурмат қиламиз, деб кейин секретар аёлга, Воҳид Йўлдошевичга телефон қилинг, келмаганликларининг сабабини билинг, кутамиз, — дегани ҳали-ҳали эсимда. Бу бир жиҳатдан ўша вақтда шердек забардаст манаман деган академиклар Ойбек, Ғафур Ғулом ва ниҳоятда ўзига ишончи зўр Абдулла Қаҳҳор каби ёзувчиларга ишора бўлса, иккинчи ёқдан менга ҳамма ёзувчи баб-баробар деган маънода ҳам айтилган гап эди.

Ўша вақтда Шароф Рашидов 32 ёшда эди. Билмадим, қандайдир бир сеҳри бормиди ёки ўша айтгандек, ҳаммага баробар меҳрибонлигиданми, устоз ёзувчилардан тортиб ёшларгача ҳамма бирдек қўл қовуштириб, уни ҳурмат қилганларининг гувоҳиман. Ҳа, Шароф Рашидов туғма истеъдод эгаси эди. Шу ўринда мен кўнглимдаги шахсий мулоҳазамни айтиб ўтмоқчиман.

ШАРОФ РАШИДОВ ВАФОТИДАН КЕЙИН унинг шаънига номуносиб гаплар айтила бошланди. Ҳатто уни салбий образ қилиб кўрсатувчи шоша-пиша ёзилган асар пайдо бўлди. Ёзувчи сифатида айрим асарлари кўп тилларга таржима қилиниб тан олинганига қарамай, кўз олдимизда ҳаёт ва одамларга бўлаётган муносабатлардаги ўзгаришлардан хулоса чиқармай, унинг ижодига қандайдир шубҳа билан қаровчилар ҳам бўлди. Бу фақат туҳмат эди. Мабодо Рашидов ҳали талабалик чоғларидаёқ шеър билан шуғулланмаганида ва бу шеърлар ўша вақтлардаёқ тўпламларда нашр қилинмаганда, йигирма ёшларида «Ленин йўли»дек вилоят газетасида муҳаррир бўлиб ишламаганида эди, юқоридагидек асоссиз қарашларда жон бор десак, бўларди. Шароф Рашидов қўлига қалам ушламай, ёшлигиданоқ шеър ёзмай, илми йўқ, адабиётдан бехабар бўлганида Ёзувчилар союзига раис, республика газетасига муҳаррирлик қилолармиди? У 30-йиллардаги каби кўтар-кўтар билан мартабага минган раҳбар эмасди, ниҳоятда маданиятли, илмли, саводли, нафсу маломатга берилмаганлиги, ҳалоллиги билан эътибор топган эди. Совет ҳокимияти даврида биронта раҳбар вафотидан кейин қадр-қиммат топган эмас, фақат қораланган. Бу юқумли иллатни такрорлашдан энди бизлар қутулишимиз керак. Ўзбек одатича, марҳумлар ҳақида ёмон гап айтилмайди.

Шароф аканинг кимлиги, унинг арбоб сифатида юрт олдида қилган хизматлари, ёзувчилик қобилияти қўшни жумҳуриятлардагина эмас, ҳатто хорижий мамлакатларга ҳам маълум ва машҳур эди.

Туркий халқларнинг ҳозирги замон буюк ижодкорларидан бири, Қабарда Болқор халқ шоири Қайсин Қулиевнинг дафн маросимида Чингиз Айтматов, Расул билан бирга бўлдик. Албатта, бундай мотам маросимларида марҳумларни ёдлаш, ўлим ва ҳаёт ҳақида гап бўлиши табиий.

Шароф ака билан Қайсин Қулиев ўртасидаги жуда самимий дўстлик бир-бирларини турли маросимлар баҳонасида қутлашлари эсланганда, Чингиз Айтматов:

— Шароф Рашидович вафот этибдилар... Боролмадим, ажойиб, йирик сиймо эди. Жуда ачинарли бўлибди, — деган афсусни билдирди. Расул Ҳамзатов Шароф аканинг ҳамма миллат ёзувчилари билан дўстлиги, дунё миқёсидаги обрў-эътибори ҳақида гапирди. Яна кимдир ҳавас билан, «Сизларнинг Шарофларинг бор эди» деди. Ҳақиқатан ҳам, Ўзбекистоннинг донғи кўп жиҳатдан Шароф Рашидов номи билан боғлиқ эди. Дарҳақиқат, марказий матбуотлар, нашриётларда энг кўп кимларнинг асарлари босилиб чиққан? Ўзбекларники. Қаерга борма, Сочи, Кисловодск, Қримгами, ҳамма ерда «Ўзбекистон» санаторийлари. Москвадаги ҳеч кимда йўқ, кўп қаватли меҳмонхона ҳам ўзбекларники... Буларнинг ҳаммаси Шароф аканинг обрўси, жонкуярлиги орқасида эди.

Бу гапларни афсус ва қувонч билан тинглаётганман, хаёлим кўпроқ мени ҳайратга солган Чингиз Айтматовнинг гапларида эди. Чунки қирғизларнинг «Тўхтагул» сув омборига Ўзбекистондан сув бормагани сабаб бўлиб, СССР Олий Совети сессиясида Чингиз сўзлаган, Рашидов ундан ранжигани қулоғимга чалинган эди. Шуни Чингизга эслатдим. Чингиз: «Бундай гаплар бўлгани рост, оқсоқол. Орамизда бироз гинахонлик бўлгани ҳам тўғри. Шукрулло ака, шахсий гиналардан келиб чиқиб, дунёга машҳур одамларга баҳо берсак, бу кишини уятли қилиб қўймайдимми?», деди бир дам хаёлга толиб.

Беайб парвардигор!

Дарҳақиқат, кишининг бошига оғир кунлар тушганда, айниқса, марҳумлар қабрига тош отиб, ундан нуқсон излаш, унинг яхшиликларидан бутунлай кўз юмиш инсофли одамларга ҳеч маҳал муносиб эмас! Кимгадир ёқиш ва нимагадир эришиш учун бегуноҳ одамларни гуноҳкор қилиш йўлини танлаш ҳам тубанлик эмасми, ахир! Бугун бировни ёмонлаб завқ олган кимса, эртага бошқани ҳам бемалол иғво қилишига шубҳа йўқ.

1955 ЙИЛИ БУТУНЛАЙ ОҚЛАНИБ, қамоқдан қутулиб чиққанимдан бир йил ўтгандан кейин, яъни 1956 йили Ёзувчилар уюшмасида бўлган пленумда Шароф ака ҳам иштирок этдилар. Танаффус пайтида узоқдан кўзим тушдию, бориб кўришмоққа журъатим етмади. Чунки мен халқ душмани деб айбланиб, қамалиб чиққан одамман. Ҳали ҳамма ҳам бемалол ёнимга яқинлашавермасди. Шароф ака қандай қабул қиларкин, деган шубҳа ҳам кўнглимдан ўтди. Шу орада Шароф ака айрим ёзувчилар билан кўришиб, кўзлари менга тушдию, Шукрулломисан, дегандек қарашларини сезиб кўришиш учун ёнларига бордим. Кутилмаганда илиқ ҳол-аҳвол сўрадилар. Уюшмада раислик пайтларида, у киши сабабчи бўлиб, ишчилар ҳаёти ҳақида ёзилган достонимнинг рус тилидаги таржимаси чиққан-чиқмаганлиги, нималар ёзаётганим, уюшмага қайта тикланганим ҳақида суриштирдилар. Буларнинг бирортаси ҳали қилинмаганини эшитгач, мен эрта кечқурун Москвага кетаман, эртага соат ўнда менинг қабулимга албатта, кел, деб тайинладилар. Менинг шу ондаги қувончим еру кўкка сиғмасди.

Эртасига учрашдик. Қабулхонада ўттизга яқин одам бор эди. Жумладан, Юнус Ражабий ҳам. Шароф ака ҳамма билан қўл олиб кўришиб, мени ўзлари билан бирга олиб кирдилар. Кутилмаган бу меҳрибонлик олдидаги менинг қувончим, менинг ҳолатимни тасаввур этиш қийин эди. Ахир, мен халқ душмани деб қамалган, мен, билан унча-мунча одам узоқ гаплашишга ҳам чўчиб юрган бир вақтда Ўзбекистон Олий Совети Президиумининг раиси Рашидовдек одамнинг кўпчилик олдида ишонч билан менга муносабатда бўлиши...

Шароф ака билан бир соатдан ортиқ суҳбатлашдик. Хайрлашув олдидан қўлимга конвертга солинган қуйидаги мактубни бердилар:

«Ўзбекистон Ёзувчилар союзининг секретари К. Яшинга.

Ўзбекистон адабий жамоатчилиги Шукрулло Юсуповични талантли, ёш шоир сифатида яхши билади.

Ҳозир у бутунлай оқланган, бир қанча шеърлар ва «Россия» номли достон ёзган, битирган. Шу билан бир қаторда, 1950 йилда китобхонлар томонидан яхши қабул қилинган «Коммунизм бўсағасида» достонини яна бир кўриб чиқилишини истардик.

Шунинг учун К. Юсуповни Ўзбекистон совет Ёзувчилар союзига қайта тиклаш масаласини кўриб чиқишни, унинг асарларини декада планига киритиш, шу билан бир қаторда, унинг шеър ва достонлари нашрини тезлаштиришни Ўзбекистон Давлат нашриётига маълум қилишингизни сўрайман.

Ш. РАШИДОВ.
10 июль 1956 йил».

Бу яхшиликни унутиб бўладими?

Ахир, мен оқланиб қамоқдан озод бўлганимга бир йил бўлган бўлса ҳам, аммо кўнглимда синаш учун вақтинча чиқарилганмикинман, орқамга одам қўйилмаганмикан деган хавф, безовталик йўқ эмас эди. Бу ваҳима мени бир дақиқа ҳам тарк этмаганди. Тўғриси, ишонч йўқ эди. Шароф Рашидов билан учрашув ва юқоридаги мактубдан кейин, мени ҳар дақиқада қийнаган кўнглимдаги ғашлик кўтарилди. Хаёлимга ҳам, уйқумга ҳам ҳаловат киргандек бўлди.

КЎП ЎТМАЙ ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИГА қайта тикландим. Аммо Рашидовнинг мактубидан хабардор бўлишларига қарамай, нашриётда ишимнинг жилиши жуда қийин бўлди. Мен қамалган вақтимда ижодимни қоралаб, совет тузумига ёт деб КГБга ёзиб берган ҳамкасбларимнинг баъзилари шу нашриётда раҳбарлик лавозимларида ўтиришарди. Уларнинг баъзилари ҳозир ҳам тирик. Аммо улар замоннинг зайли билан бунга қилган гуноҳларимизни энди яхшилик билан кўнгилдан чиқарайлик, дейиш ўрнига, наҳотки биз гуноҳкор бўлиб қолсак. Йўқ, бунга йўл қўймаймиз, деган адоват билан қарашди. Бундан ташқари, бу тўпламга улар қоралаган шеърлар ҳам киритилган эди. Тўпламга Ғ. Ғулом муҳаррир бўлгани учун у шеърларни чиқариб ташлаш иложини қилмаган бўлсалар ҳам, китобни вақтида чиқармасликка интилиш, ҳатто моддий ёрдам кўрсатайлик, раҳм-шафқат қилайлик дейиш ўрнига, бадиий кенгашнинг юқори даражали гонорар тўлаш ҳақидаги қарорига ҳам амал қилмай, энг паст қаламҳақи тўлашга уринишлар ҳам бўлди.

Отам раҳматли «Бахтиёр ва қувончли кунларда гиналарни эслаш кўнгилни ғаш қилишдан бошқа нарса келтирмайди. Сенинг бахт ва қувончга етишганингни ўзи туҳматчилар учун етарли жазо эмасми», дерди.

Шароф Рашидов билан жуда кўп учрашганман. Шахсий суҳбатларида бўлганман. Шароф ака жуда камтарин, одамга меҳрибон, ўзини баланд тутиб сўзни бежаб гапиришга уринмайдиган, энг юксак фазилатларидан бири — миллатига жуда содиқ одам эди. Лекин, замон шундай эдики, ҳеч ким миллатига садоқатини ошкор қилолмас эди. Миллат эмас, ҳатто халқим деган сўзни айтиш ҳам хатарли эди. Совет халқи деб айтиш шарт эди. Миллат манфаатини ўйлаган одам ҳам шу давр шароити билан ҳисоблашмасдан иложи йўқ эди. Бусиз марказдан бирор нарса ундириб бўлмасди. Буни Рашидов жуда яхши биларди.

Шароф ака ёзувчиларимизни ишчи синфи ҳақида асар ёзишга жуда кўп ундарди. Жиддий ўйланса, бунинг тагида ҳам фақат миллат манфаати ётарди.

Баъзан одамлардан шаҳар марказидаги яхши уйларда ўзбеклар йўқ даражада, янги солинган биноларни ҳам ташқаридан келганлар эгаллаб олган, бизлар уй ололмаймиз, уларгачи, дарров берилади, деган гапларни эшитасан. Булар бари тўғри. Лекин уй олганлар кимлар? Булар асосан заводда, фабрикаларда ишлашга келган ишчи, инженер, техниклар, идоралар хизматчилари. Агарда биз ўзбеклар, маҳаллий халқ фарзандларидан инженер, техник, заводда ишловчи ишчи-мутахассислар, идора хизматчилари етиштирганимизда эди, ташқаридан одам келишига эҳтиёж қолармиди? Албатта, йўқ. Ташқаридан ишчи кучи келмаслиги учун бирдан-бир чора миллий ишчи кучи етказиш эди.

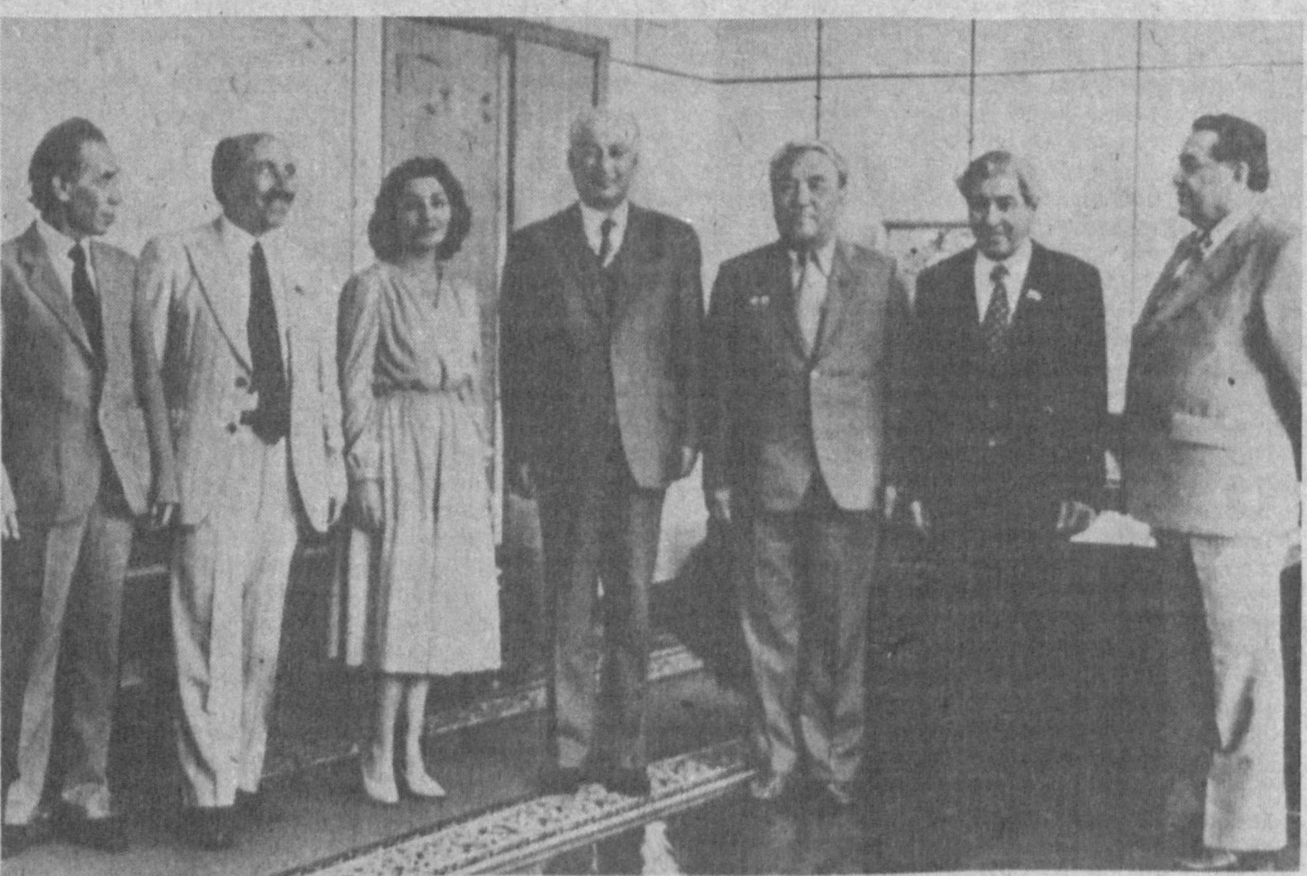

Чапдан: Шукрулло, Қайсин Қулиев рафиқаси билан, Шароф Рашидов, Давид Кугултин, Тошли Қурбон, Сарвар Азимов. 1981 йил, 7 сентябр. Суратни Ш. Рашидов «Қадрли Шукруллога эсдалик учун, чуқур ҳурмат ила», деган дастхат билан тақдим этган.

Шароф ака буни яхши тушунарди.

Собиқ Ўзкомпартиянинг котибларидан бўлган Оқил Умрзоқович Шароф ака ҳақида сўз кетганда бир гапни айтгани эсимда:

— Шароф Рашидович ниҳоятда доно, ўз миллати — ўзбек халқига жуда содиқ раҳбар эди. Буни унча-мунча кишилар илғай олмасди. Мана, бир мисол: 1970 йилларда Ўзбекистонда бир юз қирқ минг ўринли боғча бор эди. Унинг ҳам кўпи шаҳарда, фабрика-заводлар қошида эди. Қишлоқларда эса боғча-яслилар деярли йўқ даражада эди. Колхозчиларнинг болалари тупроққа қорилиб далаларда, беланчакларда ётарди. Буни Шароф Рашидов билмасмиди? Биларди. На чора? Колхознинг боғча солишга пули етмайди. Пахта нархи арзон. Баҳони эса Москвасиз заррача ўзгартириб бўлмайди. Нима қилиш керак? Қишлоқ маданиятини кўтариш баҳонаси билан ҳар бир колхоздан тортиб вилоятлар қошида маданият ишлари бўйича раис муовинлари вазифаси тайинлаш ҳақида қарор қабул қилинди. Уларга боғча-ясли, соғлиқни сақлаш, спортни яхшилаш юклатилди. Шунинг натижасида 1980 йилга келиб, республикада бир миллион етти юз эллик минг ўринли боғча ва ясли қурилди. Булар асосан қишлоқ болалари учун қилинди. Шароф Рашидов ўз миллатини севган, унинг манфаати учун заковатини бағишлаган, давр сиёсатини билган ниҳоятда эҳтиёткор одам эди. Москвасиз бирор қадам ташлаб бўлармиди? Бу мутлақ ҳақиқатдир.

Брежнев Тошкентга келганда, Шароф Рашидовга хитоб қилиб, энди пахтани олти миллион тоннага етказасанми, йўқми? Агар уддалолмасанг, уддалайдиган бошқа топилади, тариқасида айтган гапи диктаторлик эмасмиди? Бу буйруқни бажармай илож бормиди!

Пахта халқимизни заҳарлаганини кўра-била туриб замоннинг зайли билан ўзларимиз ҳам «ифтихоримиз» деб ёзганмиз.

Мустақилликнинг қадр-қимматларидан бири мана шундай қарамликдан қутулганлигимизда эмасми?

Жиловимиз марказ қўлида эмасмиди? Тақдиримизни ўз ихтиёримиз билан ҳал қила олармидик?

Ўзбекистон Фанлар Академиясининг президенти бўлган академик Иброҳим Мўминов Шароф Рашидовга қуда бўларди. Амир Темур ҳақида кичик рисола ёзди. Ахир бу рисоланинг ёзилишидан қуда сифатида Рашидовнинг хабари бўлмаган дейсизми? Албатта, бўлган. Рисола босилиб чиққандан кейин Иброҳим Мўминовнинг бошида озмунча таёқ синдими? Озмунча азоб чекдими? Қандай айблар қўйилмади. Рашидов шунга розимиди? Албатта, йўқ. Москвадан Рашидовга босқинчи Темурни мақташ нега керак бўлиб қолди, ўтмишларингни қўмсаб қолдиларингми, деб дўқ-дўвара қилиб турилганда, марказга қўл-оёғи билан боғлиқ раҳбарлар нима қила оларди? Қудаси тугул фарзанди бўлганда ҳам у вақт шундай даврлар эдики, ҳимоя қилишга қудрати етармиди?

Шароф ака хонасида бўлган бир учрашув вақтида менга:

— Шукрулло, менинг сенга маслаҳатим, ишга бору, уйингга кел, иложи борича чойхоналардаги улфатчиликдан қоч, гап ташиб кун кўрадиганлар иш тополмай очидан ўлсин! — деган эди.

Бундай маслаҳатни компартиянинг биринчи котиби айтиши... Бундай гапни энг яқин дўст кишидангина эшитиш мумкин эди. Буни Шароф ака қай ниятда айтган, билмадиму, аммо мен ўзимга ҳали кўнгилдаги ҳамма гапни берадиган замон эмас, эҳтиёт бўл, маъносида меҳрибонлик ва дардкашлик деб қабул қилдим.

Бу ишонч, бу яхшиликни унутиб бўладими?

Мана энди бизлар фақат кўнгилдаги барча гапларни эркин айта оламиз, кўчаларга чиқиб жар соламиз, ўз тақдиримизни ўзимиз ҳал қила оладиган Истиқлолга ҳам эришдик. Шароф ака ич-ичидан мана шу кунларни, бир-бири билан чўчимай дардлашадиган замонлар келишини орзу қилмаган дейсизми! Эрки ўз қўлида бўлганида ўз халқининг шон-шуҳрати бўлган Амир Темур, Бобурлар номини кимлардир томонидан оёқ-ости қилинишини истармиди!

Ўз она юртининг олтин, пахта каби бойликларидан ўз халқини бебаҳра қилиб, қаерларгадир ташиб кетишларини кўрганда бир раҳбар сифатида ўз ҳуқуқсизлигидан кўнглида оғриқ ва алам ҳис қилмаган дейсизми?

Раҳбарлар орасида ўз она тилини жуда яхши билган ва ўз асарларини ўзбек тилида ёзган Шароф Рашидов ўзбек тилига давлат мақоми берилганидан ҳаёт бўлганда қувонмасмиди!

Шароф аканинг яқин кунларда нишонланадиган муборак 75 йиллиги олдидан у киши билан бирга кечган даврларни эслар эканман, халқимизнинг «дуо олиб, яхши ном қолдирмоқчи бўлсанг, ё мадраса, ё кўприк сол» деган ҳикматини кўнглимдан ўтказдим.

Ҳа, Шароф ака халқ қалбида ўчмас ном қолдирган сиймолардан эди.

ШАРОФ РАШИДОВ ДАВРИДА СОЛИНГАН ҳашаматли қасри олийлар нақшига ҳавас билан тикилганлар ҳам, Тошкент метросидаги миллион-миллион қатновчилар ҳам, денгиз соҳилларидаги осмон қадар бўй чўзган «Ўзбекистон» оромгоҳларида ҳордиқ чиқарганлар ҳам Шароф ака руҳини шод қилиб, миннатдорчилик билан абадий эслайдилар.

Ҳа, халққа қилинган яхшилик ўлмайди. Яхшилик унутилмайди!

ИСМОИЛ ОТА ВА УНИНГ КАРОМАТЛАРИ

ХЎЖА АҲМАД ЯССАВИЙНИНГ УКАСИ ИБРОҲИМ ОТА Сайрам билан Тошкент шаҳарлари ўртасида Хузиён (ҳозирги Турбат қишлоғи) шаҳрида яшарди. У умуртқа, мандуд, канди, қултой, бешкал, турк тўпи сингари маҳаллий ўзбек ва қозоқ уруғлари орасида бениҳоя катта обрў орттирган эди. Бироқ воҳага тез-тез қалмоқ қабилалари ҳужум қилиб, мусулмонларни ўлдирардилар. Навбатдаги ҳужумлардан бирида улар Хузиён аҳолисини қириб ташлайдилар. Жумладан, Ҳазрати Иброҳим отани, унинг хотинини, катта ўғли Жаброил отани ўлдиришади. Жисмонан бақувват бўлган иккинчи ўғил — Исмоил отани эса банди қилишади. Бу вақтда Исмоил ота 20 ёшларда бўлиб, Қуръонни ширали овозда ёддан ўқир эди. Қалмоқлар уни даштга олиб кетиб, қўй боқишга мажбур қилишади.

Исмоил ота ҳар куни қўйларни энг баланд чўққига олиб чиқиб ўз юрти томонига кўз тикиб худога нола қилади, зикр тушади. Қўйлар ҳам ўт емай тепаликни ўраб олиб, отага термулиб зикрга қўшилган. Буни кўрган қалмоқ чўпонлари Исмоил отани хўжайинига ёмонлашади. «Сенинг турк йигитинг қўйларингга қарамайди, уларни бир тепаликка олиб чиқиб, ўша ерда ухлайди, зикр тушиш билан машғул бўлади. Қўйларинг эса очликдан ўлай деяпти», деб айтишади.

Хўжайин бу гапларни текшириш учун яйловга йўл олади. Чўққи устида қуёшчиқар томонга қараб зикр тушаётган Исмоил отани кўриб, уни қаттиқ калтаклайди. Шунда Исмоил ота қалмоққа қараб «Мени урган қўлинг синсин», дейди. Ҳаял ўтмай қалмоқ йиқилиб қўли синади. Қўрқиб кетганидан Исмоил отадан узр сўрайди ва қўлини тузатиб қўйишини илтимос қилади. Исмоил ота унинг айтганини бажаради. Хайратга тушган қалмоқ ундан тепаликда нима қилиб ўтирганини сўрайди.

— Мен йиғлаб, оллоҳга нола қиляпман, у менинг дардимга даъво қилади,— дейди Исмоил ота.

— У ҳолда, нима учун қўйлар ўт емаяпти?— деб сўрайди яна қалмоқ. «Сен аввал уларнинг думбасига қара», деган жавобни олади. Қўйларига қараса, улар ростданам этдор, семиз.

Бу ҳолни кўриб қалмоқнинг кўнгли юмшайди. Исмоил отага «Сенинг оллоҳинг ҳақиқатан ҳам буюк, дининг эса тоза ва ҳақиқатпарвар экан. Акс ҳолда, бу жониворлар сенга қўшилиб зикр тушолмасди. Мен сени қулликдан озод этиб, муридинг бўламан. Сен пир бўл, мени ўз динингга қабул эт, мен ҳам ёлғиз оллоҳнинг қули бўлай», дейди. Исмоил ота мусулмончиликнинг беш фарзини тушунтиради. Қалмоқ бу шартларни қабул қилади. Қўйларининг ҳаммасини Исмоил отага қурбонликка бериб, ундан оила аъзолари ва қариндош-уруғларини ҳам ислом динига қабул қилишни ўтинади. Исмоил ота бу илтимосларнинг барчасини бажо келтиради.

Орадан бир неча кун ўтгач, янги муридига юртимга кетаман дейди. Бироқ ўз юртига эмас, Бухорои шарифга йўл олади. Бу шаҳарда билимларини оширади, буюк пирга мурид бўлади. Бир неча йил унга садоқат билан хизмат қилади, оллоҳга зикр тушади. Ниҳоят буюк пир унга оқ фотиҳа беради. Аввалдан хизмат қилиб юрган халифалар пир яқинда келган турк йигитга фотиҳа берганида ҳайрон бўладилар, турк йигит пирни сотиб олган деб ўйлайдилар. Бу иғволардан оллоҳ пирни огоҳ қилди. У пиёлага ёғ солиб, пилик қилади ва устини коса билан ёпиб, халифаларидан пиликни ёқиб беришни сўрайди. Халифалар кўп уринишади, уддасидан чиқолмай, бошларини эгишади. Навбат Исмоил отага келади. У кўзини юмиб дуо ўқий бошлайди. Коса олинганда пилик ёниб турарди. Тўпланганлар бу мўъжизани кўриб лол қолишади. Халифалар турк йигитининг авлиёлигига тан беришади. Буюк пир эса Исмоил отага «Энди сен ўз Ватанингга бор. У ерда отангнинг ишини давом эттир. Халқни тўғри йўлга сол, уларга йўлбошчи бўл», дейди.

Исмоил отани ўз юртида ҳеч ким танимайди, чунки бу ердан кетганига 40 йил бўлган, ёши 60 га етганди. Отасининг ўрнини эса Мади исмли қозоқ гўрков эгаллаган эди. Исмоил ота унга ўзини танитиб, бошидан ўтган воқеаларни айтиб беради. Лекин Мади унинг гапларини ёлғонга чиқариб, ўрнини бўшатиб бермайди.

— Ким ёлғонни гапирса, ўшанинг қорни ёрилсин,— дейди.

Исмоил ота ҳам шу гапни такрорлайди. Қарангки, шу заҳотиёқ Мади шайх қорни ёрилиб ўлади.

Исмоил ота халойиққа қараб: «Мурдани кигизга ўраб, чуқурликка кўминглар, ҳарҳолда, менинг йўқлигимда сизларга йўлбошчи бўлган», дейди. Марҳумни эшикдан 10 метр наридаги чуқурликка дафн қиладилар. (Бу қабр ҳозир Исмоил ота комплексига кираверишдаги равот тагида).

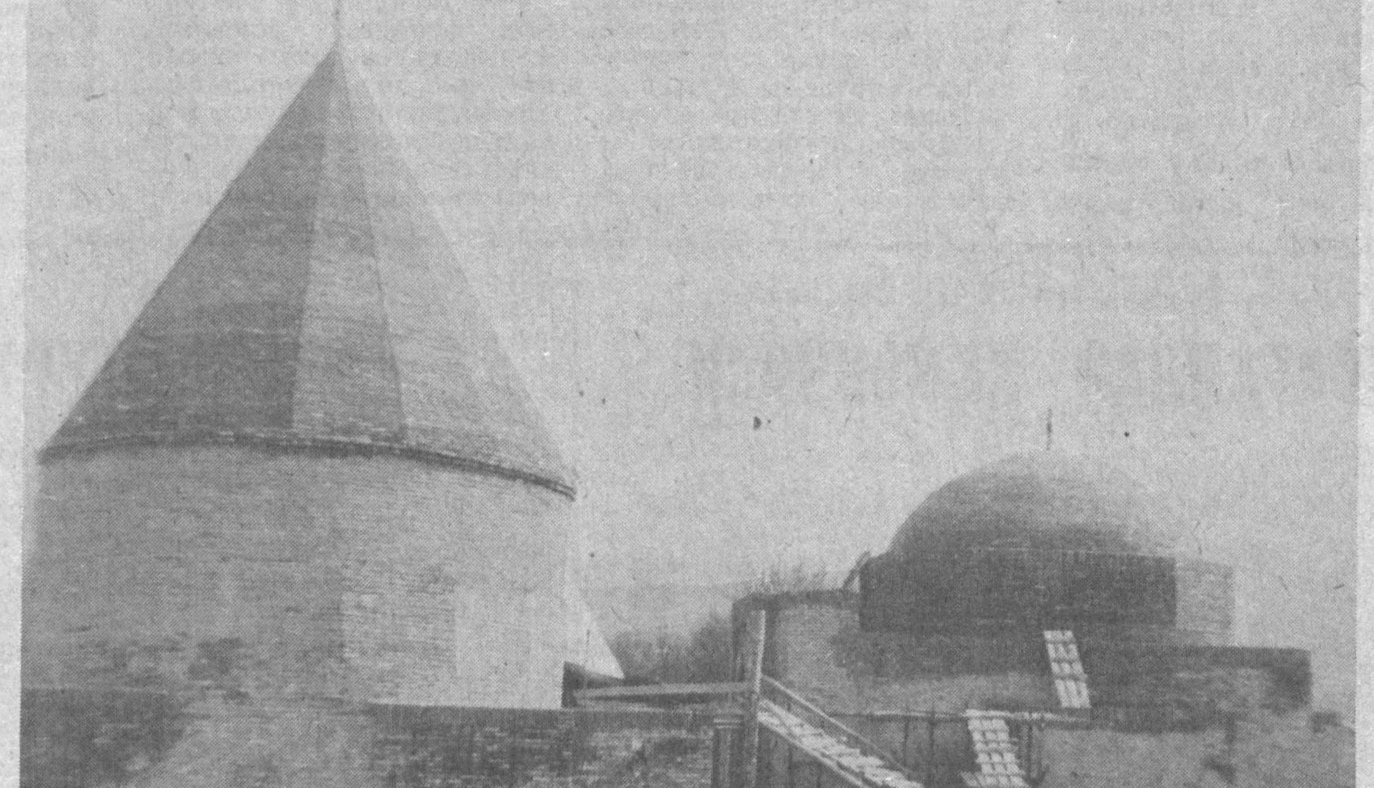

СУРАТДА: Амир Темур томонидан қурдирилган Исмоил ота мақбараси таъмирдан сўнг.

Исмоил ота отаси жойини эгаллагач, халқ уни тан олиб мурид бўлади. Ҳазратнинг никоҳида тўртта хотини бўлиб, улардан 18 фарзанд кўрган. Ривоятларга кўра, бир куни ўғиллари Исҳоқ ва Сузук оталар бир бўғоз сигир устида баҳслашиб қолишади. Сузук ота: «Сигирнинг қорнидаги бузоқ оқ», дейди. Исҳоқ ота эса «Йўқ, унинг фақат пешонаси оқ», дейди. Баҳс устига Исмоил ота келиб қолади. Икки ўғил ўз фикрларини айтишади. Исмоил ота «Сизлар бузоқни кўрмай гапиряпсизлар. Унинг думи олд оёқлари орасидан чиқиб, пешонасида турибди», дейди. Бу гап кейинчалик рост бўлиб чиқади. Исмоил икки қўчқорнинг боши бир қозонда қайнамаслигини ҳис этиб, Сузук отага Тошкент шаҳрининг Бешёғоч даҳасидан ҳовли-жой қилиб беради. Шу даҳада ҳозир унинг мақбараси, масжиджомеси бор.

ҲАЗРАТ ИСМОИЛ ОТА КЎП МЎЪЖИЗАЛАР КЎРСАТГАН. Агар кимдир маст ҳолда унинг олдига келса, боши узилиб тушган. Ёки бошқа мисол: бир куни Исмоил ота ўз муридларига қовун экишни буюради. Икки мурид ер танлаш учун жўнаб кетишади. Улар Исмоил отанинг ҳозирги мақбарасидан юз минг қадам юришади. Ўша жойга қовун экишади. Бироқ у ерда сув йўқ экан. Бу ҳақда Исмоил отага айтишади: Ҳазрат ўша жойга бориб ҳассасини тўрт жойга суқади. Ердан сув отилиб чиқади. Исмоил ота: «Бу чор булоқ энди ҳеч қачон қуриб қолмайди. Одамлар қанча кўп келса, шунча кўпаяди, бунга мен аминман», дейди.

Хуллас, Исмоил ота кўплаб мўъжизалар кўрсатган. Бироқ биз шу вақтга қадар бундай ҳолатларни динга боғлаб, инкор этиб келдик. Бу сирлар сафсата, уйдирма деб баҳоланди. Ҳолбуки, буюк файласуф ва табиб Абу Али ибн Сино бундай кароматлар замирида табиий қонуниятлар ётишини таъкидлаб ўтган эди: «Агар сен қандайдир мистик ўзининг ғайритабиий кучи билан бирор ҳолат ёки ҳаракатни юзага чиқарибди ёхуд бошқаларнинг қўлидан келмайдиган нарсаларни ҳаракатга келтирибди, деб эшитсанг, буни рад этишга шошилма. Сен табиат қонунларидан келиб чиқиб, бунинг сирини очишинг мумкин. Қандайдир мистик ҳеч ким билмайдиган сирлар ҳақида гапирибди, баъзи нарсалар тўғрисида ғойибдан хабар берибди ёки келажакда бўладиган бирор нарсадан огоҳ қилибди деб эшитсанг, бунга ишон, чунки табиат қонунларидан буларга маълум сабаблар мавжуд». (Абу Али ибн Сино, «Китоб аш-шифо», Мўъжизалар сири боби).

Исмоил ота Исломни тарғиб қилиб, эл назарига тушган, халқ орасида авлиё сифатида кенг танилган. Бу ҳақда Фахриддин Али ибн ал-Ҳусайн Ал-Кошифий ўзининг «Рашаҳот айнул-ҳаёт» («Ҳаёт чашмаси томчилари») китобида таъкидлаб ўтган. (Ушбу асар ҳозир ЎФА Шарқшунослик институти қўлёзмалар фондида № 6004 рақам билан сақланмоқда). Буюк ўзбек шоири ва мутафаккири Навоий ҳам ўзининг «Насоим ул-муҳаббат» асарида шундай деб ёзади. **«Исмоил ота Хўжа Аҳмад Яссавийнинг Иброҳим ота отлиқ инисининг ўғлидир ва хўжанинг муриди ва назар қилганидир ва унга мурид, асҳоб (суҳбатдош) бўлибдур... Ёши юзга яқин ва отани ўз авлоди 17 ё 18 бор эди ва оламдан ўтарда авлоди орасидан Исҳоқ отани макони қилиб оламдан ўтибдур».**

Демак, Исмоил ота Аҳмад Яссавийнинг муриди бўлган, яъни қалмоқларга асир тушгунга қадар унинг суҳбатдоши бўлган. Ривоятларга кўра, у Амир Темурдан бир аср олдин яшаган. Ўз муридларига: «Ҳамиша инсонларга қуёшли кунда соя, совуқда кийим-бош, очлик вақтида нон бўлинглар», деб айтган. Катта қозонда ҳар куни қўй гўшти пиширтириб, одамларга тарқаттирган.

Исмоил ота вафотидан сўнг катта ўғли Исҳоқ ота унинг ўрнида шайхлик қилган. Амир Темур уларнинг қабрлари устига пишиқ ғиштдан мақбара қурдирган. Исмоил отанинг муридлари ҳам бандаликни бажо келтиргач, уларни 2-3 кунлик йўлдан олиб келиб Исмоил отанинг қабри ёнига кўмишган. Негаки, ҳазрат ёнига қўйилган марҳумлар қиёмат азоб-уқубатларидан озод бўлар эканлар.

ЭНДИ ИСМОИЛ ОТАНИНГ ЎҒЛИ ОТОИЙ ҲАҚИДА. Алишер Навоий «Насоим ул-муҳаббат»да шундай деб ёзади: **«Ҳусайн Шайх Исмоил ота фарзандларидандир. Гўзал муомалалик киши эрди. Халқ унинг атворига (хулқига, феълига) гирифтор бўлибдурлар. Дунё бойликларига эътибор қилмайдур ва камбағал бўлишига қарамасдан ўзини шундай бой кўргузар эмишки, ҳали эҳсон йўлин топмасалар эрмиш. Оламдан ўтган замонда ривоятким, элдин ғойиб бўлғондур. Ҳозир бўлғоч, боши устида бир қуш қўнган эмишки, ҳеч ким ул нав уч нусха нақшу ранг қуш кўрмагандур. Ўлин кўргач учубтур».**

(Руҳият иқлимлари)

«Мажолис ун-нафоис» асарида бу фикр шундай давом эттирилади: **«Мавлоно Отойи Балхда бўлур эди. Исмоил ота фарзандидир. Дарвешваш ва хушхулқ, мунбасит-очиқ кўнгилли, нуроний киши эрди. Туркигўй эрди. Ўз замонида шеъри қадимги ўзбеклар орасида шуҳрат топди».**

«Бобурнома» асарида Отойи ҳақида қуйидаги далил келтирилади: «Мавлоно шайх Ҳусайн ҳукамиёт ва ақлиёт, калом илмини хўб билур эрди. Оз алфозда кўп сўз топиб, диққат била гуфтугў қилмоқ анинг ихтиросудур».

Ҳақиқатан, Отойи шоир, шайх сифатида Хуросон ва Мовароуннаҳрда кенг шуҳрат қозонади. Навоий ва Бобурнинг ёзишларича, у Балхда дафн қилинган. Аммо Турбатда, акаси Исҳоқ отанинг қабри ёнида унинг ҳам қабри бор. Маҳаллий аҳоли унинг хокини жияни бўлмиш Хўжа Аҳрор валий Балхдан бу ерга олиб келиб кўмдирганини айтишади.

Исмоил отанинг яна бир ўғли Исҳоқ ота ҳақида Навоий «Насоим ул-муҳаббат» асарида **«Исҳоқ ота чун отасига халаф ва халифа эрди. Мурид ва асҳобга пешволик қилиб, отаси зикр ва авродига қиём кўргузубтур ва ўз замонасида мухтад эрмиш»** деб ёзади.

ХУЛЛАС, ИСМОИЛ ОТА ВА УНИНГ АВЛОДЛАРИ худонинг назари тушган авлиёлар, ҳар ишга қодир, қобилияти зўр тарихий шахслар бўлганлар. Биз уларнинг ҳаётини ҳар томонлама чуқур ўрганиб, келажак авлодларга мерос қолдирсак, бағоят савобли ишга қўл урган бўлардик.

Назиржон ҲОЖИМАТОВ,
тил ва адабиёт ўқитувчиси,
Зуҳриддин ТЕМИРОВ,
катта ўқитувчи

ШАРҲ: Мен «Исмоил ота ва унинг кароматлари» мақоласини катта қизиқиш билан ўқиб чиқдим. Маълумки, Исмоил ота «Яссавия» тадқиқотидаги йирик машойих, мутасаввуф донишмандлардан бири. Тошкент ва Шимкент вилоятларида Хожа Аҳмад Яссавийнинг халифа ва шогирдлари бўлмиш Саййид ота, Сузук ота, Занги ота, Иброҳим ота каби кўплаб оталар яшаб, ўз даврларида халқимизни ҳақ йўлида, поклик, ҳалоллик, меҳнатсеварлик, ватанпарварлик, меҳр-шафқат, диёнат, имондорлик каби улуғ умуминсоний қадриятлар руҳида тарбия қилганлар. Эндиликда бундай бузруквор пир-муршидлар, улуғ машойихлар ҳақида мақола, рисола ва китоблар ёзиб, халқимизни уларнинг фойдали ва савобли фикр-андишаларидан баҳраманд этиш пайти келди. Шу жиҳатдан, «Исмоил ота ва унинг кароматлари» мақоласи муштарийларга манзур бўлади деб ўйлаймиз.

Ориф УСМОН,
ЎзФА Шарқшунослик институтининг катта илмий ходими

Жаннатмакон гўшалар

Шоир Азим Суюннинг ушбу гўзал бадиаси билан редакциямиз яна бир рукнини бошламоқчи. Биз бу рукнимизни «Жаннатмакон гўшалар» деб атадик. Ростдан ҳам, бу худо берган ва худо ёрлақаган юрт. Унинг қайси гўшасига боқманг — у хоҳ кўм-кўк водийлар бўлсин, хоҳ сариқ товланган саҳролар бўлсин, хоҳ мўъжизакор тоғлар бўлсин, хоҳ кўкракдор, азамат адирлар бўлсин — азалий бир тилсимни ўзида яшириб ётади. Бу тилсим тагида ҳудудсиз бойлик ва некбахтлик мавжуд. Шу некбахтликни Яратган бизга раво кўрди. Муяссар бу бебаҳо еримизга муносиб фарзанд бўлиш учун тун-кун қайғурмайликми? Ери учун қайғурмаган фуқаро ва инсон деб ўзини аташга лойиқми?

Сиз ҳам, азиз ўқувчи Азим Суюн ҳикоя қилаётгандек гўшаларни биларсиз. Дарвоқе, атрофингиз бари шундай гўшалар-ку! Улар ҳақида бизнинг «Жаннатмакон гўшалар» рукнимизга ёзиб юборинг.

Иброҳим ҒАФУР

ТИЛЛАШУВ

Азим СУЮН

БУ йил меҳнат таътилимнинг бир қисмини ўзим туғилиб ўсган Накурт қишлоғида — Нурота тизма тоғларининг орасида ўтказдим. Сентябр ўртаси. Кундузлари мўътадил ҳаво. Кечалари эса этни бироз жунжиктирувчи салқинлик. Ҳамма тирикчилик билан банд. Тўйлар бўлиб турибди. Мен улардан бўшаб бир тонгда тоғнинг ичкарисига, яъни энг тўрига қараб йўл олдим. Мақсадим: ёлғиз сайр этиш ва шу эрта кўкламдан Робинзон Крузо каби турмуш кечираётган ўқитувчим Барот Суяр ўғли ҳамда кўп йиллар чўпонлик таёғини судраган Нарзи Раим ўғлини кўриш, улар билан гурунглашиш иштиёқи эди.

От жиловини ўз маромига қўйиб бердим. Тип-тиниқ осмон. Болалигимдан ошно манзаралар: дўлана, ирғай, ёввойи бодом, олмурт, жинғил, бодомча, наъматак, учқат, қорабароқ, арчаларнинг поёнсиз тизими... Ёввойи гулхайри, далачой, маврак, жамбил, ялпиз, кийикўт, алқорўт, шувоқ, арбик, бўймадарон, арпабодиён, ёввойи райҳон, бўзбош, андиз ва бошқа минг тусли ўт-ўланларнинг ўткир ҳиди... Юрак туб-тубидан завқ тошади. Симириб-симириб нафас оламан. Нимагадир ҳайқиргим, гоҳ нимагадир хўрлигим келиб йиғлагим келади... шаҳарларнинг шовқинида кўп қолиб кетган эканманми?

Тўптол сайхонлигига етганимда кечикдан бир гала каклик потирлашиб учишди. Баъзилари ўрга қараб йўрғалашди. Гарчи қўлимда ўқлоғлик милтиқ бўлса-да, отмадим. Бу тоғ маликаларининг ортидан кўринмай кетишгунча кузатиб турдим. Улар буримга ўтиб бирбирини чорлаб сайрашга тушишди.

Ҳангисини халалаб бир киши Кумушли дараси қироғидан тушиб келди. Саломлашдик. Қўшни сойлик Уста Ҳайдар ака экан. У Тошкентда бўлаётган воқеалардан сўради, нарх-наволарни суриштирди. Гап айланиб келиб, «Бизда бироз қимматчилик...» дедим. «Қимматчилик ўтади, қаҳатчиликдан асрасин,— деди Ҳайдар ака,— қаҳатчиликни биз кўрганмиз. Йўлингиз тушса, Каттақамишлоққа боринг, акангиз Нарзи у ерни жаннатга айлантириб юборган...»

Мен ҳангоматалаб одамман. Ғаройиб тақдирли кишилар суҳбатини ўта яхши кўраман. Саргузаштларга ўчман. Аллақачон бир маромдаги ҳаёт жонимга теккан...

Каттақамишлоқ дарасига кираверишдаги булоқ бошида уч алқорни кўрдим. Бири қўчқор, иккинчиси совлиқ, учинчиси эса унинг шу йилги қўзичоғи эди. Улар менга дикрайиб қараб туришарди. Беихтиёр тақимимга босиб келаётган милтиққа қўл чўздим. Алқорлар шу зумда ўрни қиялаб сакраб қочишди ва ўнг ёндаги кичик камарга кириб йўқолишди. Ўзимни сўкдим. Барибир отмас эдим, нима қиламан милтиққа қўл чўзиб, томоша қилмайманми?..

Дарадаги чорроқ сайхонлик. Ит қаттиқ ҳурриди. Хайрият боғлоқлик экан. Пидина поялари билан ўраб-чирмаб ёпилган чайладан Нарзи аканинг аёли, яъни чечамиз чиқиб келди. Юлқинаётган итига «ёт, ёт»лади. Ит бир пастда жимиб қолди.

Чечам мени танимади. Тоғбегилардан бирортаси бўлса керак, деб ўйлади чоғи. «Азимбойман...» дедим. У «Тошкентдаги шоир»нинг ёлғиз бу ерларда пайдо бўлишини тасаввур қилолмади. Анграйиб қараб турди. Нарзи акани сўрадим. «Ҳозир, ҳозир келади, отдан тушинг...»— деди ниҳоят.

Чайла олдига кўрпача ёзилди. Тош ўчоқда қора қузғундай чойдиш шағиллади. Нарзи ака келди. Мен у киши келгунча бутун сайхонликни кузатиб чиқдим. Бир тарафда кенггина қовун-тарвуз пайкали. Қандалакларнинг иси димоғни ёради. Мен бу хуш бўйларни унутаёзган эканман. Қовунларнинг, лофи билан, йигирма турлари бор-ов... Бир тарафда картошка, карам гуркираб ўсиб ётибди. Яна бир тарафда помидор, пиёз, сабзи, лавлагилар яшнаб турибди. Яна бир тарафда... қўйингки, одамзот учун нима табиий егуликлар бўлса — ҳаммаси бор. Ҳатто каклик тумшуғидай келадиган тизим-тизим қалампирларгача экилган. Нозбўй (райҳон), карнайгул, печакгуллар кўзни қувонтиради. Ариқлар, сойлар бўйига турфа ниҳоллар экиб ташланган. Улар ёввойи ўрмон билан қўшилиб кетган.

— Ота-бобонгизга раҳмат, Нарзи ака!— дедим сидқидилдан.

— Тирикчилик-да, бўш ётган қора ерлар, Азимбой ука,— деди у камсуқумлик билан. Суҳбатимиз қизиб кетди.

НАРЗИ АКА 68 ЁШДА. Умр бўйи совхознинг бир отар сурувини боқди, керак бўлса подасига ҳам қаради. Лекин тўғриси, нолимайди-ку, бири икки бўлмади. Баҳоли қудрат ҳаёт кечирди. Нафақахўрликка чиққандан кейин ҳам бир неча йил мол боқди. Охири қўйди. Болалари эр етди. Энг кичигини ҳам уйли-жойли қилди. Ўйлаб-ўйлаб кўкламда мана шу кимсасиз овлоқ дарага кўчиб чиқди. Бундан қирқ-эллик йил аввал бу ерда боболари яшаган. Замон зайли билан улар тоғларни ташлаб этакларга, чўлларга эниб кетишган, тўғрироғи, қувишган, кўчиришган. Тошдеворли уйларининг чолдеворлари, ана, вайрона ётибди. Эҳ-ҳе, бу ерларда не-не воқеалар кечмаган, сўнгилари қизил аскарлар, «босмачи»лар... Хуллас, бир аждодлар руҳи шод бўлсин, деди-да. Қолаверса, замон ўзгарди, эркинлик, мустақиллик деган гаплар ростга ўхшаяпти. Илгарилари бекор ётган бир парча ерга бирор нарса қадасанг, «бу давлатники...», «бойиб кетаяпсан...», «қулоқ бўлмоқчимисан...» деб от югуртириб келишарди. Ҳа-ҳа, яқингиналарда ҳам аҳвол шу эди.

— Нарзи ака,— дейман осмонўпар чўққиларга боқиб,— тоғларнинг суси босмайдими, қўрқмайсизларми, айниқса тунлари... ёввойи чўчқалар, қашқирлар, илонлар кўп бу тоғларда...

— Ҳамма нарса одамзотдан қўрқади,— дейди у донишмандлик ила сийрак чўққисоқолини силаб,— мен илгаридан ўрганиб кетганман, кампирим ҳам кўникиб қолди, келгуси йилдан бошлаб кичикроқ уй қурмоқчиман, ростмана яшаймиз.

— Нонни чечам ёпадими?

— Йўқ, ҳозирча ўғилларим олиб келиб туришибди. Икки-уч кунда иссиқ-совуғимиздан хабардор улар.

— Қанча картошка олишингиз мумкин?

— Бир, бир ярим тоннани мўлжаллаяпман. Бу кўпми-озми, билмадим, бироқ одамлар пастдан келиб мендан картошка олиб кетаяпти. Бир неча тўйларга ҳам биз эккан картошка яради. Ҳатто сабзи, пиёзларимизни ҳам олишаяпти...

Ў, бундай кишиларга қойил қолмасдан илож йўқ. Бир килограмм картошка излаб бозор изғийсан, уни ҳам топсанг, от баҳосига оласан. Қандингни ур, Нарзи ака! Топганингиз ҳалол! Қанийди, сиздек соҳибкорлар эл ичида кўпайса, қаерга бўлса ҳам эксайди! Юрт дастурхони тўлсайди!

Ўттиз, қирқни қоралаган йигитлар, қизлар тут шинниси нима эканлигини билармикин? Йўқ, билмаса керак, билишига шубҳам бор. Мен ўша куни яна бир «Робинзон Крузо»— Барот Суяр ўғли чайласида қўноқ бўлдим. Бу муҳтарам зот менинг жуғрофия ўқитувчим. Ҳаёт тақозоси билан ўн олти ёшидан бошлаб муаллимлик қилган. Қирқ олти йил мактабда сабоқ берган. 1989 йил давлат Барот акага нафақа тайинлади. Ана шу муаллимим дастурхонида ўша куни тут шинниси тановул қилдим. Тоти тилимни тарс ёриб юборди...

Табиатни жони-дили деб билган Барот ака ҳам ота-боболаридан қирқ бир йил бурун қолган Саритош сайхонлигига кўчиб чиқди. Ёлғиз кампири билан. Бу яхшими ёки ёмонми? Билган у дейди, билмаган бу. Лекин Барот ака бу хилват ташландиқ гўшаларни қайтадан обод қилмоқчи! Инсон, энг аввало, ўзи учун, оиласи учун тер тўкади, топганидан ортгани жамиятники. Бу азалий қоида. Баландпарвоз гаплар ортиқча!

Барот Суяр ўғли тўлиб юрган эканми, юрагини дарё қилиб оқизди:— Ёшим икки кам етмишда. Лекин тиниб-тинчигим келмайди. Болалик йилларимнинг кўп пайтлари шу ерда ўтган. Жуда қадрдон бу жойлар. Болаларимга, невараларимга ҳам улар қадрдонлигини қайтарсин, дейман. Шунинг учун, мана, эски сайхонликни тош билан ўраб девор қилаяпман. Ўғлим Бўтабек ёрдам бераяпти. Худо хоҳласа уч-тўрт йилда яна жаннатмакон бўлади. Ахир қирқ йил аввал бу ерлар қуюқ дарахтзор эди. Кўриб турибсиз, беш-олти туп ёнғоқ, тўрт-беш туп тутдан бошқа ҳеч нарса қолмаган. Аёвсиз кесилди. Колхоз колхозман, деб кесди, совхоз совхозман, деб кесди, Фалончи мен раисман, деб кестирди, пистончи мен даюсман, деб кестирди. Ҳеч ким экиш керак, демади. Мен энди, энг аввало, шу тоғлар қучоғига минг-минглаб дарахт экиш керак, дейман. Чунки тоғлар обод бўлса даштлар, водийлар обод. Арча эксанг, қияда қор туради, ўт-ўлан мўл-кўл бўлади. Қор сувга айланиб, ҳў-ў, Тўсинсойни тўлдиради. Унинг сувини Митаннинг пахтаси ичади, боғ-роғини яшнатади, полизини қовжиратмайди. Азимбой, овозларинг бор, раҳбарларга айтмайсизларми, водийини гуллаб-яшнатмоқчи бўлган каттакон аввало тоғларига куч-қувват беради. Ахир Ўзбекистон жуғрофик жиҳатдан тоғлар ўлкаси ҳисобланади! Ўрмончилик вазирлиги нима иш қилаяпти? Тоғлар, тоғ олди ерлари ўшаларга қарайдими ўзи?.. Вилоят ҳокимлари ҳам тоғларни ўзларининг қаттиқ назоратига олиши керак!

Э, воҳ, ҳаммаси ота гап! Барот ака узоқ гапирди. Аммо уни мендан бошқа тинглайдиган кимса йўқ эди. Бешбармоққоя жим. Туятош жим. Менга шу улуғ тоғлар ҳам бирдан мунғайиб қолгандек туюлди.

ДАРҲАҚИҚАТ ЁДИМДА. Эллигинчи йилларнинг охирлари. Биз саккиз-ўн ёшли болалар эдик. Кўкламда жалалар ёғиб тоғдан катта сел келарди. Селда кесилиб тайёрланган болорлар, ходалар оқарди. Кейин билсак, ўша йиллар тоғ дарахтларига қирон келтирилаётган экан. Олтмишинчи йиллар охирига келиб эса катта селлар ҳам, ёғочлар ҳам оқмай қўйди. Сонсиз-саноқсиз толлар, тераклар, шамшодлар, мевали дарахтлар шу тариқа йўқотилди! Бирни кессанг — ўнни эк, бирни сўйсанг — ўнни ўстир, деган мақол батамом ёддан чиқиб кетди!

Барот Суяр ўғли «Қирқ йил қуриб ётган ариққа қайта сув чиқиши бор», «Оққан дарё оқмай қолмас», «Қирқ йил вайрон ётган ер — қирқ йил обод бўлади» каби ибораларни қайта-қайта такрорлади. Ўқитувчимнинг куюнчаклик билан гапирган бу гапларининг эртасига ишонгим келади!

— Барот ака,— дейман хаёлларимни тўрдай йиғиштириб олиб,— ҳў, Саритош қоясининг одам оёғи етмас жойида бир оила укки яшарди. Улар ҳар йили болаларди. Уккилар шомларда, тунларда ваҳимали сайрарди. Болалигимда кўп эшитганман. Бундан беш-олти йил аввал ҳам. Улар ҳали ҳам шу ердамикин?

— Йўқ,— дейди муаллимим оппоқ бошини сарак қилиб,— икки йилдирки йўқ. Уккилар товуши менга-да ўсмирлигимдан қадрдон эди. Улар авлоди ўша қояда жуда кўп йиллардан буён ҳаёт кечириб келишарди. Афсус энди йўқ. Назаримда, бутун бир сулола тугатилган. Бу қандайдир бетавфиқ овчилар иши... тағин билмадим.

— Овчилар кўпми?

— Истаганингизча топилади. Бир нечтаси ўта ёвузлашиб кетган. Нима кўрса отади, нима топса еяман дейди. На худодан, на бандадан қўрқади...

Энди ўзим бир мулоҳазани айтиб ўтай. Жанубдан Зарафшон водийси билан, Шарқдан Сангзор дарёси водийси ва шимолдан Қизилқум чўллари билан чегараланган Нурота тизма тоғларининг ҳайвонот дунёси-да, ўсимликлар олами-да жуда бой. Ҳатто юксак қоялар, чангалзорларда қоплонлар яшашади. 1975 йил давлат томонидан Нурота қўриқхонаси Жиззах вилояти сарҳадларида ташкил этилган. Аммо Самарқанд тасарруфидаги қисми қаровсиз ҳолатда. Ана шу Самарқанд тарафидаги Размос, Накурт, Қувкалла, Ғужум, Пангат ва бошқа кўплаб қишлоқларнинг юқориги, яъни тоғ олди жойларида Ўзбекистон Республикаси Ўрмон давлат комитети ўрмон хўжаликлари ташкил этиши жуда-жуда зарур деб биламан. Марҳамат, мутахассислар ўрганиб чиқишсин. Етарлича шарт-шароит мавжуд. Мен Накуртлик билимдон агроном Саъдулло Хўшматов билан бу ҳақда суҳбатлашдим. Бу кишининг айтишича, агар биз юқорида айтиб ўтган ерларда ўрмон хўжалиги ташкил этилса давлат ҳам, халқ ҳам каттакатта фойда кўради.

Хўш, бунда нималар кўзда тутилади?

Биринчидан, турли-туман мевалар: ёнғоқ, бодом, жийда, хандон писта, олма, олча, беҳи, анор, наъматак, дўлана, ўрик, шафтоли, узумлар етиштирилади.

Иккинчидан, юзлаб табиий доривор ўсимликлардан халқимиз учун ўта зарур бўлган доривор неъматлар тайёрлаб олинади. Албатта, уларнинг биринчи навбатда иҳотаси сақланади.

Учинчидан, терак, қарағай, тол ва бошқа қурилишлар учун зарур бўлган дарахтлар экилади, пайти келиб йиғиштирилиб олинади, ўрнига қайта-қайта кўпайтирилаверади.

Тўртинчидан, балки энг асосийси, ноёб ҳайвонот олами иҳоталанади. Шуни мутасаддилар унутмасинларки, Нурота тизма тоғларидаги алқорлар тури дунёда яккаю ягона бўлиб, фақат шу ерлардагина сақланиб қолган. Бундаги парранда-даррандалар хили ҳам бошқа тоғларда учрамаслиги мумкин. Бир машҳур адибнинг шундай гапи бор: «Инсон қўли билан яратилган мўъжизани қайта қуриш мумкин, бироқ йўқ қилиб юборилган Табиат мўъжизасини тиклаб бўлмайди. Биологик зот ҳисобланувчи ақл эгаси — Инсон буни унутмаслиги зарур, шундагина у зотига берилган номни оқлайди — исми-жисмига мос келади.»

Юқоридаги ишларни амалга оширишда маҳаллий кадрлардан, яъни накуртлик, пангатлик, гарашалик, қаробдоллик мутахассис ва табиат жонкуярларидан фойдаланиш ўта муҳимдир! Чунки улар шу жой табиатини, шарт-шароитини, қолаверса, одамларини яхши билишади, ким билан қандай муомола этишни, қаерда қандай иш юритишни жойига қўйишади. Мен тоғларни сайр этиб, Нарзи, Барот ака ва таътил кунларим давомида бошқа тоғликлар билан қизғин суҳбатлар қурганимда ана шундай хаёллар бошимдан кечди.

...Соя бир бетлади. Отим бошини қишлоқ томон бурдим. Унгурлардан, зирвалардан какликларнинг хонишлари эшитилади. Бургут секин айлана ясаб учади. Бир қийғир тоғ чумчуқлари ғаласига ўзини урди. Чумчуқлар тариқдай тирқираб кетди. Ҳамма ёқ сув қуйгандай жим-жит бўлиб қолди. Узунмўлага етганимда отим бошини сарак қилиб, қулоқларини дикрайтириб Арбиклисой оғзига тикилди. Мен ҳам бурилиб қарадим. Тулки экан. У бир тош устига лип этиб чиқди-да кичкина, лекин тик боқувчи кўзларини менга қадади. Бироқ шу заҳотиёқ, милтиғим борлигини сезди шекилли, тошдан ўзини пастга ташлаб зим-зиё бўлди.

МЕН БУГУНГИ КУНИМДАН жуда хурсанд эдим. Ўқитувчим билан фикрлашдим, Нарзи ака гурунгини олдим. Энг муҳими, кўп йиллар ўтиб, она тоғларим ила қайта тиллашгандай бўлдим...

КИНОАНЖУМАН МЕҲР ҚУЁШИ

ДИЛ ЁҒДУСИ

Боши биринчи бетда

Шубҳасиз, ҳаёт мураккаб. Ва уни шу мураккаблигича тасвирлаш зарур. Бунинг учун санъаткор турли сержило бўёқлардан фойдаланиши лозим. Баъзи режиссёрларнинг эса топиб олгани қора бўёқ. Битта қора бўёқда яратиладиган фильм кишиларда фақат нафрат ва тушкунлик кайфияти туғдиради. Замирида саховат ва гўзаллик ётадиган, кишилар қалбини ёғду билан ёритиб, завқ бағишлайдиган асарларгина умрбоқийдир. Бундай асарлар яратиш учун ижодкорнинг ўзи камтарин ва мурувватли инсон бўлмоғи лозим. Баъзи такаббур кимсалар, ўзбекларни чуқур мазмунли, тагдор ғояли фильмларни тушунмайдиган қолоқ халқ деб ҳисоблайдилар. Ўшаларга оддий бир ҳақиқатни эслатиб ўтмоқчиман. Ўз халқини камситиш, ўз илдизига болта уриш, сув ичадиган булоғига тупуриш демакдир. Халқни тўпориликда айблаш, ўз ношудлигини яшириш, мағлубиятини оқлашга уриниш демакдир. Қайси мамлакатда кўргансиз, ўз халқи билан чиқишолмаган, ўз халқини назар-писанд қилмайдиган режиссёрни?! Тўғри, номи жаҳонга машҳур Луис Бунюэль, Ингмар Бергман, Акира Куросава каби режиссура дарғалари турли сабабларга кўра ўз мамлакатларидан ташқарида ҳам ишлаганлар. Бироқ, улар доим ўз халқларига содиқ қолганлар. Шу туфайли ўз юртларида халқ уларни эъзозлайди ва улар билан фахрланади. Халқнинг дард ва армонларини, севинч ва орзуларини изҳор эта оладиганларгина ҳақиқий санъаткор саналади. Халқ севгига севги билан жавоб қилади, менсимайдиганларни менсимайди. Бу эса санъаткор учун энг оғир фожиа. Аччиқ фикрларни ширин ният билан якунламоқчиман. Мен режиссёрларимизни фақат миллий фильмлар яратиб, ўз қобиғларида ўралашиб қолишларини асло хоҳламайман. Мен киночиларимизни миллий фильмлар билан бир қаторда умумбашарий муаммоларни кўтариб чиқадиган, ёрқин сиймолари ва қаҳрамонлари томошабинларни ҳаяжонга соладиган юксак бадиий савияли асарлар яратишларига тилакдошман.

САВОЛ: Сиз тилга олган, ҳаётимизни фақат қора бўёқларда кўрсатувчи, кишиларда тушкунлик кайфияти туғдирувчи ўша фильмларнинг баъзилари номини айтиб ўта олмайсизми?

ЖАВОБ: Мен ўша фильмларнинг номини айтишни истамас эдим. Сабаби биринчидан санъат аҳли ўта таъсирчан, нозиктаъб, сал нарсага юраги яраланиб қоладиган инсонлар. Уларнинг қаноти синиб қолса, кейин ҳеч қачон парвоз эта олмайдилар. Иккинчидан, катта кинофестивал кунларида — шодиёна айёмда кимларнингдир кўнглини чўктириш инсофдан эмас, мавриди ҳам эмас. Учинчидан, ўша сўраётган фильмларингизнинг номларини санаб чиқадиган бўлсак, рўйхат узун ва зерикарли чиқади.

САВОЛ: Мана, фестивал муваффақиятли якунланди. Бу ҳақда нималар дейсиз?

ЖАВОБ: Илгарилари Тошкент фақат фестивал ўтказиладиган жой вазифасини ўтарди. Фестивални ўтказиш бутунлай марказнинг измида ва ихтиёрида эди. Ўзбек киночилари эса хизматда эдилар. Мана энди биринчи марта мустақил давлатимизда фестивални ўзимиз мустақил ўтказдик. Демак, катта масъулият билан ёндашиб, лаёқат ва имкониятларимизни бутун жаҳонга кўрсатмоғимиз даркорлигини ҳис этдик. Ёш, мустақил давлатимиз ҳар соҳада ривож топган мамлакатлардан тараққиёт сирларини ўрганяпти. Ўзбек киночилари ҳам хорижлик ҳамкасблари билан бўлган мулоқот ва суҳбатларда кўп нарсаларни ўрганиб олдилар. Бироқ биз шу билангина чекланиб қолмай, баъзи жабҳаларда хорижий дўстларимизга зарур сабоқларини беришга, нималарнидир ўргатишга, ўткир баҳсларга қодирлигимизни, юксак ахлоқ ва маърифатга эгалигимизни намойиш этайлик. Муносабатларимиз устоз ва шогирдники сингари эмас, иқтидори тенг ҳамкасблар суҳбати даражасига кўтарилсин. Эркин фикр алмашиш, ижодий мунозараларга барча имкониятлар яратиб берилди. Ҳар бир меҳмонга қайси мамлакат вакили эканлигидан қатъий назар бир хил муносабатда бўлдик. Ўзбек халқининг меҳмоннавозлиги яна бир бор исботланди. Энг асосийси, кинофестивал халқлар ўртасидаги тотувликни мустаҳкамлашга хизмат қилишига шубҳа йўқ.

— Холис ва самимий суҳбатингиз учун ташаккур.

Фарҳод МУСАЖОН суҳбатлашди

Тошпўлат ТОЖИДДИНОВ,
Маданият ва умуминсоний қадриятлар халқ академияси президенти

АҚЛ ВА ҚАЛБЛАРНИ УЙҒОТАЙЛИК

Тошкент кино байрами дўстлик, ҳамкорлик, дадил интилишлар ва бадиий изланишлар руҳида ўтиб, минглаб кишиларни гўзал санъат намуналаридан баҳраманд қилишига ишонаман. Ҳозирги қийин, шиддатли ва нотинч замонда ўтказилажак ҳар бир йирик кино мусобақаси халқаро ҳаётда катта воқеа бўлиб, барча халқларни ҳамжиҳатликка, кинематографчиларни эса ҳаққоний экран асарлари яратишга даъват этади. Фестивал ирқи, миллати, дунёқараши, эътиқодидан қатъи назар, барча виждонли кишиларни ер юзида цивилизацияни сақлаб қолиш учун ғайрат кўрсатишга чақиради.

Мендан кўпинча ташкилотингизни фестивалга ҳомийлик қилишига нима ундади, деб сўрашади. Халқ академиясининг гувоҳномасида унинг мақсад ва режалари аниқ ифодаланган: турли халқлар ва миллатлар маданиятини ўзаро алмашиш ва бойитишга хизмат қилиш, умуминсоний қадриятларни ифодалашга улуш қўшиш. Тошкент киноанжумани каби тадбирлар ана шу хайрли мақсадларни амалга ошириш учун хизмат қилади. Шунинг учун ҳам Халқ академияси фестивални ташкил этиш ва ўтказиш ҳақидаги сўралган ёрдамга дарҳол рози бўлди. Шу ўринда академия баҳорда бўлиб ўтган «Наврўз» театрлар фестивалига ҳам ҳомийлик қилганлигини қайд қилиб ўтмоқчиман. Бу хайрли ишимиз фақат ўзбек театр санъати ривожига эмас, балки Ўрта Осиёдаги йирик театрлар тараққиётига муносиб ҳисса қўшади.

Тошкент халқаро кўриги — бу фақат маҳаллий ва чет эл кинематографчиларининг энг яхши ишларини намойиш қилиш эмас, у давримизнинг маданий тимсолларидан бири — буни унутишга ҳақимиз йўқ. Юксак маданиятгина миллатни жаҳонга олиб чиқади, танитади. Ҳар қандай ривожланишнинг илдизи маданиятга тақалади. Бунинг устига ҳозирги оғир, кишилар сиёсий ва иқтисодий ихтилофлардан чарчаган даврда уларга озгина бўлса ҳам ёруғ ва ҳақиқий байрам керак. Қўшимча қилиб айтишим керакки, Халқ академияси шундай қарорга келган: фестивал доирасида фильмлар савдоси, кинобозор ва бошқа тижорат фаолиятларидан тушадиган фойданинг бир тийинини ҳам ўз сарф-харажатларимизни қоплаш учун олмаймиз. Ишлаб топилган маблағни Ўзбекистонимиз миллий киносанъатининг ривожи учун бердик. Миллий кинонинг қайта уйғониши мақсадида ана шундай ёрдамимизни бундан кейин ҳам аямаймиз. Шунингдек, фестивал кинолари намойиш этилган барча кинотеатрлардаги билетларнинг 20 фоизи хайрия тариқасида тарқатилди.

Ҳозирги кунда кўпчилик кишилар қаторида мамлакатимиз кинематографчилари ҳам кинонинг эндиги тақдири ҳақида жиддий қайғурмоқдалар. Ҳозирги кино санъати олдида турган саволларга бирдан жавоб бериш қийин. Чунки кўпгина кинематографчилар мураккаб ҳаётнинг ўзгаришлар жараёни туб моҳиятини чуқур англаб етганлари йўқ.

Фикримча, ақл ва қалбларни уйғота оладиган умуминсоний қадриятлар ҳақида фильмлар ишлаш керак. Албатта, ҳар бир фильмнинг олтин фонддан жой олишини талаб қилиш қийин. Бироқ талаб даражасини пастроққа тушириш — бу мухлисларни олдиндан чалғитиш, уларни ўртамиёна асарлар гирдобига ташлаш билан тенг. Бизнинг йўлимизнинг чироқлари — маданият ва маърифатдир. Ҳар иккаласи эса ақл ва қалбда мужассам бўлади.

Ишонаманки, киносанъатнинг бу йирик байрами турли қитъа кишиларининг маънавий бирлашувида муҳим рол ўйнади. Юксак инсоний ғояларга хизмат қилди. Экран усталарига инсонийликнинг кучи ва устиворлигини мадҳ этувчи асарлар яратишда битмас-туганмас илҳом ҳамиша ёр бўлсин.

Гулшан ЧАНПА, (Бангладеш)

КИКИ — КАМБАҒАЛЛАР ҲИМОЯЧИСИ

Бу гўзал актриса кинофестивалга ўзига хос файз бағишлади. Шунингдек, у ўзбекларга бир неча Тошкент фестивалларининг иштирокчиси бўлган машҳур киноюлдуз Бабеттанинг қайноқ саломини олиб келди. У билан фақат журналистлар эмас, балки киношунослар ҳам баҳс-мунозара юритдилар. Шу боис таниқли актриса Гулшан ЧАНПА билан бўлган суҳбатни унинг ижодий фаолияти ҳақидаги савол билан бошладик.

— Мен олтмишдан ортиқ бадиий фильмларда бош ролларни ижро этдим. Энди уларнинг ҳаммаси ҳақида батафсил тўхталишнинг ҳеч бир иложи йўқ. Энг муҳими, бу фильмларни томошабинлар яхши қабул қилдилар. Мен учун томошабин баҳосидан юксак баҳо йўқ. Тошкент кинофестивалига мен бош қаҳрамон Кики образини яратган «Оила тарихи» бадиий фильмини олиб келдик. Шуни қувонч билан айтмоқчиманки, фильм ўзбек томошабинларига ҳам манзур бўлди. Матбуот конференциясида илиқ фикрлар айтилди.

— Фильмнинг мавзусига қисқача тўхталсангиз...

— Бош қаҳрамон Кики бадавлат хонадоннинг қизи. Лекин у камбағалларни яхши кўради, камбағалларга ўхшаб турмуш кечиришни истайди. Унинг бу хоҳишига ниҳоятда бой отаси йўл қўймайди. Оқибатда ота билан қиз ўртасида жиддий келишмовчилик бошланади. Кики бутун вужуди билан камбағалларни ҳимоя қилишга отланади. Бу иши учун отаси уни жазолайди...

— Кечирасиз, ҳаётда ҳам камбағалларни ҳимоя қиласизми?

— Албатта. Имкониятим етгунча камбағалларга ёрдам бераман. Иложим етмаса, уларнинг оғир аҳволини кўриб қайғураман. Уларга доим ҳамдард бўлишга ошиқаман. Камбағаллар эса кўп...

— Тошкент Сизга ёқдими?

— Жуда. Ҳаёти ва турмуш даражаси анча илгарилаб кетган ўзбек халқини жуда яхши кўриб қолдим. Кўнгли очиқ ва меҳри дарё халқ экан. Кузги Тошкент янги образ яратишимга туртки бўлди. Лекин қайси фильмда эканлиги ҳозирча сир.

Chanpa 10.9.92

Рандхир КАПУР (Ҳиндистон)

РАЖ КАПУРНИНГ РУҲИ ҚЎЛЛАСИН

— Фестивалда қандай фильм билан қатнашдингиз?

— Ҳиндистон ва Покистон халқлари ўртасидаги асрий дўстликни улуғловчи «Хинна» бадиий фильмини олиб келиб намойиш этдик. Қисқа қилиб айтганда, фильмда муҳаббат ва дўстликнинг чегара билмаслигини кўрсатишга ҳаракат қилдим. Одамлар миллатидан, диний эътиқодидан қатъий назар, ҳамиша бир-бирлари билан тинч-тотувликда яшашлари лозимлигини, акс ҳолда кўплаб кулфатларга дучор бўлиши мумкинлигини англатишга интилдик.

— Ўзбек киноси ҳақида нималар дея оласиз?

— Афсуски, қисқа вақт ичида ўзбекистонлик ҳамкасбларимнинг асарларини кўришга улгурмадим. Лекин мустақил ва озод Ўзбекистон келажакда ўзининг миллий киносини жаҳон экранларига олиб чиқишига ишонаман. Бу юртда талантли кино санъаткорлар кўп. Ҳамма гап бугунги оғир шароитда киночиларни иқтисодий жиҳатдан қўллаб-қувватлашга боғлиқ.

— Тошкент кинофестивали Сизда қандай таассурот қолдирди?

— Сўз билан ифода этиш бирмунча қийин. Чунки бу галги Тошкент кинофестивалида Капурлар сулоласининг хотираларидан ўчмайдиган ибратли тадбир амалга оширилди. У ҳам бўлса, Нодирабегим номидаги кинотеатрда «Капурлар оиласи фильмлари»нинг ретроспектив намойиши ўтказилди. Бу ўзбекларнинг Капурлар санъатига бўлган катта ҳурматининг белгиси. Отам Раж Капур Ўзбекистонни алоҳида меҳр-муҳаббат билан севарди. Меҳридарё, меҳмондўст ва санъатсевар ўзбекларни илоё буюк Раж Капурнинг руҳи қўлласин.

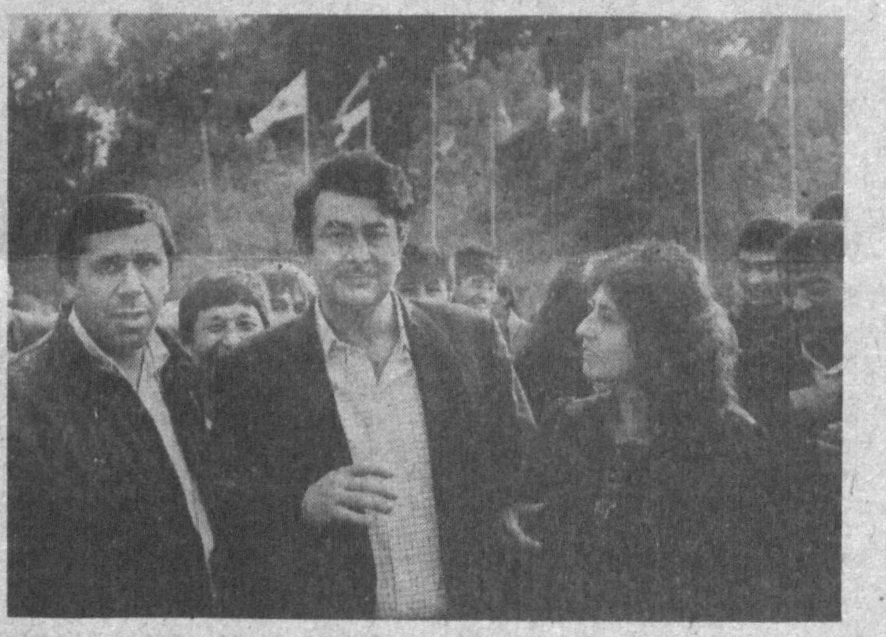

Мэлис АБЗАЛОВ (Ўзбекистон)

ТИНЧЛИК ЭЛЧИСИ

— Мэлис ака, халқаро Тошкент кинофестивалини тиклаш зарурати ва унинг бугунги аҳамияти ҳақидаги фикрларингизни билмоқчи эдик.

— Маълумки, жаҳонга номи кетган Халқаро Тошкент кинофестивали сўнгги йилларда ўтказилмаётган эди. Энди бунинг сабаблари кўп. Унга батафсил тўхталмоқчи эмасман. Собиқ СССР тугаб кетди. Москванинг ёки ўрисча айтганда, Госкинонинг ихтиёрида бўлган барча имтиёзлар ва имкониятлар барҳам топди. Иттифоқдош республикалар сингари уларнинг кино идоралари ҳам мустақил бўлди. Ва қайтадан тузилди. Шу боис уларнинг маданияти, санъати мустақиллик билан бир қаторда миллийлик сари дадил қадамлар қўя бошлади. Шу маънода ушбу бўлиб ўтган фестивални мустақил Ўзбекистоннинг миллий руҳдаги мустақил киноанжумани деб атагим келди. Ҳозирги бозор иқтисодиёти шароитида бундай кўламли анжуманни ўтказишнинг ўзи бўлмайди. албатта. Лекин ҳар қандай оғир ва мураккаб шароитларда, яшаш қийин бўлган даврларда ҳам одамларга санъат мададкор бўлган. Айниқса, кино санъати инсониятни доимо тинчликка, эзгуликка, бирдамликка чорлаб келаётганлиги ҳаммамизга аён. Кинони ҳақиқий маънода тинчлик ва биродарлик элчиси, деб атасак бўлади.

Фестивалнинг яна бир аҳамиятли томони шундаки, унда қатнашаётган барча Мустақил Давлатлар Ҳамжиҳатлигига кирадиган республикаларнинг кинокомпания раҳбарлари ҳамкорлик тўғрисида махсус шартномани имзоладилар. Бу барча республикалар кинематографчилари учун, миллий кино ривожи учун муҳим ҳужжат бўлди. Шунингдек, битимга имзо чеккан барча кино раҳбарлари давлат бошлиқларига, ўз мамлакатларининг ҳукумати ва парламентига қарата миллий кино маданиятини сақлаб қолиш учун зарур чора тадбирлар кўришга даъват этувчи «Тошкент декларацияси»ни қабул қилдилар. Бу тобора таназзулга юз тутаётган кинони асраб қолишда муҳим аҳамиятга эга. Чунки мустақил республикалар киночилари бир-бирларига ёрдам бериб, ўзаро бир-бирларини қўлламасалар, керакли тадбирларни тезроқ белгиламасалар тикланиш ва ривожланиш жараёни анча оғир кечади. Гапнинг очиғи, ҳозир ишлаётган киноларимизни хорижий мамлакатлар деярли сотиб олаётгани йўқ. Бундан кўз юммайлик-да энди! Шундай экан, Россия, Украина, Литва, Ўзбекистон ва бошқа республикалар янги бадиий фильмларни ўзаро сотиб олмасалар, боши берк кўчадан чиқишимиз қийин. Сабаби, мазкур республикалар киноси узоқ йиллар давомида бир-бири билан ҳар жиҳатдан узвий боғлиқ бўлган. Ҳамон киностудиялар учун керакли техник асбобларни Белорус ёки Россиядан оламиз. Хориждан олишга маблағ йўқ.

— Мэлис ака, сиз бадиий раҳбарлик қилаётган «Ватан» киностудиясида яратилган қандай бадиий фильмлар фестивал кўригига тақдим этилди?

— Фестивалга асосан учта бадиий лентани тавсия қилдик. Булар истеъдодли ёш режиссёрлар Зулфиқор Мусоқовнинг «Абдуллажон» фантастик комедияси, Рашид Маликовнинг «Қирққулсқлар сири» фалсафий ривояти ҳамда кинодраматург Рихсивой Муҳаммаджоновнинг илк режиссёрлик иши «Олтин девор» комедиясидир. Бу фильмлар томошабинлар ва хорижлик кино мутахассисларининг ижобий баҳоларини олди.

— Кинофестивал кўнгилдагидек ўтди, деб ўйлайсизми?

— Агар узоқ танаффусдан сўнг ва мураккаб бозор иқтисодиёти шароитини ҳисобга олиб баҳолайдиган бўлсам, фестивал яхши ўтди. Ҳозирги иқтисодий танг шароитда бундан ортиқ бўлмайди. Энг муҳими, Тошкент кинофестивали қайта тикланди, жаҳоннинг тинчлик ва биродарлик минбарларидан бирига айланди. Ишончим комилки, кейинги ўтадиган фестиваллар руҳи албатта, баланд бўлади.

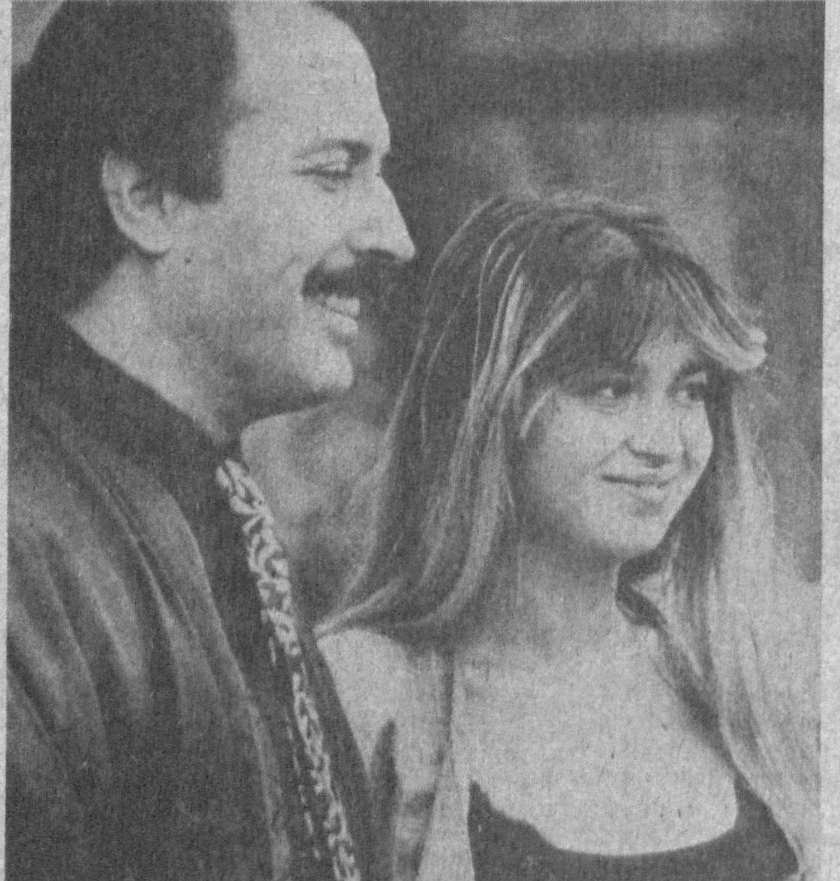

Анвар ЖЎРАБОЕВ:

ФЕСТИВАЛ САБОҒИ

Фестивал давомида унинг матбуот маркази қизғин ижодий фаолият кўрсатди. Марказнинг «Матбуот ахбороти» ва кинофестивал бош дирекцияси нашри «Кинофестивал йўлдоши» мунтазам чиқариб турилди. Марказнинг асосий иш жараёни ҳақида «Халқ сўзи» ва «Народное слово» газеталари бош муҳаррири, кинофестивал матбуот маркази бошлиғи Анвар ЖЎРАБОЕВ мухбиримизга қуйидагиларни гапириб берди:

— Мен олдинги фестивалларда мухбир сифатида қатнашган эдим. Бу гал матбуот марказига раҳбарлик қилиб билдимки, фестивални ҳар жиҳатдан тўлиқ ёритиш жуда мураккаб иш экан. Ҳар бир фестивал нашрини 3—4 тилда чиқаришнинг ўзи бўлмайди, албатта. Фурсатдан фойдаланиб, марказда ғайрат билан ишлаган ҳамкасбларимга катта миннатдорчилик билдираман.

Бу сафар барча матбуот конференцияларини ўзбек тилида олиб бордик. Ҳар бир конференция қизғин баҳс-мунозараларга бой бўлди. Унда дунёнинг кўпгина мамлакатларидан келган кино мутахассислари ва журналистлар фаол қатнашдилар.

Фестивал биз, ўзбек журналистларига шу жиҳатдан сабоқ бўлдики, энди хорижий тилларни имкон етгунча тезроқ ўрганишимиз шарт экан. Масалан, инглиз, француз, ҳинд, хитой тилларини яхши билганимизда эди, суҳбатларимиз, мақола ва тақризларимиз янада сермазмун ҳамда қизиқарли бўларди. Мен буни ўз тажрибамдан келиб чиқиб айтаяпман. Келгуси фестивалларда журналистларни жалб этишда айнан шу жиҳатларини ҳисобга олиш керак деб ўйлайман.

Энг муҳими кинофестивал республика матбуотида анча кенг ва мазмунли ёритилди. Бу журналистлар ишининг кинематографчиларникидан қолишмаслигини яна бир бор исботлади.

Варша УЗГАУНКЕР (Ҳиндистон)

ТУШ ҲАЁТ ЭМАС

Бу галги кинофестивалга машҳур экран юлдузлари кам ташриф буюрган бўлса-да, лекин мухбирлар навбатда туриб суҳбат қиладиган таниқли киноактёрлар анчагина эди. Улардан айримлари аллақачон ўз мамлакатида юлдуз бўлишга улгурган. Айримлари мамлакатдан ташқарида ҳам маълум бўлиб, киноюлдуз бўлишга даъвогарлик қилмоқда. Ана шундай истеъдодлардан бири ҳиндистонлик актриса Варша Узгаункер. У томошабинларга ўзбек ва ҳинд кинематографчилари ҳамкорликда яратган «Овчи» бадиий фильми орқали яхши таниш.

— Мен ҳиндистонлик кинорежиссёр Умеш Меҳра ва ўзбек кинорежиссёри Латиф Файзиев биргаликда ишлаган мазкур фильмда бош қаҳрамонлардан бири Чанчал образини яратганман, — дейди суҳбатни бошлаб берган актриса. — Яна бир бош қаҳрамон Шанкар образини таниқли актёр Медхун Чакраборти ижро этган. Уни ўзбек томошабинлари ниҳоятда ҳурмат қилишларини кўриб севиндим. Бу актёр менга ҳам ёқади. У билан бирга роллар ижро этишни орзу қиламан. Чунки у ҳозир фақат Ҳиндистонда эмас, балки жаҳоннинг ёрқин кино юлдузларидан бири.

— Сиз ҳам ўзингизни юлдуз ҳисоблайсизми?

— Мен фақат даъвогарман. Лекин юлдуз бўлиш учун кино соҳасида тинимсиз тер тўкаяпман. Ахир келгусида машҳур актриса бўлмасам, унда Бомбейга келиб нима қилдим.

— Аслида Ҳиндистоннинг қайси штатидансиз?

— Ҳиндистонликлар ҳақиқий Ҳиндистон деб атайдиган Гоа штатида туғилганман. У бир томони Ҳинд океани, иккинчи томони пальмазорлар билан ўралган гўзал ўлка. Гоани бир марта кўрган одам, худди жаннат боғларида юргандек ҳис қилади.

— Агар мумкин бўлса, оилангиз ҳақида сўзлаб берсангиз.

— Отам Гоада 18 йилдан буён қишлоқ хўжалик вазири. Онам уй бекаси. Оилада уч қизмиз. Бир синглим врач. Лекин отам актриса бўлишимга анча қаршилик кўрсатди. Мен эса қароримни қатъийлигини айтиб, Бомбейга келдим. Бир-икки фильмда иштирок этганимдан сўнг омадим юришиб кетди. Масалан, мазкур кинофестивалга мен турли образлар яратган саккизта фильм тақдим этилган. Улар орасида ҳиндистонликлар севиб томоша қилаётган «Тилла занжир», «Асал ойи», «Сут қарзи» сингари фильмлар бор. Ижодий ишларим муваффақиятли кетаётганлигини ҳисобга олиб, ҳали турмушга чиқишга эрта деб ўйлайман. Чунки кўп актрисалар турмуш қургач, кинодан узоқлашади. Мен барибир яхши оила қуришни, фарзандлар кўриб, уларни тарбия қилишни орзу қиламан.

— Кинода кўпроқ қандай образлар яратишни хоҳлайсиз?

— Мен комедия ва трагедияда роллар ижро этишни истайман. Лекин асосий ниятим тарихий фильмларда ўлмас қаҳрамонлар қиёфаларини яратиш. Кучли ва иродали аёллар образларини томошабинни ҳайратга солар даражада ижро этиш.

— Адабиётга қизиқасизми?

— Албатта. Шеърни ўқишдан кўра эшитиш ёқади. Агар ўша шеър қўшиқ бўлса, яна яхши. Чунки Ҳиндистонда барча телепрограммалар шеър ўқиш билан бошланади. Шунингдек, насрий китобларни (яхшиларини, албатта) ҳам севиб ўқийман.

— Тушга ишонасизми?

— Биласизми, Тошкентга келгандан буён тушимда кўпроқ она юртим Гоани кўрдим. Аслида хосиятли ва таъбирли тушлар кўраман. Лекин туш ҳаёт эмас...

— Улуғ шоир ва шоҳ Мирзо Бобур ҳақида нималарни биласиз?

— Тўғриси, шоҳ Бобур ҳақида китоблардан ўқиганман. У азамат ва адолатли шоҳ бўлган. Бобурийларни Ҳиндистонда ҳамиша ҳурмат билан эсга олишади. Фестивал кунлари Самарқандга борганимдан сўнг Бобурдек буюк ва тарихий инсонни жаҳонга берган ўзбеклар юртига меҳр-муҳаббатим янада ортди. Ўзбекистон катта эъзозга ва юракда бир умр асраб юришга арзийдиган юрт экан.

Саҳифани махсус мухбиримиз Ашурали Жўраев тайёрлади

ЮЛДУЗИ ПОРЛАГАН

Қутлаймиз!

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚ АРТИСТИ ИКРОМА БОЛТАЕВА 75 ЁШДА

Ўзбек театр санъатида ўзига хос ўрни бўлган бу актрисанинг юриш-туриши, гап-сўзларига қараб, унинг 75 баҳорни қаршилаганига ҳеч ишонгинг келмайди. Икрома опанинг ўзи ҳам муқаддас санъат даргоҳида иш бошлаганига салкам эллик йил бўлиб қолганига ҳайратда: гўё кечагина театр остонасига қадам қўйгандай. Йиллар эса бетўхтов ўз ишини қилаверади. Қарабсизки, кеча театр остонасига қадам босишга иймaниб турган ёшгина актриса бугун бутун бир санъаткорлар жамоасининг онахонига айланди. И. Болтаеванинг қутлуғ тўйи муносабати билан мухбиримиз Ҳамза номидаги театрнинг бир гуруҳ актёрлари ҳузурида бўлиб, у киши ҳақидаги фикрлари билан ўртоқлашишни илтимос қилди.

Раҳсин ИБРОҲИМОВА, Ўзбекистон халқ артисти: Икрома опам билан биринчи марта «Йўлчи юлдузи» спектаклида бирга чиққанман. Улар бойнинг жияни Зеби, мен Гуласални ўйнардим. Ўшандан буён деярли барча спектаклларда биргамиз. Икрома опамнинг актёр сифатида энг катта фазилатлари шундаки, ролни катта-кичикка ажратмайдилар, яъни рол танламайдилар. Режиссёр қандай рол топширишидан қатъи назар, бор имкониятларини ишга солиб ижод қиладилар. У кишини ҳозирги кўп ёшлар ҳавас қиларли даражада меҳнаткаш, изланишдан ҳеч чарчамайдилар. Муҳими, ҳаммадан маслаҳат сўрайдилар.

Сизга айтиб қўяй: актёрнинг юлдузи чарақлаган бўлиши керак. Лекин бу ҳаммага ҳам насиб қилавермайди. Икрома опам худди шунақа — юлдузи порлаганлардан: саҳнага чиққан заҳоти залга жон киради, томошабинни бирпасда ўзига тортиб кетади, саҳнага, қолаверса, бутун томоша залига нур бағишлайдилар. Қандай характерли рол ижро этишларидан қатъи назар, саҳнага илиқлик олиб кирадилар. Мен ўзим кўп гувоҳ бўлганман. Ҳатто гастролларда юрган пайтларимизда бўладиган томошабинлар билан ўзаро очиқ суҳбатларда ҳам ҳар икки томон ўртасидаги бегоналикнинг кўтарилишига ёрдам берадилар. Икрома опамнинг чеҳраси ҳамиша очиқ, бирпасда истараси иссиқ бу аёл одамларнинг ишончига кирадилар, бир сўз билан айтганда, қалбларидаги кафтларида турадилар. Янаям аниқроғи, у кишида худо берган ҳарорат тафти бор.

Икрома опа неча йиллар театримизда жамоатчилик вазифаларида ҳам ишладилар. Театр жамоасининг бошини қовуштириб келадилар. Мен у кишини театрдан ташқарида ҳам умуман тасаввур қилолмайман: ҳақиқий жонкуяр инсон. Ўрни келганда яна бир нарсани айтиб кетай. Ҳаммамизда ҳам ҳар хил ҳолат бўлади, яъни баъзан очиғини бировга айтишга андиша қиламиз ёки бошқа бир нарсаларнинг хаёлига борамиз... Лекин Икрома опа, ҳақиқатни гапиришдан чўчимайдилар.

Ҳам ажойиб санъаткор, ҳам меҳрибон аёл бўлган бу инсоннинг матонатига қойил қолмай иложингиз йўқ.

Икрома опа, ҳамиша шундай юринг, бизлар ҳам, бизлардан ёшлар ҳам сизга ҳамиша ҳавас билан қарайлик.

Толиб КАРИМОВ, Ўзбекистон халқ артисти: Икромахонимнинг санъатда босган қадамлари узундан-узоқ. Бир нарсага тан бераман: ёшларига қарамай, интизом, ўз ишига муносабат, санъатга фидойиликка келганда ҳаммага ўрнакдир. Қачон изласак — жойларида, гастролларда ҳам, учрашувларда ҳам ҳозир нозирлар, баҳона, сабаб қидирмайдилар. Биздан олдинги устозлардан ўрганганларини ўргатадилар. У кишининг яна бир хислатларига ҳамиша тан бераман: репетиция пайтларида ўзларидан анча ёш актёрлардан ҳам маслаҳат сўрайдилар. «Болам, қалай, ўхшадими?» Агар бирор фикр айтсангиз, ўшани машқ қилиб, яна қайтадан қандай чиққанини сўраб, тузатишга ҳаракат қиладилар. Очиғи, ҳозирги баъзи ёш актёрларимизга бирор маслаҳат билан мурожаат қилсангиз, энсаси қотади: уларга гўё ақл ўргатгандек оғир ботади.

Ажойиб Икромахонимиз ҳаммага бирдай муомала қиладилар. Ҳатто оилаларимиз ҳам доим у кишининг эътиборида. Қанийди, ҳамма санъаткорларимиз Икрома опага ўхшаб камтар, меҳнатсевар бўлсалар.

Энг муҳими, улар ниҳоятда оққўнгил инсон, худди Замира Ҳидоятовага ўхшаш. Шунинг учун улар ижро этган Фармонбиби ҳам ўзига хос. Ҳаммамиз шундай қутлуғ ёшга етиб, эл ҳурматига сазовор бўлиб юрайлик.

Марат АЗИМОВ, режиссёр: аввало, Икрома опа билан саҳнада кўп спектаклларда бирга ўйнаганмиз. Мана, ҳозир энди режиссёр сифатида у киши билан бирга ишлаяпман. Мен қўйган аксарият спектаклларда, масалан, «Нажот истаб», «Хотинлар гапидан чиққан ҳангома», «Ер ёнганда» кабиларда оналар образини маромига етказиб ижро этиб келмоқдалар. Мана шу уч спектаклда уч хил характердаги оналар образи бор ва Икрома опа ҳар бирини ўзига яраша ўйнадилар. Очиғи, улар билан ишлаш яхши. Чунки ниҳоятда камтар, меҳнатсевар ва интизомли актёр сифатида ҳамиша ўз вазифаларига сидқидилдан ёндашиб келадилар.

Етмиш беш ёшни қаршилаган актрисамиз олдида, умуман, театрнинг барча бўғин актёрлари олдида қарздормиз. Чунки улар айни ижод қиладиган пайтларида яхши асарлар йўқ. Қанийди, драматургларимиз мана шундай йирик санъаткорга бағишлаб ҳақиқий миллий ўзбек аёллари образи акс эттирилган асарлар ёзишса ва биз уларни саҳнага қўйсак. Ўйлайманки, орзумиз амалга ошади. Икрома опа ҳали яна кўп ажойиб роллари билан томошабинларни хушнуд этадилар. Умрлари узоқ бўлсин, ҳамиша шундай бардам, қувноқ юрсинлар.

Гулчеҳра ИБРОҲИМБЕКОВА, актриса: Икрома опа ҳам холам, ҳам устозим сифатида мен учун айниқса қадрлидир. Мени шу соҳага у киши етаклаб келганлар. Улар ўйнаган ролларни кейин мен ўйнадим. Икрома опамга ҳар томонлама ҳавас қилса арзийди. Биз Қашқадарёда гастролда бўлиб қайтганимизда, бунга яна бир бор ишонч ҳосил қилдим. Лекин очиғини айтсам, халқ Икрома опани шу даражада яхши кўришини билмас эканмиз. Учрашувларимиз тўйга айланиб кетди. Ўша ерда бир мақола чиқиб (мен Икрома опа ҳақида фикр юритгандим), унга «Худди онамдай» деб сарлавҳа қўйишган экан. Ростдан ҳам шундай. Онамни ҳам ўзлари тарбиялаб узатганлар, мен ҳам 17 ёшимдан қўлларида, қанотлари остида ўсдим.

Устозим ва иккинчи онамга соғлиқ тилайман, умрларига умр қўшилсин, бизларга ҳам уларнинг ёшларини берсин. Халқимизни яна янги роллари билан хурсанд қилаверсинлар.

Биз ҳам юқоридаги эзгу тилакларнинг барига қўшиламиз. Ҳурматли Икрома опа, ҳамиша ҳозиргидай тетик, бардам ва қувноқ бўлинг, санъатингиз завол кўрмасин!

ЯНГИ СПЕКТАКЛ

«НОДИРАБЕГИМ»

Ўзбек классик шеъриятининг улкан намояндаси, хассос шоира Нодира таваллудининг 200 йиллигига тайёргарлик қизғин кетаётган шу кунларда Муқимий номидаги ўзбек давлат мусиқий театри жамоаси катта умидлар билан бошлаган ижодий ишини ниҳоясига етказди. Санъаткорлар шоира тўйига муносиб туҳфа тайёрладилар. 7 октябр куни театр жамоаси ўзининг ана шу совғасини томошабинлар ҳукмига ҳавола этди. Бу ерда театрга ижодий ҳамкорлик учун таклиф этилган режиссёр, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Баҳодир Йўлдошев саҳналаштирган «Нодирабегим» (Фиғон) спектаклининг жамоатчилик кўриги бўлиб ўтди. Марҳум Туроб Тўла асари асосида саҳнага қўйилган бу спектакл безакларини рассом, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Георгий Брим ишлаган, мусиқа муаллифи Фарҳод Олимов. Спектаклга Ўзбекистон халқ артисти Наби Халилов дирижёрлик қилмоқда.

Нодира ҳаётининг энг сўнгги кунлари ҳақида ҳикоя қилувчи бу фожиадаги асосий ролларни З. Бойхонова, М. Азизов, М. Каримова, Т. Бекназаров, А. Салимов, М. Отажонов, Ф. Аҳмедов, Г. Мирзажонова, А. Бекжонов, Р. Маъдиев, Ф. Умарова, С. Пўлатов, Р. Солиҳов ва бошқалар ижро этмоқдалар.

СУРАТДА: спектаклдан бир кўриниш.

С. МАҲКАМОВ сурати

УЛУҒЛАР ХАЛҚНИ БИРЛАШТИРАДИ

Ғамим сиздан мерос,
Нодирам даврон,
Шаъмим сиздан мерос,
Нодирам даврон,
Камим сиздан мерос,
Нодирам даврон...

Ўзбекистон халқ шоираси Ҳалима Худойбердиеванинг юқоридаги ажиб сатрлари «Қизил тонг» ишлаб чиқариш бош корхонаси маданият саройида улуғ шоиранинг 200 йиллик таваллудини нишонлаш учун тўпланган барча хотин-қизлар туйғуларига ҳамоҳанг жаранглади. Жумҳурият хотин-қизлар қўмитасининг ташаббуси билан ташкил этилган бу адабий-мусиқали кеча «ўзбекнинг бундай 200 йил муқаддам ёнган шаъми» шуълалари бугунги кунда ҳам қалбимизни, онгимизни, шууримизни ёритаётганлигини, Нодира ғазаллари туну кун биз билан ошно эканлигини яна бир карра исботлади. «Улуғлар халқни бирлаштиради, — деди кечани оча туриб шоира Ҳалима Худойбердиева. — Аёл шеъриятини бундан 200 йил бурун момоларимиз-ки, шу қадар юксакликка кўтарган экан биз бундан такрор ва такрор қувонмоғимиз керак».

Шунингдек олима, филология фанлари доктори Маҳбуба Қодированинг чиқиши, Ўзбекистон телерадио компанияси мақомчилар ансамблининг Нодира ғазаллари билан ижро этиладиган қўшиқларининг гўзал сеҳри кеча қатнашчиларида катта таассурот қолдирди. Кечада шоиралар Гулчеҳра Жўраева, Қутлибека Раҳимбоева, Шарифа Салимова, Муножот Нурматова шоирага бағишланган шеър ва мухаммасларини ўқиб беришди.

С. ШАРИФА

ХОТИРАДАН ЎЧМАЙДИ

Бир ҳафта давом этган Осиё, Африка ва Лотин Америкаси мамлакатларининг ўн биринчи халқаро Тошкент кинофестивали кеча ниҳоясига етди. Бир ҳафта давомида республикамиз пойтахти Тошкентда киночиларнинг ҳақиқий байрами бўлиб ўтди. Ушбу фестивалда жаҳоннинг қирқдан ортиқ мамлакатларидан келган таниқли кино арбоблари, киношунослар ва санъат оламига энди кириб келаётган ёш истеъдодлар иштирок этдилар. Бир жиҳатдан қараганда фестивал олдинги кино анжуманларга нисбатан жиддий байрам тусини олмагандек туюлади. Балки шундайдир. Лекин ҳамма гап шундаки, мустақил республикамизда биринчи марта мустақил кино анжуман ўтказилди. Шундай экан, унинг муваффақиятлари билан бир қаторда камчиликлари ҳам бўлиши табиий. Лекин ҳақиқий мустақиллик шукуҳи олдида бундай камчиликлар деярли билинмади.

Фестивалга асосан уч қитъа кинематографчилари томонидан яратилган саксонга яқин асардан 14 таси конкурс учун танлаб олинди. Бу асарларни баҳолашда таниқли кинорежиссёрлар ва мутахассислардан иборат нуфузли ҳакамлар ҳайъати ишлади.

Кинофестивал шуниси билан эсда қоладики, у фақат киночиларни эмас, балки уч қитъанинг санъати ва маданиятини яқинлаштиради. Халқларни тинч-тотув яшашга ва б203одарликка даъват этади. Ҳар бир мамлакатдан келган меҳмонлар Ўзбекистоннинг саховатли кузини кўриб, халқимизнинг меҳмондўстлигига гувоҳ бўлиб бу юртни қалбларида бир умрга асраб юрсалар ажаб эмас. **[Фестивал якуни ҳақидаги ҳисоботни ҳафталикнинг кейинги сонида ўқийсиз].**

СУРАТДА: халқаро Тошкент кинофестивалининг ҳакамлар ҳайъати аъзолари: ҳайъат раиси Х. Норлиев (Туркманистон), Салоҳ Абу Сейф (Миср), Умеш Меҳра (Ҳиндистон), Юкиги Синадо (Япония), Омар Лутфи Мете (Туркия), Альберто Кортес (Мексика), Қамара Камолова (Ўзбекистон).

Фестивалга оид суратларни С. МАҲКАМОВ олган

АДАБИЙ МАСАЛАЛАР КЎРИЛДИ

Шу йилнинг 9 октябрида Ўзбекистон Адиблар Иттифоқининг навбатдаги раёсат йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилишда асосан уч масала: Туркия сафари таассуротлари, Абдулла Қаҳҳор юбилейи ҳисоботи, Бухорода ўтказилган Насриддин Афанди кунлари якуни кўриб чиқилди. Биринчи масала юзасидан ЎЗ РАИ раиси Эркин Воҳидов сўзга чиқиб, биздан бир неча шоирлар Туркия Ёзарлар бирлигининг таклифига биноан Анқара ва Истанбулда бўлганлигини айтиб ўтди. «Бир қатор расмий учрашувлардан сўнг адабий алоқаларни мустаҳкамлаш йўлида протокол имзоладик, — деди Эркин Воҳидов. — Шу мақсадда йил мобайнида биздан учта, улардан учта ижодкор бориб-келиб, адабий жараёнлар билан бевосита танишиш имкониятига эга бўлади. Чунки Туркияда бўлиб ўтган «Улусларaро шеър шўланида» 21 та мамлакатдан вакил қатнашган бўлса, бу анжуман адабиётлар дўстлиги халқлар ўртасидаги катта дўстликка ҳар доим асос бўлиб келганлигини яна бир карра исбот қилди. Бу анжуман келаси йили Олмаотада, 1994 йили Тошкентда ўтказилади. Ўн беш моддадан иборат протоколда ҳар икки томонни қизиқтирган адабий масалалар иложи борича қамраб олинди. Сафаримизга Туркия матбуоти катта ўрин берди. Шунингдек, «Диёнат вақфи»да бўлиб, у ердаги мутасаддилар билан «Матбаа — тижорат» ширкатини қуриш ҳақида ҳам келишиб олдик. Таъминот улардан, жой биздан бўлди. Умуман, жаҳон империализмининг сиёсати туфайли туркий халқлар бир-биридан узоқлашиб кетган эди. Энди адабий ва маданий алоқалар ила яна қайтадан халқларимизнинг яқинлашув пайти келди».

Иккинчи масала юзасидан Ўзбекистон халқ ёзувчиси Саид Аҳмад гапирди. Жумҳуриятимизда кечаётган иқтисодий буҳронлар халқнинг юрагидаги адабиётга бўлган ташналикни сўндирмаганлигини, Абдулла Қаҳҳорнинг ижодий кечаси жуда файзли кечганлигини таъкидлади.

— Назаримда, — деди — Озод Шарафуддинов. — Абдулла Қаҳорнинг 85 йиллиги маросими адабиётнинг тақдири ҳақидаги анжуманга айланиб кетди. Нима қилсак адабиётни сақлаб қола оламиз? Ана шу саволга жавоб топишга уриндик. Оғриқли ўйлар дилимиздан тилимизга кўчди. Аммо бир нарсани минг таассуф билан гапиришга тўғри келадики, бу тарихий кеча телевидениега ёзиб олинмади. Бундай юбилейларни бошдан-оёқ тасвирга тушириш халқимизнинг келажаги учун жуда асқотадиган, вақтлар келиб кўзга суриб кўриладиган ноёб хотираларга айланиши мумкинлиги наҳот ҳеч кимни ташвишлантирмаса?

Шунингдек, навбатдаги юбилейлар бўйича тузиладиган комиссияларни ҳар иккала ёзувчилар ташкилотлари биргаликда ташкил қилишлари хусусида фикрлашиб олинди. Сўнгра учинчи масала юзасидан Нортўхта Қилич тўхталиб, ЎЗ РАИ қисқа муддат мобайнида ўнга яқин салмоқли адабий-ижодий тадбир ўтказганлигини эслатиб ўтди. Бу тадбирларни жамоатчилик мамнуният билан кутиб олди. Бухорода ўтказилган кулги кунлари муваффақият билан ўтди, бундай тадбирни фақат Бухоронинг ўзи билан чеклаб қўймай балки, уни жумҳурият бўйлаб кўчма кулги кунларига айлантирсак, янада яхши бўлади, деб таклиф киритди Нортўхта Қилич.

Раёсат кенгашида адибларга ғамхўрлик кўрсатиш, конституция лойиҳаси тарғиботи ва бошқа ташкилий масалалар ҳақида ҳам фикрлашиб олинди.

Ш. САЛИМОВА

МАДАНИЙ-МАЪРИФИЙ АЛОҚАЛАР

СУРАТДА: туркиялик меҳмонларни кутиб олиниши.

Н. МУҲАММАДЖОНОВ суратга олган.

Мустақиллигимизни биринчилар қатори муборакбод этган Туркия давлати бизни қўллаб-қувватламоқда. Бу ҳол ўзаро алоқаларда намоён бўлмоқда. Ҳар икки давлат ўртасидаги иқтисодий, ижтимоий, маданий-маърифий соҳалардаги алоқалар кенг кўламда олиб борилмоқда. Куни кеча Туркия маданият вазири муовини, илмий тадқиқот департаменти бошлиғи ўринбосари Яҳё афанди Оқсўй раҳбарлигидаги маданият ходимлари Ўзбекистон маданият ходимлари малакасини ошириш институтида меҳмон бўлишди. Уларнинг диёримизга сафаридан кўзда тутилган мақсад ҳар икки давлат ўртасидаги маданий-маърифий алоқаларни ривожлантириш, миллий анъаналар, халқ ҳунармандчилиги, санъатнинг наққошлик, ўймакорлик, зардўзлик, рақс, мусиқашунослик каби яна бир қатор турлари билан яқиндан танишиш ва буни хорижда тарғиб қилишдан иборатдир. Меҳмонлар 10 кун мобайнида жумҳуриятимизнинг Самарқанд, Жиззах, Қашқадарё вилоятларининг шаҳар ва қишлоқларида бўлиб, халқ амалий санъати намуналари билан яқиндан танишишди.

Учрашувни институт ректори Сирожиддин Каримов очиб, институт ҳаёти, унда меҳнат қилаётган профессор ва ўқитувчилар амалга ошираётган ишлар, режалар хусусида меҳмонларга тўлиқ маълумот берди. Ўз навбатида туркияликлар вакили Яҳё афанди Оқсўй ҳам Туркиянинг серқирра маданияти, санъати тўғрисида маъруза қилди. «Ипак йўли — маданият йўли. Биз халқимиз тарихи, маданияти, мусиқасини бир-биримизга таништиришимиз ва алоқаларни янада ривожлантиришимиз лозим. Турк ва ўзбек халқларининг тили, дини, эътиқоди бир. Биз бунга амал қилишимиз ва ўзаро алоқаларни кенгайтиришимиз лозим», — деди у ўз нутқида.

Шундан сўнг институтнинг бир қатор профессор ва ўқитувчилари ҳамда туркиялик меҳмонлар ўртасида самимий суҳбатлар бўлди. Ҳар икки томон келгусида мутахассислар ... бошлаш борасида ҳам келишиб олдилар.

Учрашув сўнгида меҳмонларга рамзий совға сифатида ўзбекнинг миллий дўпписи ҳамда президент Ислом Каримовнинг яқинда босмадан чиққан «Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли» номли китобчаси, институтнинг профессор ва ўқитувчилари томонидан чоп этилган ўқув қўлланмалари топширилди. Меҳмонлар институт ҳаёти билан яқиндан танишдилар.

А. СУЛАЙМОНОВ

ҲУРМАТЛИ МУШТАРИЙЛАР!
ОБУНА ВАРАҚАСИНИ БЕХАТО ТЎЛҒАЗИШГА ҲАРАКАТ ҚИЛИНГ!

Агар обуна «Матбуот уюшмаси» агентлигида расмийлаштирилган бўлса, касса аппаратининг муҳри, алоқа бўлимларида расмийлаштирилганда эса тақвим штемпели, албатта, бўлиши керак.

Бу ҳолда обуначиларга абонемент билан бирга пул қабул қилинганлиги ҳақида квитанция берилади.

АЗИЗ ОБУНАЧИ ЎРТОҚЛАР!

Газета ва журналларга обуна варақчасини сиёҳли ручкаларда хатосиз, сўзларни қисқартирмасдан ва тушунарли қилиб тўлғазинг.

Обуначи ўз турар жой манзилгоҳи, насаби, исми ва отасининг исмини аниқ ёзиши талаб этилади.

Обуна варақчасидаги «ПВ-Жойи» деган ёзувли катакларни алоқа бўлинмалари ва «Матбуот уюшмаси» агентликлари ходимлари тўлғазади.

ХАТТОТЛАРНИНГ ИЛК КЎРГАЗМАСИ

Минг афсуслар бўлсинким, асрлар давомида гуллаб-яшнаб, авлоддан-авлодга мерос қолиб, равнақ топиб келган хаттотчилигимиз сўнгги йилларда таназзулга юз тутган. Ўтган эллик-олтмиш йил мобайнида бу санъат деярли унутилди. Бу ҳақда шу йил давомида мазкур ҳафталикда бухоролик шоир Садриддин Салимовнинг «Сўнгги хаттот» ҳамда Р. Жуманиёзов ва Б. Жуманиёзовнинг «Хаттотлик мактаби очилса» мақолалари эълон қилинди. Бу мақолалар йўқолиб бораётган нодир санъатнинг сўнгги нидоларидай туюлди кишига. Яқинда Урумчи шаҳрига борганимда, ўзимизда анчагина унутилаёзган ўзбек хаттотчилигининг довруғи бутун оламда жуда машҳур эканлигига гувоҳ бўлдим.

Суҳбатдошим оддий ва камтарин инсон, машҳур рассом ва хаттот, Шин-Жон санъат олий ўқув юртининг ректори, профессор Ғози Аҳмад Бухоро тарихи билан бирга Бухоро хаттотлик мактаби тўғрисида қизиқарли мулоҳазалар айтди. Гап орасида: «Ватанга қайтганингиздан кейин, менга бухоролик ёш хаттотларнинг бирор парча асарини жўнатсангиз, деб илтимос қилди.

Дарҳақиқат, хаттотлик бу ерда жуда ривожланган ва равнақ топиб бораётган санъат экан. Газета ва журналлар борки, хаттотлар фаолиятига катта эътибор билан қарайди, улар ижодидан доим намуналар бериб боради. Урумчи адабиёт ва санъат намояндалари Бирлашмасининг фаол иш олиб бораётган хаттотлар жамиятига машҳур хаттот Ҳошур Али бошчилик қилади. «Қутадғу билик», «Қуръони карим»нинг ажойиб нусхалари ва «Робия Сайидин» номли достон китобларининг муқовалари унинг ижоди экан.

Уйғур дўстларимиз хаттотликни ривожлантириш йўлида тинмай изланишади, маданиятга алоқадор мутасадди давлат идоралари эса уларни доим қўллаб-қувватлаб, рағбатлантирар экан. Ҳар бир хаттотнинг ўз услуби, ўз йўли бор. Шунингдек, ҳар бир хаттотнинг ўз мухлислари бор. Ўзининг бетакрор, ажойиб услубига эга иқтидорли хаттот Ниёз Карим Шарқийнинг ижодига қойил қолмай илож йўқ. Бир неча олий ўқув юртларида хаттотликдан сабоқ берадиган тиниб-тинчимас бу йигитнинг ғайрати ҳайратланарли. Хитой мамлакати бўйича янги матбаа (1978 йилдан кейин) ҳарфларини баҳолаш доимий қўмитаси унинг бир туркум араб алифбоси ҳарфларини олий даражадаги мукофот билан тақдирлаган. У бошланғич мактаб ўқувчилари учун «Уйғурча, қозоқча ва қирғизча хат ёзиш машқи» дарслигининг муаллифидир.

Ниёз Карим Шарқий Ўзбекистонда хаттотликни қайта тиклаш, ривожлантиришга бажонидил кўмаклашиш ниятида эканлигини билдирди.

Умуман, бу соҳада Уйғуристонда олиб борилаётган ҳар бир тадбир диққатга сазовор. Масалан, доимий уюштирилиб туриладиган «Шин-Жонда баҳор» номли хушхат мусобақаси ҳар йили янгидан-янги иқтидорли ёшларни мамлакатга таништиради. Тажрибали уста ва кекса хаттотлар бўлса тадқиқот ишлари билан шуғулланадилар. Бу ўринда Абдулҳақ Ҳошурийнинг икки қисмдан иборат «Уйғур хаттотлиги» китоби ёки Турди Қодир Нозирининг «Хаттотлик ва бадиий адабиёт» каби рисолаларини айтиб ўтиш мумкин.

Хуллас, Ўзбекистонда ҳам хаттотлик санъатини тиклаш ва ривожлантириш мақсадида сентябр ойининг бошларида «Интер-Осиё» корпорациясининг президенти Комилжон Йўлдошев билан Урумчига яна бордик. Урумчи адабиёт ва санъат намояндалари бирлашмаси билан ҳамкорликда Тошкентда илк бор Уйғур ҳуснихат санъати» кўргазмасини ўтказиш борасида битим тузиб қайтдик. Бу кўргазмага кетадиган бутун сарф-харажатларни «Интер-Осиё» корпорацияси ва бизнинг «Тангритоғ» ширкати ўз зиммасига олди. Кўргазма 6—20 октябр кунлари Ўзбекистон Рассомлар уюшмасининг марказий кўргазмалар залида бўлиб ўтади. Ўзбек хаттотлигини қайта тиклаш ва равнақ топтириш йўлидаги илк қадам қутлуғ бўлишига ишонамиз.

Муҳаммад ҲАМРОЕВ,
«Тангритоғ» ташқи иқтисодий алоқалар ширкатининг раиси

ҚОДИРИЙ МУКОФОТИГА ТАВСИЯ ЭТИЛДИ

Абдулла Қодирий номидаги Жиззах давлат педагогика институтида Ўзбекистон халқ ёзувчиси Ўткир Ҳошимов билан учрашув бўлиб ўтди. Йиғилишда ёзувчининг янги романи — «Тушда кечган умрлар» муҳокама қилинди.

Институт проректори, адабиётшунос Қодир Пирматов учрашувни очар экан, Ўткир Ҳошимов ижоди ва унинг янги асари ҳақида батафсил гапирди. Шундан сўнг муҳокамада институт филология факултетининг декани, филология фанлари номзоди Усмон Қосимов, профессор Умарали Норматов, филология фанлари номзоди Ортиқбой Абдуллаев, пединститут ўзбек адабиёти кафедраси мудири, филология фанлари доктори Файзулла Бойназаров, шоира Шарофат Ботирова, толибалардан Г. Қурбонова, М. Турматова роман тўғрисидаги фикрларини билдирдилар.

Муҳокама охирида Ў. Ҳошимов китобхонларнинг саволларига жавоб берди ва ўзининг «Кичик шумликлар» туркумидан намуналар ўқиди.

Мажлис аҳли адибнинг янги романини Абдулла Қодирий мукофотига тавсия этишга қарор қилди.

Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлиги халқ ижоди ва маданий-маърифий ишлари жумҳурият маркази ходимимиз, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Шокир Аҳмедовга волидаи муҳтарамаси

Мамлакат АҲМЕДОВА

вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Ўзбекистон Ёзувчилар Уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси жамоалари ёзувчи Ражаббой ОТА ТУРК (Раупов)га опаси

Мўмина РАУПОВА

вафот этганлиги муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор қиладилар

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси жамоаси ҳафталикнинг собиқ ходими, «Ҳаёт ва иқтисод» — «Экономика и жизнь» журналларининг Бош муҳаррири Исмат Хушевга онаси

ҲИДОЯТ ая

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси таржима ва адабий алоқалар маркази таржимони Ҳасан Тўрабековга онаси

Офият опа КАРИМБЕКОВА

қазо қилганлиги муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор қилади.

Tabani GROUP OF COMPANIES

Адаб, одоб ва одам

...АЙБДОРЛАР ЙЎҚ

МАШИНА ЯРИМ КЕЧАДА ДАРВОЗА олдига келиб тўхтади. Ундан бир аёл тушиб ичкарига кирди. «Жигули» эса ғизиллаганча кўздан йўқолди. Аёл тимирскиланиб ҳовлида нимадир қидирди. Сўнг ётоғига кириб чироқни ёқди. У сархуш эди, оғзидан винонингми, арақнингми ҳиди анқирди. Аммо ҳуши ўзида, гапи жойида эди. Чироқ ёниши билан хотинини кутиб уйқуси келмай ётган эр ўрнидан турди. Кўзлари ўйнаб турган хотинига кўзи тушди-ю ичи музлаб кетди. Гўё аёлнинг оғзидан келаётган ҳид оғунинг эмас, хиёнатнинг ҳиди бўлиб кўринди эрга.

— Шу пайтгача қаерларда санқиб юрибсан?— бақирди эр.

— Тўйга бордик,— деди аёл бепарво.

— Кимникига? Нега ичдинг? Сени ҳозир ким ташлаб кетди?— саволларни қалаштириб ташлади эр.

Хотин ўйга толди. Аниқ жавоб топа олмади. Ҳозир бирор нарса деб эрини тинчитгани билан эртага барибир ёлғони фош бўлишини, кейин оқибати ундан ҳам баттар ёмонлашишини биларди. Йиғлаб эрининг кўнглини эритмоқчи бўлди. Аммо бундан эрнинг қаҳри келди. Ҳозиргина машинада хотинини ташлаб кетган киши хотини ишлайдиган дўконнинг мудири эканлигини, улар қаердадир маишат қилиб келишганини унинг кўнгли аллақачон сезганди. Шунинг учун чидолмайди. Эркаклик шаъни топталгани, ҳақоратланганини чуқурроқ ҳис этган сайин, ўзини боса олмай қолди. Жаҳл устида хотинининг кўксига пичоқ санчди.

Эртаси куни бутун қишлоқ бу воқеадан хабар топди. Аёлни қабрга қўйдилар. Уч фарзанд етимга айланди. Эрни қамадилар. У етти йил озодликдан маҳрум бўлди.

Йигитнинг ота-онаси, қариндошлари суднинг ҳукмидан норизо бўлиб юқори ташкилотларга мурожаат қилдилар, аммо бу мурожаатлар оқибатсиз қолдирилди. Хуллас, жумҳуриятимизнинг чекка бир районида бўлган бу фожиа шундай якун топди. Ва энг ачинарлиси шундаки, жамоатчилик бўлаётган воқеаларнинг барчасини томошабин сифатида кузатди. Гўё шу оила бошига тушган фожиа эртага унинг ҳам бошига тушмаслигига кафолат бордек. Аммо бундай кафолатни ҳеч ким бера олмайди.

Энди ўйлаб кўрайлик. Хўш, бу фожиа қандай келиб чиқди? Унинг бош сабабчиси ким? Шу ерда бир нарсага яхшироқ эътибор беринг, гуноҳкори эмас, сабабчиси. Албатта, дўкон мудири. Аммо ҳозирги биз амал қилаётган қонунга биноан уни айбдор дейишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ. Чунки сотувчи аёл билан ораларида нимаики бўлган бўлса, иккисининг розилиги билан содир этилган. Шундай экан, уни гуноҳкор дейиш мутлақо мумкин эмас. Майли, қонун уни ҳимоя қилсин. Аммо жамоатчилик нега жим? Наҳотки уни қишлоқда муҳокама қилиш, тартибга чақириш мумкин эмас? Ҳаром пул қутиртирган бундайлар эртага яна бошқа бировнинг оиласини бузиши, бундан ҳам каттароқ фожиаларга сабабчи бўлиши мумкин-ку. Мен бу билан халқ ўзича суд қилсин, демоқчи эмасман, худо сақласин, балки фақат одамларнинг сал фаолроқ бўлишини истайман. Халқ кўп нарсага қодир эканлигига ишонаман.

КОМСОМОЛОБОД РАЙОНИ Марказий Фарғона чўлларининг марказида жойлашган. Бу ерда яшаб меҳнат қилаётганларнинг деярли кўпчилиги турли вилоят ва районлардан келган. М. Отажонова ҳам чўлни ўзлаштиришга келганлардан бири эди. Аммо омади юришмади. Эри ўғирлик туфайли қамалиб кетгач, ёмон йўлга кирди. Уйини фоҳишахонага айлантирди.

— Ҳар куни уйимиз атрофини машиналар босиб кетарди,— дейди қўшнилари.— Болаларни кўчага чиқаргани қўрқардик. Мелисага мурожаат қилсак, уларни жиноят устида қўлга туширмагунимизча жавобгарликка торта олмаймиз, қонун шунақа дейишди.

Отажонова ҳар куни турли жойлардан тўрт-бешта фоҳиша аёлларни уйига тўплаб, одамларга қўшиш билан шуғулланган. Қўшнилари тили билан айтсак, «Кооператив фоҳишахона» очган. Энг ачинарлиси шундаки, бу «кооператив» мижозлари ичида обрў-эътиборли кишилар ҳам бўлган.

Ғарбда фоҳишахоналар борлигини биламиз. Бу уларга фавқулодда бир ҳодиса бўлиб туюлмайди. Фоҳишалик айб саналмайдиган жойлар ҳам йўқ эмас. Аммо бизга нима бўлаяпти? Ҳаёси ва ибоси билан дунёни мафтун этган шарқликлар нега ўзлигини йўқотиб бораяпти? Наҳотки бу инқирознинг бошланиши бўлса? Ёки иқтисодий қийинчиликлар шу кўйга солдими бизни? Шу саволларга жавоб излайсану ўйга толасан. Яна ўз-ўзидан юқоридаги савол такрорланади. Жамоатчилик қаерга қараяпти? Нега одамлар бунчалик бефарқ?

Комсомолободликларга раҳмат. Улар бу воқеага лоқайд қарамадилар. Отажонованинг қўшнилари милицияни оёққа турғазишга, керак бўлса ҳаётларини хавф остига қўйиб бўлса ҳам ўзлари бу шармандалик ҳолни олдини олишга муваффақ бўлдилар. М. Отажонова райондан чиқариб юборилди. Шу билан «кооператив» фаолиятига чек қўйилди.

ЯНА БИР ВОҚЕА: А. асли андижонлик. 1983 йилда Мирзачўлни ўзлаштиргани чўлга отланади. Келиб Оқ олтин районидаги «Фарғона» давлат хўжалигига ишга жойлашади. Бу ерда М. исмли қиз билан танишади. Хуллас, иккови турмуш қуришга аҳду паймон қиладилар. Аммо А. уйланган, турмуш ўртоғи Андижоннинг Балиқчи районида истиқомат қилувчи ота-онаси билан яшарди. «Севги» ҳар нарсадан устун келади. У биринчи хотини билан ажрашади. Кейин тўй, бахтли кунлар бошланади. Оилада гўдак йиғиси эшитилганда улар яна ҳам бахтиёр сезадилар ўзларини. Сўнгра яна фарзанд туғилади. Аммо ўша пайтга келиб А.нинг ишлари юришмай қолади. Шунинг учун Андижонга, Комсомолобод районига қайтади. У ерда сув хўжалиги идорасида ишлай бошлайди. Кейинроқ эса уй топиб оиласини ҳам кўчириб келади. Буни қарангки, улар биз юқорида тилга олган «Кооператив фоҳишахона» жойлашган уйнинг хонадонларидан бирида яшай бошлайдилар. Шу уйнинг бошқа бир хонадонида С. исмли аёл ҳам яшарди. У ҳам ўзига тинч эди. Турмуш ўртоғи ва икки фарзанди билан тотув истиқомат қилардилар. А.лар кўчиб келгач, бу икки оила жуда яқин бўлиб қоладилар. Тез-тез бир-бирининг иссиқ-совуғидан хабар олиб туришади. Аммо бу тотувлик узоққа чўзилмайди.

«Кейинги пайтларда эримнинг юриш-туриши ўзгариб қолди. Уйимизга мен йўқ пайтларда ҳам С. келаверарди. Бир куни бир аёл уйга телефон қилиб С. эримнинг бошини айлантириб юрганини, олдини олмасам оқибати ёмон бўлишини айтди. Эътибор берсам, ўша аёлнинг гапи рост экан. Бир куни Сирдарёдан кечаси қайтдим. Уйга келсам С. ўтирибди...» (М.нинг муҳаррирриятга мактубидан).

«Биринчи хотиним билан фарзандимиз турмагани учун ажралганман. Кейин М.ни учратдим. Тўй қилиб, Андижонга олиб келдим. Аммо ота-онам билан яшашни хоҳламади. Сирдарёга қайтиб кетдик. Уларнинг оиласида куёвни ўз измига бўйсиндириб олиш одати бор экан. Аммо мен уларнинг измига тушмадим. Шунинг учун оиламизда кўп жанжал бўларди. Хотиним бўлар-бўлмасга рашк қилаверарди. Комсомолободга келганимиздан сўнг ҳам жанжалимиз давом этди. Бир неча марта Сирдарёга кетиб қолди. Олиб келгани борганимда қариндошлари миниб борган машинамизнинг балонларини тешиб ташлади. Хуллас, сабр косам тўлган. Чидамнинг ҳам чегараси бор...» (А.нинг тушунтириш хатидан).

«Соҳамиз бир бўлгани учун А.нинг олдига кириб турардим. Ҳисобот пайтларида унга ёрдам ҳам берардим. Лекин хотини туҳмат қилиб менинг оиламни бузди, икки боламни етим қилди. Агар А. билан алоқада бўлсам, М. кетиб қолганда олиб келгани эрим билан Сирдарёга борармидик. М. менинг оиламни бузди. Шунинг учун унинг эри А.га турмушга чиқдим...» (С.нинг тушунтириш хатидан).

Уч инсон, бир-бирига зид уч хил фикр. Мен буларнинг бири тўғри, иккинчиси нотўғри демоқчи эмасман. Балки ҳаммасининг ҳам заминида оз бўлса-да ҳақиқат бордир. Аммо бир нарсани яхши биламан. Икки оила бузилди. Тўрт гўдак етим қолди, тирик етимга айланди. Суд ҳали А. ва М.нинг никоҳини бекор қилгани йўқ, аммо А. ва С. бирга яшаяпти.

— Мен ажрашмоқчи эмасман,— дейди М.— Эрим бир кун барибир қайтади.

— Ҳеч қачон қайтмайман,— дейди А.— Мен С. билан яшайман. Қарорим шу.

Оила расмий равишда ажралмагану аммо мулк жанжали бошланиб кетган.

— Мени уриб жароҳат етказган,— дейди М.— Анча пайт касалхонада ётдим. Лекин ҳеч ким дардимни эшитишни хоҳламайди. Яшашим учун шароит йўқ. Уйдаги барча юкларни эрим уйига олиб кетиб қолган. Шунинг учун Сирдарёда, отамникида яшашга мажбур бўлаяпман.

А.нинг гапига қараганда юкларнинг асосий қисмини М. олиб кетган. Қўшниларнинг айтишича эса, ҳар иккови ҳам юк олиб кетган.

Бу оилавий жанжалга ҳакамлик қилмоқчи эмасмиз. Аммо қўшнилар билан гаплашганимда, М.нинг одобли, ишчан аёл эканлигини айтишди. Сўнгра эса йиғилиш қилиб С. ва А.ни бу ердан кўчириб юборишини сўраб юқори ташкилотларга мурожаат қилажакларини билдирдилар. Балки қўшниларнинг бу ишлари ноқонунийдир. Аммо уларнинг бировлар ҳаётига бефарқ эмаслиги, жонкуярликлари менга маъқул бўлди.

Бу оилани келажакда нима кутаётганини айтиш қийин. Яқинда суд бўлиб, уларнинг ярашишлари учун олти ой муҳлат берилибди. Балки шу муддат ичида А. ҳам М. ҳам инсофга келиб, оилани тиклашар. Ҳар қалай шундай бўлса яхши бўларди. Мен шуни жуда-жуда истар эдим. Шунда мулк учун бўлаётган майда жанжаллар ҳам барҳам топиб кетган бўларди.

Яхши эслайман, яқин-яқингача ҳар бир киши халқнинг қарғишидан қўрқарди, одамлардан ажралиб қолишдан чўчирди. Шунинг учун ҳар бир қадамини ўйлаб босарди. Инсоннинг шахсий ҳаётига аралашиш одобдан эмас. Бунга ҳақимиз ҳам йўқ. Аммо бу турмуш тўзғиб, атрофни ҳам ўз ахлоқий тутуриқсизлигига торта бошласа, энди бунга бефарқ қараб бўлмайди. Қўшниникида бўлаётган фожиага инсоний бурчимиздан келиб чиқиб муносабатда бўламиз.

Сўнгги пайтларда газета ва журналларда биз йўқотган қадриятларимизни топа бошладик деб ёзиш модага айланиб қолди. Бу гапда жон бор, албатта. Биз топталган тарихимизни тиклай бошладик, унутилиб кетаётган урф-одатларимизни қайта тиклашга киришдик. Аммо ҳали ўзлигимизни англаб етолганимиз йўқ. Ёшларимизнинг тарбияси билан ҳам шуғулланмаяпмиз. Тарбияда жамоатчиликнинг роли камайиб кетаяпти. Тарихий турмушимизда ўғрилар, бузуқлар кам бўлган. Ҳозир-чи? Автобусларга чиқиб бўлмайди. Ёш-ёш болалар киссавурлик қилади. Пул учун ҳар қандай пасткашликка тайёр одамлар кўп. Демак, биз ҳали қадриятларимизни тўла топа олмабмиз. Бунинг учун ҳали кўп иш қилишимиз керак.

Мен юқорида учта воқеани келтирдим. Илк уларнинг бир-бирига алоқаси йўқдек. Аслида эса уларни бир нарса боғлаб туради. Бу уч воқеада ҳам жиноят ахлоқсизлик бору, айбдорлар йўқ. Биринчи воқеада дўкон мудири фожианинг бош сабабчиси, лекин уни жавобгар қилиш мумкин эмас. Иккинчи воқеада М. Отажонова айбдор, аммо унинг устидан жиноий иш қўзғаш учун далилий ашё керак. Учинчи воқеада эса тўрт гўдак етим бўлиб қолаяпти, аммо бironта жавобгар йўқ.

ТЎҒРИ, ҚОНУНЛАРИМИЗ НОМУКАММАЛ. Бундан ташқари жамият аро муомала, муносабатларимиз ҳам юксак ахлоқий принциплардан жуда йироқ. Бир адиб айтгандай, «тарбиясиз тарбия» кўрганларданмиз. Шунинг учун маҳалланинг, жамоатчиликнинг кучи бўшга кетяпти. Қишлоқ оқсоқоллари, маҳалла қўмиталари раислари, фаоллари ахлоқий сандироқлашларга, дайдиликка, турли шаклдаги бемазагарчиликларга дарҳол муносабат билдирсалар, бетайинларни тергаш, тартибга чақириш, тирик етим бўлишга чек қўйиш мумкин бўларди. Оила жамиятнинг бош бўғини. Уни ўз ҳолига ташлаб қўйган жамият ва давлатнинг путури кетади. Жиноятлар, хиёнатлар, ҳақоратлар камайиши ўрнига ортиб боради. Ахир бунга йўл қўйиб бўладими?

Бек БОБОЕР

БИРИНЧИЛАРДАН БЎЛИБ ЁЗИЛДИК

Биз истиқомат қилаётган қўриқ Нишон райони меҳнат аҳли ҳам «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» мустақил ҳафталигини ҳамиша севиб ўқийди. Бизлар, айниқса, халқимиз тарихи ва маданияти, маънавий меросига доир чиқишлар, йўқолиб кетаётган энг яхши удумларимиз, урф-одатларимиз ва анъаналарни тиклашга доир қизиқарли мақолаларни катта қониқиш билан мутолаа қиламиз. Айни пайтда газета саҳифаларида республикамиз ҳудудида содир бўлаётган нохуш жиноятлар, қонунбузарликлар ҳақида ҳам муҳим муаммоли мақолалар бериб борилаётганлиги, улар адолат ва ҳақиқат юзасидан юксак савияда таҳлил этилаётганлигидан мамнунмиз. Шунинг учун ҳам бундай чиқишларни сабрсизлик билан кутамиз.

Ҳафталикнинг ўткир муаммоли чиқишлари, халқимизни мустақилликка, миллий ва маънавий ўзлигини англашга тайёрлаш юзасидан изчил амалга ошираётган хизматларига катта баҳо бераётган туманимиз ҳуқуқ идораларининг жамоалари мазкур ҳафталикка биринчилардан бўлиб обуна бўлдилар. Биз истардикки, севимли ҳафталигимиз меҳнат жамоаси ҳозирги иқтисодий қийин шарт-шароитларда ҳам ҳормай-толмай ишлаб, ўзларининг халқимизга манзур бўлган ижодий йўлини давом эттирсалар. Ҳафталик саҳифаларида ҳуқуқбузарликлар, енгил-елпи ҳаётга ўрганиб қолганлар, мустақил ва эркин меҳнат қилишга кўника олмаётган ёшларимизнинг маънавиятига доир мақолалар янада кўпроқ ёритилса айни муддао бўларди.

Халқимиз орасида текин бойлик орттиришга ҳаракат қилаётган, инсофни унутиб, жиноят кўчасига бурилиб кетаётган ёшлар ҳам оз эмас. Афсус билан қайд этиш лозимки, сўнгги пайтда улар томонидан содир этилаётган жиноятлар миқдори анча-мунча кўпайиб қолди. Биз ҳафталик саҳифаларида халқимизнинг обрў-эътиборига зид иллатларни фош этувчи, маънавий комиллик ва эзгуликка чорловчи чиқишлар тез-тез бўлади деган умиддамиз. Ана шу истакларимиз эътиборга олинса, бу севимли ҳафталигимизга, унинг меҳнатсевар жамоасига олқиш ва савоб олиб келган бўларди.

Ҳурмат билан мухлисларингиз:

Мусо ШАРИПОВ,
Нишон тумани прокурори, биринчи даражали ҳуқуқшунос
Баҳодир МАҲМАТҚУЛОВ,
Нишон тумани халқ суди раиси

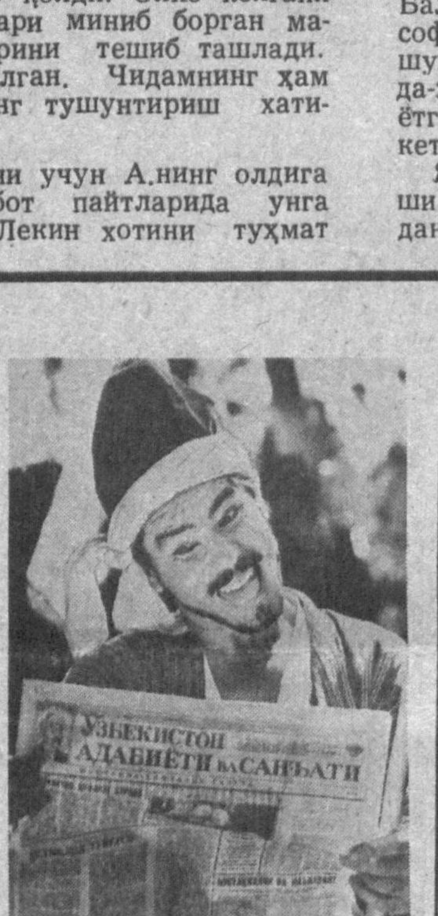

ҲАМКОРЛИК НАТИЖАСИ

Ҳурматли бош муҳаррир!

Севимли ҳафталигимиз «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»ни қарийб 1957 йилдан бери ўқиб келаман. Ҳафталик бу давр ичида нене қалам аҳлларини элга танитмади дейсиз! Бу борада у ўзига хос мактаб яратди. Бугун ҳам унинг сиёсий, маърифий хизмати беқиёсдир.

Ҳафталик келаси 1993 йил учун обунани 180 сўм этиб тайинлади. Бу йўлда тарғибот, чунончи, лотерея ўйинини ўтказиш ишини анъанага айлантирди. Бу яхши.

Маълумки, ана шу саъй-ҳаракатларнинг туб мақсади обуначиларни кўпайтиришга, рўзноманинг моддий заминини мустаҳкамлашга, ҳурматини янада оширишга қаратилган. Буни яна бир йўли борки, у ҳам бўлса, ҳафталикка иштиёқи баланд кишиларнинг ижодини, хизматини, истак-хоҳишини изчил, кенгроқ ёритиб боришдир. Масалан, мен ишлаб турган биргина мактабда 60 нафарга яқин ўқитувчи, тарбиячи ишлайди. Аммо ҳафталикка ёзилиш ўтган йилдагидан камроқ эканини очиқ айтиш керак, сабаби, обуна нархининг қимматлигидир.

Агар ҳар бир мактаб, муассаса, ташкилотда ҳафталикнинг жонкуяр вакили бўлса, уларга суяниб, алоқа мустаҳкамланса, обуначилар янада ортар эди.

Мен ишлайдиган мактабда ушбу ҳафталикка обуначиларни кўпайтиришга киришдим. Матбуотлар ичида кенг қамровли бўлган «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»га ихлосимиз жуда баланд. Шу боис келаси йил учун обуна ҳаракатини бошладик. Мактабимизнинг ўқитувчи, тарбиячилари келаси йилда ҳам унинг муштарийси бўлиб қоладилар.

Солижон САЛОҲИДДИНОВ

Норин туманидаги 25-ўрта мактаб

қирқиш чизиғи

«ЎзАС» муштарийларининг ютуқли лотореяси

Исмингиз ва фамилиянгиз ____________

Касбингиз ва ёшингиз ____________

Турар жойингиз ____________

Ҳафталигимизни қачондан бери ўқийсиз? ____________

1993 йил учун қачон ва қаерда обуна бўлдингиз? ____________

Обунани расмийлаштирган алоқа бўлимининг рақами, пул тўланганлигини қайд этган касса аппаратининг номери (обуна квитанциясидан кўчириб ёзинг) ____________

ОБУНА—93

Сизни омад кутади, муштарий!

Ҳурматли газетхонларимизнинг талаб ва истакларини инобатга олиб, ютуқли лоторея ўйинини давом эттиришга қарор қилдик.

Лоторея ўйинида газетамизга 1993 йил учун обуна бўлган муштарийлар иштирок этишлари мумкин. Муштарийлар лотореясида жами

100 минг сўмлик

қимматбаҳо ютуқлар ўйналади.

Омадингиз келса йил давомида «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»ни мунтазам ўқийсиз ҳамда қимматбаҳо ютуққа эга бўласиз.

Ўйинда қатнашиш учун энг аввало ўзингизга қулай алоқа бўлимида обунани расмийлаштириш лозим. Шундан кейин эълон қилинаётган лоторея билетининг саволларига жавоб қайтарасиз ва уни редакциямизга жўнатиб юборасиз. Исмингиз, фамилиянгиз, турар-жойингиз, обуна расмийлаштирилган алоқа бўлимининг рақами, вақти аниқ кўрсатилиши керак.

Газетамиз ҳомийлари, бир неча жамоатчилик ташкилотлари, жамғармалар, биржалар ҳам омадлилар учун ўз совринларини эълон қилишган.

Обуна мавсумини ўтказишда фаол иштирок этган ташкилотчиларга ҳам алоҳида мукофотлар берилади.

100
500
1000

кишини газетамизга обуна қилдирган кишилар муҳарририятимизнинг махсус совринларига эга бўладилар.

Обуна баҳоси: бир йилга 180 сўм, олти ойга 90 сўм.

Ф СП—1

Алоқа вазирлиги «Матбуот уюшмаси»

"Ўзбекистон адабиёти ва санъати" 64593 (кўрсаткичи)

газетасига ОБУНА

обуна сони

1993 йил учун (ойлар бўйича)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Қаерга

(почта кўрсаткичи) (манзил)

Кимга

(насаби; исми ва отаси исмининг бош ҳарфлари)

ГАЗЕТАНИ ЕТКАЗИШ ВАРАҚЧАСИ

п.в. | жойи

64593

(нашр кўрсаткичи)

"Ўзбекистон адабиёти ва санъати"

(нашр номи)

обуна	баҳоси	сўм	обуна сони
янги манзилга юбориш	баҳоси	сўм	

1993 йил учун (ойлар бўйича)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Қаерга

(почта кўрсаткичи) (манзил)

Кимга

(насаби; исми ва отаси исмининг бош ҳарфлари)

МУАССИС: «ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ» ҲАФТАЛИГИ ИЖОДИЙ ЖАМОАСИ

ҲАММУАССИС: МАДАНИЯТ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ХАЛҚ АКАДЕМИЯСИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Манзилгоҳимиз: Тошкент-700083, Ленинград кўчаси, 32. Телефонлар: қабулхона — 33-52-91, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 32-56-49

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»
Издается на узбекском языке

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар муаллифларга қайтарилмайди.

Бош муҳаррир ўринбосари: Иброҳим ҒАФУРОВ

Таҳрир ҳайъати: Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ, Мурод АБДУЛЛАЕВ (ижтимоий ҳаёт бўлими мудири), Ашурали ЖЎРАЕВ (санъат бўлими мудири), Мирзо КЕНЖАБЕК, Камол МАТЕҚУБОВ (наср ва назм бўлими мудири), Маҳмуд САЪДИЙ (адабиётшунослик ва танқид бўлими мудири), Озод ШАРАФИДДИНОВ, Саъдулла ҲАКИМ (масъул котиб)

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ:
Аҳмадали АСҚАРОВ, Ҳамидулла АКБАРОВ, Шароф БОШБЕКОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Одил ЁҚУБОВ, Нафиса ЗОҲИДОВА, Пўлат ЗОҲИДОВ, Баҳодир ЙЎЛДОШЕВ, Дадахон НУРИЙ, Абдулла ОРИПОВ, Турсуной СОДИҚОВА, Тошпўлат ТОЖИДДИНОВ, Жавлон УМАРБЕКОВ, Тўхтасин ҒАФУРБЕКОВ

Навбатчи муҳаррир — Муталлиб СОДИҚОВ
Босмахонага топшириш вақти — 21.00. Топширилди — 20.10
210 минг 723 нусхада чоп этилди.

Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН НАШР ЭТИЛА БОШЛАГАН

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ

БАҲОСИ 3 СЎМ

Ўзбекистон Республикаси «Шарқ» нашриёт-матбаа концернининг босмахонаси. Тошкент шаҳри.

Индекс 64593. Буюртма № Г-402) 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12